

PRÆFATIO HISTORICO-CRITICA IN VERAM ET GENUINAM COLLECTIONEM VETERUM CANONUM ECCLESIAE HISPANÆ, A DIVO ISIDORO,

HISPALENSI METROPOLITANO, HISPANIARUM DOCTORE,

PRIMUM, UT CREDITUR, ADORNATAM;

CONSEQUENTIBUS DEINDE SÆCULIS AD HISPANIS PATRIBUS AUCTAM; E PLURIBUS MSS. CODD. VENERANDÆ ANTIQUITATIS, TOLETANÆ NEMP., SCULLALENSIS, RIVIPOLENSIS, GERUNDENSIS, CORDUBENSIS, URGELL. NCI, ET ALIIS ERUTAM, ET AD EYRUM FIDEM CASTIGATAM, STUDIO ET OPERA ANDRÆ BURRIEL, SOCIETATIS JESU.

Auctore CAROLO DE LA SERNA SANTANDER. Bruz. 1800.

CAROLUS DE LA SERNA SANTANDER, LECTORI SALUTEM D.

Octo jam fere annorum spatium elapsum est ex quo præstantissimam ac geminam canonum collectionem, a divo Isidoro, Hispalensi metropolitano, adornatam, quam e mss. Codd. opt. nuz. notæ exscriptam possideo, publici juris facere st. tueram. Quocirca, et brevem, quam tibi exhibeo, lector benevole, præfationem, et doctissimi viri Andræ Burriel encomium, operi præmittendum, prelo paraveram; sed permultæ ac variæ temporum perturbationes, tumultus exortû, horrida bella, innumeraque inde naŕcentia, quibus adhuc obruimur, mala, ab incæpto desistere invitum coegerunt. Nunc vera per litteras admonitus et novam beati Isidori operum Editionem in Italia parari, et antiquam epi-copis Hispanis auctoritatem, secundum veram Ecclesiæ veteris disciplinam, ab Hispaniarum rege catholico Carolo IV restituendam curari, non nihil his rebus exsequendi? adjumento fore credidi, si qualemcunque hanc præfationem meam, in qua de beato Isidoro Hispalensi, deque Ecclesiæ Hispanæ jure canonico veteri maxime agitur, prelo submitterem.

Ecquando enim felicius hoc facere liceat, quam cum de veteri et veru Ecclesiæ disciplina restauranda agitur? Quid gratius dulciusre præsulibus Hispanis esse queat quam e tenebris, quibus in-oluta per tot sæculi jacet, erui, notamque viris litterutis fieri Isidorianum canonum collectionem, per quam integerrima olim effloruit Ecclesia Hispana, mores restituit, exorta composuit dissidia, ac metropolitatorum jura, etiam sub diro diutinoque Maurorum imperio, illibata servavit?

Neque novam beati Isidori operum Editionem in Italia meditantibus ingrata, ut opinor, erit hæc brevis præfatio; ex ea quippe facile agnoscent, illustriora Hispalensis præsulis opera inedita adhuc delitescere, quæ quidem jam editis adjicienda omnino sunt, si omnibus numeris absolutam ejus operum collectionem in unum corpus redigi desideratur. Quapropter edenda necessario sunt cum reliquis laudati Isidori operibus sequentia.

Primo: Versio Latina vulgata bibliorum sacrorum, Biblia Gothica (a) nuncupata, a beato Isidoro recensita, forsam sæculo VII exaratus, asseratur in bibliotheca Toletanæ ecclesiæ.

Secundo: Vera ac genuina canonum collectio, de qua hic agitur, ab ipso Isidoro adornata.

Tertio: Liturgia vetus Isidoriana, Toletana, Mozarabe, quam Isidorus noster ad usum Ecclesiæ Hispanæ recensuit; quocirca consulenda sunt manuscripŕta exemplaria vetustissima, quæ in laudata bibliotheca Toletanæ ecclesiæ asserantur. Illius liturgiæ mentionem fecimus n. 63, nota 47. (b).

Quarto: Forum judicum, in quo primæ Hispaniæ leges continentur, quæ ut n. 17 observavimus, nondum abrogatæ sunt, atque post canonum collectionem omnibus fere Codicibus antiquis inveniuntur insertæ. Hoc enim opus tempore Sisenandi regis in concilio IV Toletano, cui beatus Isidorus præsedidit, approbatum fuisse creditur, et ab ipso Isidoro in novum ordinem redactum (c).

Ex dictis patet, quantus in nova Isidori Editione adornanda labor, quantum in consulendis conferendisquæ mss. Codd. studium ab editoribus sit adhibendum, ut reliqua tanti scriptoris opera accuratissime in lucem prodeant.

Habes, candide lector, nostræ præfationis conspectum. Vale.

(a) Vide Isidoriana, cap. 77, Patrol. tom. LXXXI, ubi Arevalus Bibliorum questionem erudite discutit. EDIT.

(b) Isidoriana liturgia duobus sequentibus tomis continetur. EDIT.

(c) Eruditus editor Romanus evidenter demonstravit, Forum judicum B. Isidoro non tributum fore. Vide Isidoriana, cap. 92, Patrol. tom. LXXXI, ubi elucidat hanc questionem. EDIT.

PRÆFATIO HISTORICO-CRITICA.

PRÆLOQUIUM. — In illustrandis canonum collectionibus eruditorum laudat.

1. Post tot doctissimorum virorum in d'gerendis

(1) Bibliotheca Juris canonici veteris, Græce et Latine, ex Editione Guillelmi Voellii et Henrici Justelli, Parisiis, 1661, 2 vol. fol.

(2) Codex canonum vetus Ecclesiæ Romanæ, a Francisco Pithæo restitutus. Parisiis, ex typog. regia,

illustrandisque canonum collectionibus indefessos labores vigilasque, post Voellii et Justelli (1), Pithæi (2), Beveregii (3), aliorumque eximia in hoc

1787, f. l.

(3) Guillelmi Beveregii Synodicon, seu Pandectæ canonum apostolorum, etc., Græce et Latine. Oxonii, W. l. 1672, 2 vol. fol.

genere opera, novam hanc collectionem in lucem proficere per inutile non paucis videbitur, nocturnaque nos Athenas ferre arbitrabuntur; quid enim, inquit, in hoc canonum codice novum, aut litteratorum observatione dignum, quod in cæteris canonum et conciliorum collectionibus sæpe iterumque recusum non invenitur? Quid quod aliunde non possit expositi? maxime cum vix ulla hodie sit bibliotheca publica vel privata, quæ unam alteramve canonum collectionem non possideat, omnia hæc, vel saltem præcipua continentem.

2. Hæc licet speciosa sint, multis tamen adductis rationibus, hanc non parvi momenti collectionem, B. Isidoro, episcopo Hispanensi, non levibus argumentis, ut infra patebit, adscriptam, quæ ad institutionem purioris Ecclesiæ disciplinæ, et canonum antiquorum observantiam plurimum conferret, publici juris facere in animum induxi, quod æqui et boni consulent, ut spero, eruditi omnes qui antiquitatis ecclesiasticis delectantur, quique hanc qualicumque præfationem meam amice perlegere dignabuntur.

3. Et sane, si aliæ defuerint causæ, non illa levis est, quod hic præfatosissimus codex, canones spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos amplectens, orbi literato vel penitus incognitus, vel saltem minus notus usque adhuc in obscuro jacuerit, non sine Ecclesiæ catholicæ detrimento, Hispaniarum dedecore ac beati Isidori Hispanensis præculis injuria.

4. Accedit eo quod nullus unquam codex canonum extiterit, privata publicave auctoritate collectus, huic nostro comparandus, sive ejus amplitudinem spectes, sive ejus ordinem et pulchram dispositionem, aut, quod magis est, monumentorum quæ in eo continentur canonicam auctoritatem; nihil quippe in his offendes quod genuinum non sit, atque ab omni interpolationis lahe purum, nihil quod emunctæ naris criticorum etiam acutissimam perspicaciam refugiat; quod autem ad documentorum multitudinem spectat, præter canones Græcos et Africanos, continet etiam hic codex Hispanos et Gallicanos, qui in cæteris antiquis Codicibus desiderantur, una cum centum et amplius epistolis pontificum Romanorum, quæ omnia optima ratione disposita sunt et ordinata.

5. Adde præterea non parvi me duxisse Hispaniam ejusque doctorem clarissimum Isidorum, Hispanensem episcopum, a calumniis vindicare: cum enim Ecclesia Hispana una omnium maxime gloriari posset in sua canonum collectione præstantissima ac integerrima, per quam priscam disciplinam illibatam servavit, collapsamque restitit, non solum per felicissimam Gothorum regum tempora, sed etiam sub durissimo diutinoque barbaræ gentis imperio, ut ex codice Arabico infra describendo, qui in celeberrima Scorialensi bibliotheca asservatur, facile cuique patebit, multis tamen abhinc sæculis, hoc est, ab

Hiemari Remensis temporibus ad hunc u que diem, Hispania ipsa ejusque doctor Isidorus, falsa criminatione, tanquam fabricatores conflictæ Isidori Mercatoris collectionis, supposititiis ac interpolatis monumentis relectæ, a multis insimulantur: quin Hispanorum inventus est ullus qui patriæ defensionem susceperit, cum facilissimum cuiuslibet fuisset, ex sola hujus codicis exhibitione, quo ad decimum tertium et ultra sæculum usa est Ecclesia Hispana, orbi litterario patefacere illius impurissimæ collectionis auctorem Hispanum non fuisse, neque ejusmodi collectionem in Hispania fuisse confectam.

6. Demum ut hinc intelligatur supremam sedis apostolicæ auctoritatem, quam ex ejusdem collectionis monumentis Ecclesiam Hispanam semper agnovisse ostenditur, supposititiis interpolatisve antiquitatis monumentis minime niti, sane falsas merces ab Isidoro Mercatore ad finem sæculi octavi vel nono inveniunt in vulgus sparsas, potius episcoporum et metropolitanorum quam Romani Pontificis iuribus favere, clarissimus Blassus multis gravibusque argumentis jam olim demonstravit (4).

7. His igitur rationibus permoti, hanc præstantissimam collectionem Isidorianam in lucem damus; ut autem illa melius innotescat, atque nos Hispaniam ipsam ejusque doctorem egregium Isidorum Hispanensem ab injusta de interpolatione veterum canonum et decretalium criminatione vindicemus, hanc historicam præfationem, in septem paragraphos divisam, præmittimus, cujus ratio summariæ hæc est: primo manuscripti Codices hujus collectionis, in variis bibliothecis asservati, recensentur. Exacta præcipuorum codicum descriptio § 2 exhibetur, ad cujus cæterum codicum Arabici, singularis sane ac præstantissimi, notitiam damus. Agitur deinde § 3 de origine et compositione hujus collectionis Ecclesiæ Hispanæ, præmissa brevi notitiâ historica de præcipuis canonum codicibus antiquis. Quarto de veteri codice, quo Ecclesia Hispana ante Isidori Hispanensis tempora usa est, summam disseritur. § 5 firmis nimis argumentis stabitur B. Isidorum, Hispanensem episcopum, hanc canonum collectionem ad usum Ecclesiæ Hispanæ concinnasse; ex ea autem præstantissima collectione impurissimam Mercatoris congeriem fluxisse § 6 videre est, quam tamen nec in Hispania nec ab Hispanis congestam fuisse ostenditur. Demum supremam sedis apostolicæ auctoritatem ab Hispanis Patribus agnitam fuisse ex ipsius collectionis documentis demonstratur.

§ 1. *Recensentur Codices quamplurimi hujus collectionis Isidorianæ, nondum editæ.*

8. Hujus nostræ præstantissimæ collectionis, a beato Isidoro Hispanensi concinnatæ, quamplurimi inss. Codd. membranacci, litteris Gothicis et Lombardicis, sæculo IX, X, XI et XII, exarati, in variis tam publicis quam privatis Hispaniæ bibliothecis, ac ecclesiarum archiviis studiose asservantur; nam præter eos

(4) Caroli Blassi, de collectione canonum Isidori

quorum mentionem facit celeberrimus et nunquam A
satis laudandus Antonius Augustinus, archiepiscopus
Tarracensis, in suis ad Joan. Bapt. Perezium,
sanctæ Toletanæ ecclesiæ quondam canonicum, postea
Segobricensem episcopum, litteris Illerdæ datis
13 Julii et 30 Augusti anni 1576 (5), exstant alii
quinque Codices optimæ notæ in bibliotheca regia
Matritensi, e monasterio Scurialensi eodem advecti
a clarissimo viro D. Blasio Nasarre, ejusdem biblio-
thecæ regie Matritensis quondam præfecto, inter
quos eminent duo celeberrimi, *Vigilantia* scilicet et
Emilianensis, quorum descriptio paragrapho se-
quenti exhibetur; alterum codicem, ecclesiæ Palen-
tinæ a sapientissimo rege Alphonso dono datum,
Bürriël noster primus indicavit, effecitque ut in
laudatam bibliothecam regiam, ubi nunc exstat, trans-
ferretur.

9. Asservantur præterea in archivo metropolitanae
ecclesiæ Toletanæ, quamplurimis aliis Manuscriptis
pretiosis, ad historiam et antiquitatem ecclesiasti-
cam et civilem spectantibus, referatissimo, duo præ-
stantissimi Codices membranacei nostræ collectionis;
suum quoque ecclesia Cordubensis obtinet; exstant
et duo alii pervetusti in tabulariis ecclesiarum Geru-
ndensis (6) et Urgellensis (7), quorum variantes le-
ctiones exscripsit laudatus P. Burriël, qui alium etiam
antiquissimum codicem ad manus habuit, in blio-
theca regia Matritensi nunc asservatum, quem a suo
quondam possessore M. D. Garcia Loaisa, archiepi-
scopo Toletano, *Loayso-Carvajaleum* appellavit.

10. Duos alios Codices antiquissimos recensuit in
monasterio Rivipullensi, apud Catalanos, vir celeberrimus
et omni laude dignissimus, Petrus de Marca,
archiepiscopus Parisiensis; ex hisce enim præfationem
genuinam Isidorianam descripsit, ac suis opus-
culis inseruit.

11. In monasterio Cellæ Novæ apud Gallicos, alte-
rum codicem nostræ collectionis exstitisse, fragmen-
tum indicis in eo contentorum, a R. P. Henrico Flo-
re io evulgatum, demonstrat. Dolendum sane est
quod hic codex deperditus fuerit, concillum quippe
Toletanum XVIII a multis frustra quæsitum, in eo
continebatur (8).

(5) Exstant cum pluribus aliis doctorum virorum
epistolis, ad calcem operis eximii, cui titulus *Censura*
de historiis fabulosas, post mortem eruditissimi
auctoris D. Nicolai Antonii, cura et studio celeberrimi
viri D. Gregorii Majansii in lucem editi, Valentie,
typis Ant. Bordazar, 1742, fol.

(6) Concilia duo Gerundensia, quæ in sua colle-
ctione regia maxima imprimi curavit Har. Minus, tom.
XI, col. 1671-1672, ex hoc codice Gerundensi
descripta fuerunt a nobiliss. D. Josepho Taverner,
ecclesiæ Barcinonensis canonico.

(7) Hunc codicem celebriorem reddidit sapientis-
simus vir D. Ferdinandus de Mendoza; nomina
quippe presbyterorum, qui concilio Illiberitano
interfuerunt, ex eo descripsit, ac in suo eruditissimo
Commentario de concilio Illiberitano, imprimi
curavit.

(8) Flores., *Espanna sagrada*, Tom. vi, pag. 235,
234.

(9) Epistolæ Romanorum pontificum, studio Petri

12. Compluti, in bibliotheca collegii majoris, a
celeberrimo viro D. Franc. Ximenez de Cisneros in-
stituti, nonnulla manuscripta exemplaria studiose
asservantur; aliud præstantissimum et antiquissimum
obtinet bibliotheca Cæsarea Vindobonensis, eodem
translatum ex arce Ambrosiana Mediolanensi. Exac-
tam codicis descriptionem præ oculis habeo Bernardi
Gentilii, ejusdem bibliothecæ quondam præfecti,
manu exaratam. Illud equidem singulare est, quod
ex tam multis exemplaribus manuscriptis colle-
ctionis genuinæ Isidorianæ, hoc unum putum purum
Vindobonense extra Hispaniam hodieum repertum
sit: purum, inquam, nam quæ eruditissimus P. Con-
stant' Benedictinus ad manus habuit in Gallia, spuris
mercibus ex Mercatoris collectione depromptis, in-
termixta ac interpolata esse recognovit (9).

13. Demum, ut cæteros omittam manuscriptos
Codices minus notos, vel qui in variis bibliothecis
cum tineis et blattis pugnantes delitescunt, coroni-
dis loco adjiciam, quod de nonnullis aliis scriptum
nobis rellquit in suo itinerario, Hispanica lingua
conscripto (10), Ambrosius de Morales, vir summus,
Hispanicarum antiquitatum diligentissimus scrutator,
qui de mandato Philippi II, Hispaniarum regis maximi,
Legionis et Galleciæ regna, Asturicensemque prin-
cipatum peragravit, ut antiquitates, mausolea, cœ-
notaphia, Codicesque manuscriptos, in variis eccle-
siarum ac monasteriorum bibliothecis latentes,
accurate recenseret, recensitaque describeret, ac
scripto consignaret (11).

14. Hic igitur vir eruditissimus, tit. ix, pag. 32,
laudati operis, ubi de monasterio sancti Zoili de
Carrione agitur, manuscriptum codicem hujus no-
stræ collectionis, ibi asservatum, describit, in quo
scriptum legitur: *Inchoatus est liber iste XIII*
Kalendas februarii, era DCCCCLXXXVI (12) (anno
Christi 948). In bibliotheca monasterii sancti Facundi,
ordinis sancti Benedicti, alium codicem (13), Carri-
nensi antiquiorem, ad cuius finem quædam desi-
rabantur, se vidisse testatur. In ditissima omni
generis Manuscriptorum bibliotheca ecclesiæ Ove-
ten-is, præstantissimum et antiquissimum codicem
collectionis nostræ, litteris gothicis majusculis ex-
Constant. Parisiis, 1721, fol.

(10) Hujus itineris relationem, ex ms. autographo
monasterii Scurialensis recensitam, in lucem edidit
R. P. Henricus Flores., qui suas notas Vitamque
auctoris adjecit, hoc titulo: *Viage de Ambrosio de*
Morales, etc. Madrid, Ant. Marin, 1765, fol.

(11) Illoc mandatum regium, Matr. i 18 Mail dat.,
exstat pag. 2 et 3, laudati Itinerarii.

(12) Hæc sunt ejus verba: Tienen poens libros,
mas entre ellos uno de concillos, que con razon
puede y debe ser muy estimado: es de letra gothi-
ca, y tiene luego al principio pintada la Santa Cruz
de Oviedo, y luego la cifra ordinaria en que dize
Theodemiri abbatis liber, dice luego en otra plana:
Inchoatus est liber iste XIII Kalendas Februarii era
DCCCCLXXXVI.

(13) Hunc codicem sancti Facundi ipsissimum esse
credereim, quem sæpius laudatum invento a Garcia
Loaysa. *Concilia Hispaniæ*, pag. 4, 610, 719 et
alibi.

ratum, ad manus habuit; hunc codicem, Toletensi A § II. In quo descriptio et notitia præcipuorum Codicum urbe a Mauris capta, eodem importatum credit (14). Demum, præter antiquissimum et ubique lacerum in monasterio Sancti Petri de Montibus, ordinis Sancti Benedicti, repertum, cujus mentionem facit pag. 174, alium vetustissimum recognovit asservatum in archivis ecclesiæ Lucensis, effecitque ut in celeberrimam bibliothecam Scurialensem transferretur, ubi mala fortuna, magnoque litterarum detrimento, una cum pluribus aliis pretiosissimis manuscriptis Codicibus flammis absumptus fuit in lamentabili ac terribino incendio Bibliothecæ Scurialensis, quod evenit anno Domini 1671. Hujus celeberrimi codicis Lucensis frequens et honorifica fit mentio in decreto Gratiani, a Gregorio XIII emendato; jussu quippe cardinalis de Quiroga, ab illustrissimo D. Joanne Baptistâ Perezio, canonico Toletano, postea Segobricensi episcopo, exemplar, ex eo descriptum et Romam missum, non parum lucis correctoribus attulit (15). Sed de hoc jam dicta sufficiant; superest nunc ut ad descriptionem præcipuorum Codicum veniamus.

EXCERPTA CANONUM (19).

	<i>Concilia Græciæ.</i>				
I.	Concil. Nicenum.	XXI.	Concil. Tauritanum.	XLIV.	Concil. Tolet. duodec.
II.	Ancyranum.	XXII.	Regiense.	XLV.	dec. tert.
III.	Neocæsariense.	XXIII.	Arausicum.	XLVI.	dec. quart.
IV.	Gangrense.	XXIV.	Vasense.	XLVII.	dec. quint.
V.	Sirdicense.	XXV.	Agathense.	XLVIII.	B acarense prim.
VI.	Antiochenum.	XXVI.	Aurelianense.	XLIX.	secundum.
VII.	Lvodicæ Phrigiæ.		<i>Concilia Hispaniæ.</i>	L.	Capitula a Martino
VIII.	Constantinopolitan.	XXVII.	Illiberitanum.	LI.	Ep. collecta (20).
IX.	Ephesinum primum.	XXVIII.	Tarraconense tempore Theodor. ci.	LII.	Epistola Episcoporum de conc. Hispalensi.
X.	Calcedonenſe.	XXIX.	Gerundense ejusdem temporis.	LIII.	H spalense secund.
	<i>Concilia Africæ.</i>	XXX.	Cæsaraugustanum.		<i>Appendix.</i>
XI.	Carthaginense prim.	XXXI.	Italdense.		Epaunense.
XII.	secundum.	XXXII.	Valentinum.	LII.	Carpentoratense.
XIII.	tertium.	XXXIII.	Toletanum prim.	LIV.	Vasense.
XIV.	quartum.	XXXIV.	secundum.	LV.	Avernenſe.
XV.	quintum.	XXXV.	tertium.	LVI.	Aurelianense.
XVI.	sextum.	XXXVI.	quartum.	LVII.	Avernense ad Theodertum regem.
XVII.	septimum.	XXXVII.	quintum.	LVIII.	Avernenſe tertium.
XVIII.	Milevitanum.	XXXVIII.	sextum.	LIX.	Cæsaraugustanum.
	<i>Concilia Galliæ.</i>	XXXIX.	septimum.	LX.	Toletanum decimum-
XIX.	Arelatense.	XL.	octavum.	LXI.	sextum (1).
XX.	Valentinum.	XLI.	nonum.		
		XLII.	decimum.		
		XLIII.	undecimum.		

(14) Pag. 91.

(15) *Viage de Morales*, pag. 104, nota 2. Ubi legitur quanta contentione R. P. Henr. Floresius exemplar ex Romano sibi frustra exseribi curavit.

(16) *Albelda*, parvum municipium est duabus ab urbe Locronio leucis Hispanicis distans.

(17) Hoc vetustissimum monasterium, quod ducenti quondam monachi habitasse feruntur, temporis injuria collapsum, translatum inde fuit in ecclesiam Sanctæ Mariæ Rotundæ apud urbem Locronium, ex cujus bibliotheca, de mandato Philippi II regis, hic codex in monasterium Scurialense importatus, inde in bibliothecam regiam Matritensem translatus fuit.

(18) Inter cætera ornamenta hujus codicis, novem effigies in eo depictæ conspiciuntur: scilicet Cindesvindi, Recesvindi, Egicæ, Sancti et Ramiri regum, Utracæ reginæ, et Sarracini, Vigilæ et Garsicæ monachorum, qui hunc codicem exaraverunt et elaboraverunt.

raverunt.

(19) Hoc opus prodromum, quod *Excerpta canonum* inscribitur, nihil aliud est quam index materiarum hujus collectionis, perutili et egregia methodo dispositus, ac in decem libros distributus: singulis quibusque libris index titulorum præfigitur, sub singulis vero titulis, canones conciliorum generalium et provincialium, necnon sententiæ ex pontificum Romanorum epistolis decretalibus transcriptæ referuntur, capitulis et titulis collectionis, ad quos lector remittitur, indicatis. Hoc tamen ipsisimum opus est, quod Cajetanus Cenni ex Aguirrio descriptum Romæ publicavit, et pro codice ipso indicem male accipiens, magnifice inscripsit: *Codex veterum canonum Ecclesiæ Hispaniæ*.

(20) Hæc capitula in nonnullis Codicibus synodus Braccarenſis tertia nominantur, sed male.

(21) Post hoc concilium Toletanum xvi inventum: inserta hæc duo opuscula, scilicet: Tractatus

<i>Decreta præsulum Romanorum numero 103 hoc ordine.</i>	Bonifacii I. 4	Anastasio secun ^{do} 4
	Celestini. 3	Symmachii. 4
	Leonis I. 39	Hormisdæ 10
Damasi Papæ. 1	Hilarii. 3	Vigilii. 4
Siricii. 3	Simplicii. 2	Gregorii Magni. 4
Innocentii I. 22	Felicii tertii. 3	Hormisdæ de recipendis. 4
Zosimi. 2	Gelasii I. 2	

17. Subsequuntur deinde varia opuscula, necnon *Liber Judicum*, sive leges Wisigothorum, quæ omnia, ut nostro proposito aliena, prætermitto; hoc uauum adjiciam, has leges Wisigothorum, *Liber Judicum* vel *Forum Judicum* inscriptas, omnibus sero Codicibus nostræ collectionis insertas inveniri, ut parte quæ cum laudata collectione corpus juris canonici et civilis Hispaniarum conficiebant, et sane *Liber Judicum* manet adhuc in pleno vigore apud Hispanos, paucis abrogatis. Hæc de codice *Vigilano*, nunc de *Æmilianensi* dicendum.

18. Hic codex præsertim a viris summis Ambrosio de Morales, Joanne Vazquez del Marmol, Joanne Baptista Perezio, Josepho Moret, et aliis sæpe laudatus, a loco in quo scriptus est, vel in quo olim asservabatur, *Æmilianensis* nomen accepit; R jussu Philippi II regis in monasterium Scurialense primum advectus, mox in bibliothecam regiam Matritensem translatus fuit. Velasco presbyter, et, ut creditur, monachus monasterii Sancti *Æmiliani* de Cuculla (22) ordinis Sancti Benedicti, Sisebuto Episcopo et Sisebuto discipulo opem ferentibus, circa finem sæculi decimi elaboravit hunc codicem, qui, seu characterum formam, seu imaginum et ornamentorum præstantiam et venustatem speres, præcedenti *Vigilano* minime cedit. Contat ille 476 foliis membranaceis majoris formæ, quorum viginti priora varia continent prævia opuscula, versus quosdam hexametros, imagines et ornamenta. Sequitur deinde codex canonum eo ipso ordine, eadem forma ac methodo quam *Vigilanus* obtinet; notandum tamen est in hoc codice *Æmilianensi* tredecim tantum concilia Toletana contineri, et in ejus appendice concilium Carpentoratense et Avernense tertium desiderari. Epistolæ decretales centum tres, ut in *Vigilano*, numerantur.

19. Quod vero attinet ad hujus codicis vetustatem, notandum est quod in margine præpaginæ legitur hæc inscriptio, aliquantulum usu et vetustate oblitterata:

Adam
usque era C
in qua
era editum opus
hujus codicis
fuit.

Hinc multi viri docti hunc codicem scriptum anno Domini 962 crediderunt, et sane si ab æra Hispani-

Sancti Isidori de Fide catholica, et Chronicon quoddam regum Hispaniæ, a Floresio editum tom. XIII operis inscripti *Espana sagrada*. 4°.

(22) Monasterium Sancti *Æmiliani* de Cuculla nomine insignitum, antiquitate, opibus, totiusque ædificii amplitudine et magnificentia, cum primis Hispaniæ comparandum.

nica M, vel millesima, subduxeris 38, summa 962 remanebit; hoc autem minime convenit cum subscriptione ad calcem hujus codicis, juxta Urracæ, Sanctii, ac Raniri regum effigies, apposita, ubi hæc verba leguntur: IN TEMPORE HORUM REGUM ATQUE REGINE PERFECTUM EST OPUS LIBRI HUIUS DISCURRENTE ERA TXXX : : unde manifesto apparet, hunc codicem scriptum fuisse post æram Hispanicam 1030, quæ anno domini 992 respondet, sed absque dubio ante æram 1040: alias enim loco xxx scriberetur et vel xi secundum illius temporis consuetudinem et usum.

20. Ex adverso imaginum Velasco scribæ, Sisebuti Episcopi et Sisebuti discipuli legitur hæc inscriptio margini apposita:

Sisebutus Episcopus cum
scriba Velasco pr...
pariter cum Sisebut...
discipulo suo edid...
hunc librum... nen...
memorie eorum semp:
in benedictione.

21. Antiquior his erat et emenlatior eximius codex *Hispalensis*, qui calamitose incendio Scurialensis monasterii anno Domini 1671, ut supra dictum est, una cum Lucensi codice vetustissimo perit; Ambrosius de Morales et Joannes Vazquez del Marmol hunc codicem, eo quod Hispani scriptum crediderint. *Hispalensem* (23) dixerunt, sed eruditissimus Andreas Burriel, graviore ratione adductus, ab illius quondam possessore M. D. Martino Ayala, archiepiscopo Valentino, *Ayaleum* nominavit. Codicis hujus descriptionem ab illustriss. D. Joanne Baptista Perezio, Toletanæ Ecclesiæ quondam canonico, postea Segobriensi episcopo, factam, e ms. codice, quem possideo, exscriptam hic exhibemus:

« *Thesaurus magnus, o lector.*

22. « Quisquis es, o lector, qui in hunc librum incidisti, in primis bene precare animæ reverendissimi domini Martini Ayale, archiepiscopi Valentini; qui, ut erat antiquitatis studiosus, hunc librum vere aureum ignotissimorum hominum injuria semilacerum, ne penitus interiret, in bibliotheca sua conservavit. Deinde agnosce quantum thesaurum in manibus habeas, et stude, obsecro, ut per te hic liber Christiano orbi utilitatem et Hispaniæ tuæ decus pariat: vix enim profecto, nisi expertus, credes, quantum ab eo tempore, quo divus Isidorus Hispanensis concilia omnia et decretales Pontificum epistô-

(23) Garcia Loaysa codicem *Æmilianensem* pro *Hispalensi* accepit, sed male, cum dissimiles omnino sint, ut ex eorum descriptione facile apparet; præterea codex *Æmilianensis* a Velasco scribæ exaratus fuit, ut supra dictum est, post æram Hispanicam 1030. *Hispalensis* vero, quinquaginta et amplius annis antiquior, a Joanne diacono scriptus est æra 949.

las in unum collegit, ad hanc usque diem fuerint illa depravata, dum de inemendatis magis inemendata in dies transcribuntur; quorum tamen magna pars ex hoc libro vetustissimo, si quis in eam rem animum intendat, restitui facile potest. Sed tute ipse fac periculum, experierisque in impressis voluminibus conciliorum infinitis locis quasdam dictiones pro aliis legi, quæ intelligentiam loci plane subvertant, multos canones in conciliis, et quasdam pontificum epistolas desiderari: ipsas porro episcoporum subscriptiones, quæ in plerisque Hispaniæ conciliis vel omnino, vel partim desunt, hic integre et fidelissime positas cernes; cum tamen illæ plurimum habeant momenti ad successionem episcoporum in nostris ecclesiis Hispaniensibus cognoscendam, et ad ordinem conciliorum digerendam. Vix enim ferendus ille ordo videtur conciliorum Hispaniensium, qui in libris impressis non sine magno Hispanorum hominum dedecore hactenus præposterus admodum circumferitur, qui facile tua opera emendari possint ex hoc codice, tum comparatis conciliorum inter se sub-

criptionibus, tum lectis titulis singulorum conciliorum, quæ semper habent adjunctam erant qua illa sint congregata, quod raro leges in impressis.

23. « Quod vero attinet ad hujus codicis vetustatem, scito, illum scriptum fuisse era D.CCCCXVIII, ut in illius linc ante gradus affinitatis reperies annotatum qui annus fuit nonagesimus undecimus a natiuitate Domini: nam illud est exploratissimum, initium eræ Cæsaris triginta et octo annis præcedere ortum nostri Salvatoris, fuitque hic liber scriptus a Johanne diacono in gratiam Episcopi cujusdam etiam Johannis, ut cernere est in margine concilii quinti Carthaginensis, et epistolæ etiam Leonis Pape ad Leonem Augustum.

24. « Atque ut uno intuitu videas omnia quæ hoc codice continentur, illorum subjecimus catalogum, in quo observabis non seruari in collocandis conciliis ordinem successionis annorum, sed simul poni omnia concilia ad eandem provinciam pertinencia, nam successionem ex era adjuncta tute ipse facile potes colligere. »

Nicænum concilium deest cum primo quaternione (24); insunt quinque sequentia:
 Gangrensis lincis.
 Sardicense integrum.
 Laodicense.
 Constantinopolitanum I, era 318.
 Ef-sinum primum.
 Calcedonense, era 488.
 Hactenus Græca; sequuntur Latina Africana:
 Carthaginense primum.
 Carthaginense II, era 418.
 Carthaginense III, era 435.
 Carthaginense IV, era 435.
 Carthaginense V, era 438.
 Carthaginense VI, era 457.
 Carthaginense VII, era 457.
 Milevitanum, era 440.
 Hactenus Africana; nunc Gallica:
 Arelatense primum.
 Arelatense II.
 Arelatense III, era 461.
 Valentinum, era 425.
 Tauritanum.
 Regiense, era 477.
 Arausicanum, era 479.
 Vasense, era 470.
 Agathense, era 543.

Aurelianense primum.
 Hactenus Gallica; sequuntur Hispaniensia:
 Eliberitanum, eodem tempore quo Nicænum.
 Tarraconense, era 554.
 Gerundense, era 555.
 Cæsaraugustanum.
 Ilerdense, era 584.
 Valentinum, era 584.
 Toletanum primum.
 Toletanum II, era 565.
 Toletanum III, era 627.
 Toletanum IV, era 671.
 Toletanum V, era 674.
 Toletanum VI, era 674.
 Toletanum VII, era 684.
 Toletanum VIII, era 691.
 Toletanum IX, era 693.
 Toletanum X, era 694.
 Toletanum XI, era 713.
 Toletanum XIII, era 721.
 Bracharense I, era 599.
 Bracharense II, era 610.
 Hispalense I, era 628.
 Hispalense II, era 656.
 Hactenus concilia: sequuntur epistolæ decretales Romanorum Pontificum a Damaso u que ad

Gregorium primum:
 Damasi duæ.
 Siricii tres.
 Innocentii primi 21.
 Zosimi duæ.
 Bonifacii primi quatuor.
 Coelestini primi tres.
 Leonis primi triginta novem.
 Hilarii tres.
 Simplicii duæ.
 Felicis tertii tres.
 Gelasii primi duæ.
 Anastasii secundi una.
 Symmachi una.
 Hormisdæ decem.
 Vigili una.
 Gregorii primi quatuor.
 Decreta Romanæ sedis de recipiendis et non recipiendis libris.
 Consanguinitatum et affinitatum tabula.
 In hoc codice deest XII Toletanum, quod fertur impressum, et præterea alia quatuor, quæ nondum feruntur impressa, scilicet XIV, XV, XVI, XVII Toletana, quæ reverendissimus D. Carranza, archiepiscopus Toletanus, ait exstare in codice bibliothecæ Sancti Facundi.

25. Hactenus Perezus, ex quo quislibet intelliget, non immerito tam eximii codicis jacturam eruditos dolere, licet non pauci adhuc supersint præstantissimi, et optimæ notæ manuscripti codices, quos inter

non infimum locum obtinet Gerundensis codex, cujus ordinis rationem et contentorum summam, omissis iis quæ ad collectionem canonum non pertinent, hic subijcimus:

CONTENTA CODICIS GERUNDENSIS.
 Excerpta canonum (25). Præfatio.
 I. Concilium Nicænum.
 II. Synodus Ancyranæ.

III. Conc. Neocæsariense.
 IV. Gangrense.
 V. Sardicense.
 VI. Antioquenum.
 VII. Syn. Laodicæ.
 VIII. Constantinop., era 418.

IX. Syn. Constantinopolitana 163 episcop. (25 bis).
 X. Ephesina, era 489.
 XI. Calcedonensis, era 489.

(24) Deest quoque index materiarum, qui Excerpta canonum inscribitur.
 (25) In hoc codice Gerundensi, nec non in Uigelensi, hæc Excerpta canonum aliter quam in cæteris Codicibus, methodo plane rudi ac indigesta ordinata sunt; canones quippe et sententiæ conciliorum et decretalium ibi non describuntur, sed concilia tantum, ad quæ reuertunt, citantur; unde non sine causa

creditur, ita a primo auctore fuisse confecta, consequenti deinde tempore ab aliis perfecta et absoluta fuisse, ut in cæteris Codicibus habeantur.

(25 bis) Quod est œcumenicum sextum, a PP. in concilio XIV Toletano congregatis quintum appellatum, eo quod œcumenicum quintum nunquam admisserint. Vide supra § 5, num. 91 et seqq.

Concilia Africæ.

- XI. Conc. Carthaginense I.
 XIII. Carthaginense II.
 XIV. Carthaginense III.
 XV. Carthaginense IV.
 XVI. Carthaginense V.
 XVII. Carthaginense VI.
 XVIII. Carthaginense VII.
 XIX. Mi'evitanum.

Sequuntur concilia Galliæ.

- XX. Conc. Arelatense I.
 XXI. Arelatense II.
 XXII. Arelatense III.
 XXIII. Valentinum.
 XXIV. Taurinatum.
 XXV. Regense.
 XXVI. Auracium.
 XXVII. Vacense I.
 XXVIII. Vacense II.
 XXIX. Agarense.
 XXX. Aurelianense I.
 XXXI. Aurelianense II.
 XXXII. Syn. Pannensis.

- XXXIII. Syn. Carpentoratensis.
 XXXIV. Conc. Arbernense.
 XXXV. Arbernen. II.

Sequuntur concilia Hispaniæ.

- XXXVI. Conc. Illiberitanum.
 XXXVII. Tarraconense.
 XXXVIII. Gerundense.
 XXXIX. Cæsaraugust.
 XL. Illerdense.
 XLI. Valetanum.
 XLII. Toletanum I.
 XLIII. Toletanum II.
 XLIV. Toletanum III.
 XLV. Toletanum IV.
 XLVI. Toletanum V.
 XLVII. Toletanum VI.
 XLVIII. Toletanum VII.
 XLIX. Toletanum VIII.
 L. Toletanum IX.
 LI. Toletanum X.
 LII. Toletanum XI.
 LIII. Toletanum XII.
 LIV. Toletanum XIII.

- LV. Conc. Toletanum XIV.
 LVI. Toletanum XV.
 LVII. Toletanum XVI.
 LVIII. Toletanum XVII.
 LIX. Syn. Bracarense I.
 LX. Bracarense II.
 LXI. Capitula ex orient. PP. a Martino episcopo ordinata.
 LXII. Conc. Bracarense IV (26).
 LXIII. Syn. Hispalensis I.
 LXIV. Hispalensis II.
 LXV. Synodus quæ gesta est in provincia Lusitana apud urbem Emeritanam.
 LXVI. Sententiæ quæ in veteribus exemplaribus conciliorum non habentur (27).

Sequuntur deinde, ut in cæteris Codicibus, centum et tres epistolæ decretalæ Romanorum Pontificum, quibus subjiciuntur in modum appendix concilia duo Gerundensia, quæ, ut nota 62 observatum est, *Martini* tomo XI collectionis regiæ maximæ imprimi curavit.

26. Eodem sepe pretio ac *Gerundensis* apud eruditos habetur codex *Urgellensis*, qui tamen illo et emendatior est, et correctior; constat foliis membranaceis 292 maximæ formæ. Cæterum eum codice *Gerundensi* omnino convenit: quapropter supervacaneum foret contentorum indicem ad longum describere; illud tantum adjiciam, excerpta canonum, quæ, ut supra dictum est nota 25, eadem methodo ac in *Gerundensi* concinnata sunt, sex duntaxat libros ex decem continere.

27. Neque silentio prætereundus est codex gothicus pervetustus, a suo quondam possessore *Garsia Loaysa Loaysa-Carvajaleus* nominatus. Hic codex 323 foliis membranaceis majoris formæ constat; mancus tamen est, et vetustate detritus: desunt enim aliquot folia priora; quare concilium Carthaginense septimum, cum omnibus quæ præcedunt, in eo desiderantur. Licet formam et similitudinem litterarum codicis *Vigilani* et *Emilianensis* exhibeat, antiquior tamen illi creditur, nonoque sæculo exaratus. Duodecim tantum concilia Toletana continet; decreta præsertim Romanorum, ut in cæteris Codicibus, centum tres numerantur.

28. Jam vero duorum Codicum Toletanæ ecclesiæ descriptionem facere oportet; ex his enim, utpote amplissimis et correctissimis, eum quem in lucem damus exscribi fecit eruditissimus vir *Andreas Buriel*, et cum pluribus aliis melioris notæ recognovit. Omisso contentorum indicem, quem in hac nostra collectione Græciæ conciliis præfixum cernere est; supervacaneum ergo foret hic iterum exhibere.

29. Primus et antiquior, quem *Toletanum Gothicum* appellare lubet, eo quod in bibliotheca ecclesiæ Toletanæ pluteo 15, num. 16, studiose asservatur, habet 315 folia membranacea formæ maximæ. Eleganti caractere gothico rotundo, tribus columnis, unaquaque pagina a principio distincta, accentibus

(26) Hæc concilium tertium Bracarense hic quartum inscribitur, eo quod capitula Martini episcopi, ut supra nota 2 observavimus, inter concilia *Bacaren-*

A etiam frequentissime appositis, majoribus litteris minio variegatis, integritate, munditie, correctissima denique totius vasti operis serie fulget. Ad oram primæ paginæ, in qua incipit liber primus summæ vel in licis materialium, qui *Excerpta canonum* appellatur, hoc manu Gothica sursum deorsum scriptum legitur: *Inquatus est liber iste XIII kalend. februaris. era D. CCCC. LXXXVI.*

Quæ era incidit in annum Christi 918. In ultima vero libri pagina, post *Hormisdæ* epistolam de recipiendis et non recipiendis, hæc subscriptio reperitur, in qua octuaginta sex annorum distantia notatur.

Explicit liber iste XXVII. Idus Kalendas aprilis era M. LXXII. Julianus presbiter indignus qui scripsit in honore Sanctæ Mariæ et Sancti Genesii martiris pro memoria ut pro me orare jubeatis ad Dominum si Deus pro vobis.

Hæc videtur in hanc vel in præcedentem inscriptionem errorem irrepsisse super anno exscriptionis hujus colicis præstantissimi.

30. Secundus codex, quem a loco ubi scriptus est *Complutensem Gothicum* vocare placuit, in eadem bibliotheca ecclesiæ Toletanæ, pluteo 15, n° 17, asservatur. Eleganti itidem caractere non adeo rotundo, duabus perpetuo columnis, unaquaque pagina distincta, exaratus est. Titulis minio et coloribus variis decoratis, integritate, munditie, et exscriptoria diligentia non modica, licet præcedentis pretium non æquet; magni tamen ipse ab harum rerum æquis æstimatoribus habendus est. Minus sane antiquus est quam *Toletanus*, scriptus enim est æra 1135, quæ incidit in annum Christi 1095, sed non ob id minoris ætimandus viris eruditis videbitur; cum hoc ipso constet apertissime circa initium jam XII sæculi, ab Hispanis hominibus abominabiles illas male feriatas rensia male numerantur.

(27) Hæc sententiæ nihil aliud sunt quam canones 48-70 concilii Agatensis.

Idori Mercatoris merces minime cognitae fuisse; si enim Mercatoris opus exscriptor agnovisset, illud potius ut magis copiosum exscribere quam hunc codicem absque dubio voluisset; sed de hoc plura paragrapho sexto dicendum.

31. In fine codicis, post epistolam Hormisdæ de recipiendis et non recipiendis, legitur hæc subscriptio, litteris majoribus exarata:

na
me
ro
um
ni

Finit liber canonum conciliis Sancto-
rum Patrum. Seu decreta Praesulum Ro-
manorum feliciter. Deo gratias. Julianus
indignus presbiter scripsit. Is cuius est
adjuvante Deo habitans in Albalaga quae
sita est super campum laudabilem. III^a.
feria XVII. K. junias era T. C. XXXIII.

Inter lineas minoribus litteris conscriptum legitur: Numero foliorum hujus libri CCCLI. Et vere hodie dum codex iste habet 348 folia membranacea utilia, scriptor absque dubio etiam non scripta folia numeravit.

32. Hactenus de Codicibus latinis praestantioribus superest, ut quod de raro sane et singulari codice Arabico in bibliotheca Arabico-Hispana Scorialensi ab eruditissimo Michael Casiri disseritur, summam referamus. Hic vir laudatissimus tomo I, pag. 541 laudatæ bibliothecæ, codicem nostrum sub num. MDXCVIII describit his verbis: « Codex membranaceus pervetustus, ac nonnullis locis ipsa vetustate vel mutilus vel oblitteratus, foliis constans 435, cuphiciis olim litteris descriptus a presbytero quodam nomine Vincentio, ut liquet ex nota ad libri octavi calcem apposita; ubi ipse Vincentius librum hunc, prioresque septem cum aliis exemplaribus se contulisse, atque ad eorum fidem emendasse profitetur. Codicis vero ætatem prope intellexeris ex altera hujusmodi nota, quæ in fine libri septimi legitur: *Absolutus est divina ope liber septimus. Feria tertia die 17 Octobris, anno æræ Hispanæ 1087, ad usum videlicet nobilissimi episcopi Joannis Danielis.*

33. « Quod ad operis titulum spectat, licet nullum præ se ferat codex utpote foliis aliquot ex initio defectus, verus tamen ac germanus titulus *Sacrorum canonum collectio ad usum Hispanæ Ecclesiæ* esse omnino videtur, cum ex ipsius Hispaniæ sedum episcopaliū quam continet recensione, tum ex his verbis, quæ ad libri x calcem occurrunt: *Atque jam finis esto libri x et postremi COLLECTIONIS SACRORUM CANONUM.* »

34. Et infra: « Atque ita id genus collectionem se omnino habere, et mihi et clarissimo viro Joanni de Santander, ejusdem bibliothecæ præfecto, facta cum supra memoratis sive impressis sive mss. libris col-

lacione, perspectum atque exploratum; ipsaque proinde opus esse plenum, integrum, omnibus numeris absolutum, illum vero codicem ab Aguirrio et Cennio publicatum, nihil aliud censendum, nisi hujus collectionis *indicem*: quippe qui cum ejus librorum divisione, titulorum serie, rerum argumentis plane consentiat. »

35. Hactenus Casiri, quibus adjiciam, utpote ejusdem argumenti, sequentes notas, quas Arabice et Hispanice scriptas manu viri doctissimi, omnique disciplinæ ac eruditionis laude ornatissimi Joannis de Santander, bibliothecæ regis Matritensis quondam præfecti, sub oculis habeo. Eas autem ex Hispanico sermone Latinas ad litteram factas hic exhibeo, ut scriptoris Arabo-Hispani genium melius innotescat. Hæc igitur notæ sic se habent.

« Ad calcem libri septimi codicis canonum, Arabice scripta a D. Paulo Hoddar, hæc legitur subscriptio:

Absolutus est liber septimus cum gratia Dei, ejusque auxilio et adjutorio, feria tertia, nocte decima quarta ante quam completeretur mensis October 1087, æræ Saphar (28); sequitur liber octavus cum benedictione Dei adjutoris, cui gratias ille sit.

« Hanc subscriptionem sequuntur quatuor versus Arabici, quibus exscriptor opus suum dedicat episcopo Abd-Elmalek his verbis:

Liber episcopo Abd-Elmalek, protectori generoso, liberali tempore sterilitatis, et miseriæ, acuto, efficaciæ in dicendo, sculi sui Phœnici, doctori, nobili, benigno, perspicaci, per quem Deus renovat super nos benedictiones suas, et protectionem suam multiplicat super omnem creaturam. O! vinam conservet enim Deus! dum pluvia descendat e nubibus super terram.

« Ad calcem vero libri octavi exstat hæc inscriptio:

Ego Vincentius presbyter peccator, servus Christi humillimus, absolvi hunc librum octavum sanctorum canonum hora octava matutina Dominicæ primæ Quadragesimæ in qua die memoratur historia mulieris Samaritanæ, a qua Christus Dominus noster aquam petiit ab bibendum apud puteum Jacob. Hæc ergo scripsi et scio vere quod licet manus mea aliquando consumenda est, et in nihilum redigenda, tamen, quæ illa excerpserit, remanebunt. veræ deliciae in æternis requie solum possidentur: quod ad infernum atinet, D heu! mala ejus non prevaleant et de pœnis ejus me liberet Deus, et faciat, ut ego permaneam semper in sua presentia, quæ deliciosa est et suavis, perinde ac sua præmia. Qui post mortem meam hæc scripta legerit, oret Deum quotidie pro animo meo, oh! exaudiat ejusmodi oratio. Amen.

36. Hæc in notis; omitto alia ut minus necessaria. Cæterum ex hoc ipso codice sacrorum canonum, Arabice scripto, manifesto apparet *quantus oris, ut verbis supra laudati Casiri utar, sacrarum litterarum amor, quantum catholicæ fidei, quantum ecclesiasticæ disciplinæ studium in Hispana gente vel inter barbaræ*

(28) Saphar, ab Hebræo Saphardi, ut nonnulli putant, apud Arabes significat Hispania, unde videtur

hunc codicem Arabicum exaratum fuisse anno Christi 1044.

servitutis ærumnas vigerit, vel inter Mahometanæ A
cæritatis tenebras effulserit.

37. Ex præmissa igitur nostræ collectionis notitia, præcipuorumque codicum facta descriptione colligitur nullam hactenus canonum collectionem existisse, quæ non huic nostræ facile concedat, sive monumtorum que in ea continentur multitudo et auctoitas, sive optima descriptionis ratio spectetur: et sane quod ad ejus amplitudinem attinet, nemo non videt multa in ea concilia contineri: Gallica præsertim et Hispanica, quæ in cæteris antiquis collectionibus desiderantur; plura deinde authentica, et genuina præstulm Romanorum decreta, a Dyonyisio Eßigno aliisque canonum collectoribus, sæculo ix anterioribus, vel incognita, vel frustra quæsita.

38. Si vero illius ratio rectaque ordinis dispositio spectetur, primo intuitu cuilibet patebit hanc nostram collectionem cæteris præstare; concilia quippe Græca, Africana, Gallica, Hispanica, cæteraque monumenta ita in ea ordinata sunt et disposita, ut facile unicuique fuerit concilia consequenti tempore celebrata laudatæ collectioni inscribere, nullo ejusdem dispositionis detrimento, nulla ordinis inversione.

39. Verumtamen hæc ipsa collectio canonum amplissima, integerrima, omnibus numeris absoluta, in qua maxime præ cæteris gloriari potest Ecclesia Hispana, unius pseudo-Isidori temeritate et audacia confectis mercibus interpolata et corrupta, non solum Hispaniarum decus turpiter fœdavit, sed etiam insignem collectorem falsarium afflinxit, clarissimum, inquam, Isidorum, Hispalensem episcopum, qui a Patribus Toletanis, in concilio octavo congregatis, his honorificentissimis verbis meruit insigniri: «*Nostris sæculi doctor egregius, Ecclesiæ catholicæ novissimæ decus, præcedentibus ætate postremus, doctriinæ comparatione non infimus, et, quod majus est, in sæculorum fide doctissimus, atque cum reverentia nominandus Isidorus.*»

40. Quantum vero disciplinæ ecclesiasticæ, per octo prima sæcula integre conservatæ, detrimentum attulerit hæc ipsa collectio, a larvato Isidoro Mercatore pluribus signentis spuris que decretalibus vitata, et per multa sæcula communi applausu recepta ob solum forsan nominis splendorem, quo insignita apparuit (29), persuasum omnibus hodie est, eruditique de hoc argumento commentarii, a diversis auctoribus editi, id aperte demonstrant; quapropter supervacaneum duxi super hac re pluribus morari; illa tantum agemus quæ pro rei explanatione omnitti vix possunt, et quæ pro nostri argumenti ratione dicere infra oportebit.

(29) Larvati Isidori collectio canonum, Caroli magni tempore conflata, primum typis excusa est, et sub nomine Isidori Hispalensis edita, cura et studio Jacobi Merlini. Parisiis, expensis Galioti a Prato, bib. iopolæ, industria vero Johannis Comicularii, calcogra, hi, anno 1524, 2 vol. in fol.

(30) Canones et concilia, etiam generalia, decreto tantum synodi nationis, vel regni referebantur in

§ III. De origine et compositione collectionis Hispanicæ, cæque occasione de aniquis canonum collectionibus summatim disseritur.

41. Regule conciliorum, quas Græci canones appellant, statutaque sanctorum Patrum eadem ratione eodemque naturali ordine condita fuisse videntur, ac leges civiles et præscripta, rerum publicarum regimen constituenta. Et sicut genus humanum, ut primum in societatem convenit, primo lege naturali, patrumfamilias dispositione, principum duceunque consiliis et exemplo cœpit gubernari; mox succrescente malitia et improbitate, ad rescandam vitia inde nascentia, pro bono reipublicæ et se uritate publica privataque, leges conditæ sunt et jus scriptum emersit; ita Ecclesia sancta Dei moribus tantum et exemplo, sanctorum Patrum et presbyterorum præceptis, doctrina et prædicatione, nullo jure scripto primum regebatur, donec consequenti tempore antiquæ disciplinæ relaxatio, morum remissio inle orta, abusus, et prævæ consuetudines in Ecclesiam inductæ, episcopo et ministros Dei pro eorum munere coegerunt, ut synodos et concilia celebrarent, quibus remedia, his malis curandis opportuna, quærent, collapsam disciplinam restituerent, fidelibus ac presbyteris ipis integerrimam vivendi rationem, ecclesiæque administrandæ optimam formam præberent.

42. Regulas igitur et statuta in his synodis ab Ecclesiæ Patribus stabilita et scripto consignata, postquam in molem aliquam exerevere, plures eruditi viri, vel presbyteri, vel episcopi ipsi, in unum congesta volumen pro sui studii commodiori usu collegerunt, quæ ita collecta in Ecclesiarum usum postmodum venire; cum autem, licet omnium Ecclesiarum Christiani orbis una sit fides, unum omnino dogma, disciplina tamen varia pro genio nationum et diversitate regionum: nam, ut dicit sanctus Gregorius in epistola ad Leandrum episcopum, *in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa*, quod insuper liturgiæ singulares, ritus et ceremoniæ variarum Ecclesiarum aperte demonstrant; facium inde est ut plures Ecclesiæ pro varietate consuetudinum Codices suos pecuniaries habuerint, in quos, præter canones conciliorum generalium omnibus Ecclesiis communes, referebant synodos a se celebratas, quibus adiciebant diversarum Ecclesiarum statuta, quæ suæ disciplinæ convenientia judicabant (30).

43. Hinc ortæ sunt variæ canonum collectiones, quæ licet methodo diversa pro collectorum arbitrio dispositæ ac ordinatæ, materiarum tamen substantia inter se conveniebant; donec ab hæreticis ecclesiam catholicam adversantibus, sanctorum Patrum

codicem, unde vim legis obtinebant. Hoc saltem apud Hispanos observatum fuisse constat ex concilio Tolitano xiv, in quo Hispani presules a Leone II pontifice maximo per litteras invitati ut synodum œcumenicam vi reciperent et receptam evulgarent, post Chalcedonensæ concilium debito honore, loco et ordine, collocandam decreverunt.

sententiis interpolatis, et conciliorum canonibus confictis, depravata fuerunt, quod tanta illi calliditate et industria perfecerunt, ut perdifficile postmodum eruditus fuerit vera a falsis, supposititiaeque a genuinis discernere (31).

41. Exemplum ejusmodi corruptionis nobis suppeditat vetustissima illa collectio quæ *Canones Apostolorum* inscribitur, in quorum auctoritate expendenda diu malumque inter eruditos disceptatum est; alii enim omnes et integros, qui numero octoginta quinque circumferuntur, ab apostolis ipsis derivatos, et per sanctam Clementem papam promulgatos credunt, atque ut genuinum opus agnoscunt. Alii e contrario tanquam apocryphos, vel ab hæreticis adulteratos penitus rejiciunt; alii vero, mediam quasi viam tenentes, quinquaginta tantum canones recipiunt, cæteris triginta quinque repudiatis. Cæterum illud certo certius est, hos canones, apostolorum nomine insignitos, ab Ecclesia Orientali communiter receptos, suoque in codice consignatos, antiquitate cæteris præstare, verique antiquæ disciplinæ vestigia in eis contineri; causa hæc forsam Dionysio Exiguo fuit ut, cæteris omissis, quinquaginta priores, Latinitate donatos, in suo canonum codice evulgaverit.

45. Verum sive ipse Clemens, Romanus pontifex, sive quis alius sæculi tertii scriptor, ut plerisque visum est, hos antiquissimos canones collegerit, quia varie et misere ab hæreticis interpolatos corruptosque fuisse constat; jure ac merito Gelasius papa in concilio Romano, anno Domini 494 celebrato, inter apocrypha declaravit; quam ob causam Isidorus noster in hanc putam puram collectionem suam non admisit, uti aperte testificantur hæc verba, quæ in genuina præfatione ejusdem Isidori, ipsi collectioni præfixa, leguntur: « Canones, inquit, qui dicuntur *apostolorum*, seu quia eosdem nec sodes apostolica recipit, nec sancti Patres illis consensum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine apostolorum compositi dignoscantur, quamvis in eis quædam inveniantur utilia, auctoritate tamen canonica, atque apostolica eorum gesta constant esse remota, et inter apocrypha deputata (32). »

46. Verum enimvero Orientales Patres jam inde

(31) Familiaris semper hæreticorum mos fuit sanctorum Patrum scripta adulterare, et sub illustrum vicorum nomine pravam doctrinam et impia dogmata in vulgus spargere, ut hoc modo tutius et incaute eorum scripta a catholicis legerentur, quod recte nobis expressum reliquit beatus Isidorus. Hispanensis episcopus, libro tertio Sententiarum, ca. 12, his verbis: *Tanta, inquit, est hæreticorum calliditas, ut falsa veris malique bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interserant, quo facilius possint pravitate perverſi dogmatis sub specie persuadere veritatis. Plerumque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, ut indubitante lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, doctrinamque veram adulterando corrumpunt; scilicet vel adjucciendo que impia sunt, vel auferendo que pia sunt. Hæc Isidorus. Et sane illis falsi criminis imputandum videtur, quorum intererat Codicis vi-*

A a primis Ecclesie temporibus in colligendis canonibus et statutis curam adhibuisse, ex his ipsis apostolorum canonibus compertum videtur. Et sane sæculo quinto collectionem canonum Ecclesiam Orientalem habuisse, ex actis synodi Chalcedonenſis, quæ est œcumenica quarta, anno Domini 451 celebratæ, comprobatur: recensebantur in ea canones conciliorum Nicæni, Ancyranſis, Neocæsariensis, Gangrenſis, Antiocheni, Laodicensi et Constantinopolitani primi, sub una et continuata numerorum serie dispositi et ordinati, ut ex ipsis actis apparet; actione enim quarta, ubi de Caroso et Dorotheo agitur, canones Antiocheni concilii quartus et quintus: *Si quis episcopus a synodo depositus; — Si quis presbyter aut diaconus, contempto proprio episcopo, etc.*, sub numeris 83 et 84 consignati, lecti fuerant ex codice. Similiter actione xi, canones decimus sextus et decimus septimus ejusdem concilii Antiocheni, sub num. 95 et 96 recensiti, a Leontio episcopo Magnesi relecti fuerunt (33).

47. Ex quibus facile cognosces, hanc canonum collectionem in Ecclesia Orientali receptam, atque ad ejusdem usum dispositam et ordinatam, eam ipsam esse quam postmodum a Dionysio Exiguo, sæculo sexto inuenta, Latine redditam, Ecclesia Romana amplexa est; ex ipsa enim Dionysii præfatione constat, illum canones conciliorum omnium usque ad Constantinopolitanum primum eodem ordine, sicut in Græca auctoritate habebantur, digessisse, et sub una et continua centum sexaginta quinque numerorum serie dispositos suo codici inseruisse; eni ejus verba: « Regulas Nicænæ synodi et deinceps omnium conciliorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt usque ad synodum centum quinquaginta pontificum, qui apud Constantinopolim convenerunt, sub ordine numerorum, id est a primo capitulo usque ad centesimum sexagesimum quintum, sicut habentur in Græca auctoritate, digessimus. »

48. Atqui si canones Nicænos viginti, Ancyranos viginti quinque, Neocæsarienses quatuordecim, Gangrenses viginti, Antiochenos viginti quinque, sub una et continua numerorum serie recensueris, facile invenies canones Antiochenos quartam, quintam, decimum sextum et decimum septimum exacte re-

D tiare, ut malam causam defererent. Ita Felix Urgelitanus, teste Hincmaro Remensi, codici S. Hilari, in bibliotheca Caroli Magni, manus intulisse deprehensus est, et corrupto librorum custode, pro verbo *Adoratur* scripsisse *Adoptatur*. Vide plura apud Germon *De veteribus Hæreticis sacror. Coſtic. corruptoribus*.

(32) Hæc verba genuinæ præfationis, a *lervato* Isidoro postmodum interpolata, hic exhibemus descripta ex prima editione, cura Jac. Merlini, Parisiis edita, anno 1524: *Denique propter eorum auctoritatem cæteris conciliis præponimus canones qui dicuntur apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt et sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas posuerunt constitutiones. Ex quibus verbis factarium et impostorem Isidorum facile cognosces.*

(33) Vide Labbe, *Concil. tom. VI, col. 437 et 692*.

spondere canonibus, ex codice Græco in concilio Chalcedonensi relectis sub numeris octogesimo tertio, octogesimo quarto, nonagesimo quinto et nonagesimo sexto, unde liquet codicem Græcum, cujus mentio fit in actis laudati concilii Chalcedonensis, nulla ordinis inversione Latine redditum, collectioni suæ Dionysium inseruisse.

49. Inno hæc ipsam canonum collectionem a synodo Chalcedonensi laudatam tempore Innocentii primi apud Ecclesiam Romanam in usu fuisse mihi facile persuadeo, non obstante clarissimi viri Petri de Marca opinione, qui usque ad tempora hujus papæ solos Nicænos canones laudatam Ecclesiam Romanam recepisse affirmat, infixus epistola ejusdem Pontificis Innocentii primi, ad clerum Constantinopolitanam directa (34), in qua hæc verba leguntur: « Quod autem spectat ad canonum observantiam, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt. Quos solos canones sectari et agnoscere debet Ecclesia catholica. Quod si a quibusdam alii proferantur qui a Nicænis canonibus dissentiant et ab hæreticis compositi esse arguantur, hi a catholicis episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab hæreticis sunt excogitata, ea catholicis regulis adjungere non licet. Quippe illi perpetuo id agunt, ut Nicænorum Patrum concilium evertant. Non solum igitur illos canones non sequendos esse dicimus, verum etiam una cum hæreticis ac schismaticis dogmatibus penitus condemnandos, quemadmodum etiam in Sardicensi synodo jam condemnati sunt ab episcopis qui ante nos fuerunt. »

50. Nam hæc ipsa verba opinionem laudatissimi viri Petri de Marca omnino subvertunt; et sane nonne clare demonstrant præter Nicænos canones, Sardicense quoque concilium, quod laudant, ab Ecclesia Romana fuisse approbatum susceptumque? Inno quis in animum inducat, synodum Sardicensem trecentorum circiter episcoporum consensu stabilitam, cæteraque omnia concilia sacrosancta, *ubi non duo aut tres*, ut verbis utar beati Agobardi Lugdunensis præsulis (35), *sed viginti, aut triginta, pluresve episcopi non solum in nomine Domini, sed insu-*

(34) Exstat hæc epistola apud Sozomenum, *Historiæ ecclesiasticæ* lib. viii, cap. 26.

(35) In libro adversus legem Gundobadi, pag. 119 tom. I operum sancti Agobardi, ex Editione Baluzii. Parisiis, 1666, 8°.

(36) Eruditissimus Dom. Constant in sua ad Romanorum pontificum epistolas præfatione, pag. lxxvii et seqq., Paschasii Quesnellii rationes, quibus hunc codicem ad Romanam Ecclesiam pertinuisse probare contendit, multis validissimisque argumentis penitus everit.

(37) Veterum scriptorum inventus est nullus qui Dionysium a parvitate corporis Exiguum nominatum fuisse asserat; cum vero auctores ecclesiastici illius ætatis, monachi præsertim, humilitatis christianæ causa, minimos vel peccatores se dicere consueverint, Dionysium, modestiæ causa, qua erat præditus, se Exiguum nominasse communis opinio tenet.

(38) Cassiodorus auctor cœvus, cap. 53 *Divinarum Lectionum*, animum et indolem Dionysii Exigui lucu-

A per etiam fide præditi, sapientia illustres, vita clari, sanctitate reverendi, signis et prodigiis formidandi, pro disciplina Ecclesiæ stabilienda convenerant, ab Ecclesia Romana ignota omnino vel rejecta fuisse?

51. Præterea supra memoratis verbis nullo modo asserit Innocentius, Ecclesiam catholicam solos Nicænos canones admittere, cæteris sacrorum conciliorum canonibus rejectis; hanc enim sententiam Innocentio asserere sine injuria nemo potest; sed, Ecclesiam Romanam canones non admittere ait, a Nicænis dissentientes vel Nicænis contrarios, hoc est canones ab episcopis Arianis, Nicænorum Patrum concilium evertere studentibus, in conventiculis editos, vel ab hæreticis hominibus interpolatos et corruptos.

B 52. Demum, cum canones Nicæni concilii et aliorum conciliorum sub una et continua numerorum serie in codice recenserentur, uti supra observavimus, nonne dici poterit Innocentium sub nomine Nicænorum omnes canones, in codicem continua serie relatos, et unum quasi contextum efficientes, comprehendi voluisse? Sane primo intuitu unicuique veritati congruum esse videbitur, illum ipsum codicem canonum, in concilio Chalcedonensi laudatum, jam inle a sæculo quarto Ecclesiam Romanam amplexam fuisse.

53. Cum vero hæc ipsa canonum collectio, omnium quæ ad nos pervenerunt antiquissima, si canones qui dicuntur apostolorum excipias, a Dionysio Exiguo Latina facta, per Occidentem postmodum divulgata fuerit et ab omnibus fere Ecclesiis Latinis recepta, prætermis minoris notæ collectionibus, a Theodoro, Joanne Scholastico et aliis auctoribus compilatis, necnon et illa, quam ad calcem operum sancti Leonis Magni Paschasius Quesnellius apposuit (36), de Dionysiaca collectione nonnulla dicere oportebit.

C 54. Dionysius itaque a parvitate corporis, ut nonnulli credunt, seu melius humilitatis christianæ causa, ut communis fert opinio, Exiguus appellatus (37), morum pietate et eruditione clarus (38), qui, teste Beda, primus cyclos Paschales ab anno Dominicæ

D lenter exprimit his verbis: « Fuit nostris temporibus Dionysius monachus, Seytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus, reddens in actionibus suis, quam in libris Domini legerat, æquitatem, qui scripturas tanta curiositate discusserat atque intellexerat, ut undequaque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum. . . . Fuit enim in illo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilissimas, cum facundia loquendi parvitas. . . . Qui petitus a Stephano episcopo Salonitano, ex Græcis exemplaribus canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus magnæ eloquentiæ, luce composuit, quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. . . . Qui tanta Latinitatis et Græcitatæ peritia fungebatur, ut quoscunque libros Græcos in manibus acciperet, Latine sine offensione transcurreret, itemque Latinos Attico sermone legeret, ut crederes hoc esse conscriptum quod os ejus inoffense velocitate fundebat. »

incarnationis notare cœpit (59), initio sexti sæculi, a rogatu Stephani episcopi Salonitani, adiortante item quodam Laurentio, ut ipse in præfatione testatur (40), eximiam canonum collectionem, e Græco sermone in Latinum translata, elucidavit, ac in duas partes divisit, quarum primæ canonum apostolorum quinquaginta priores inseruit; his subdidit canones conciliorum Nicæni, Ancyrani, Neocæsariensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodiceni et Constantinopolitani primi, quos, ut supra dictum est, sub una et continua centum sexaginta quinque numerorum serie, sicut in codice Græco habebantur, disposuit. Addidit deinde canones Chalcedonenses, Sardicensis, et Africanos, qui hanc primam partem codicis claudunt.

55. In secunda vero parte epistolas aliquot decretales collegit præsulum Romanorum Siricii, Innocentii, Zozini, Bonifacii, Cœlesti i, Leonis Magni, Gelasii et Anastasii, ubi opus suum absolvit Dionysius; decreta enim Hilarii, Simplicii, Felicis, Symmachii, Hormisdæ et Gregorii junioris, quæ in recentioribus Dionysii codicibus habentur, ab alio collectore adjecta fuisse ex eo facile ostenditur, quod Dionysius Exiguus longe ante Gregorii junioris ætatem claruerit.

56. Hæc autem additamenta ab Hadriano primo pontifice maximo codici Dionysiano apposita fuisse creduntur: saltem ejus jussu id factum fuisse vel ex eo colligitur, quod in codice canonum, ab ipso Hadriano papa Carolo Magno sub finem sæculi octavi Romæ oblata, laudata decreta Hilarii, Simplicii et sequentium pontificum usque ad Gregorium juniorem continebantur: insuper inter complura manuscripta exemplaria codicis Dionysiani aucti, quæ in Galliæ bibliothecis asservantur, unum vetustissimum anno Christi octingentesimo quinto exaratum ad manus habuit eruditissimus Simonius, Parisiis in abbacia Sancti Germani a Prato repositum, quod præfationem vel dedicationem ejusdem Hadriani papæ, Carolo Magno inscriptam, continebat (41).

57. Cæterum hæc canonum collectio quam Ha-

(59) In libro *De sex mundi Ætatibus*, ad annum 4480.

(40) Ea ejus verba: « Domino venerabili mihi patr. Stephano episcopo Dionysius Exiguus in Domino salutem. Quamvis charissimus frater noster Laurentius assilua et familiari cohortatione parvitatem nostram regulas ecclesiasticas de Græco transferre impulerit, confusione, credo, prisce translationis offensus, nihilominus tamen ingestum tux beatitudinis consideratione suscepti. » Vide Labb. *Concil.* tom. I.

(41) Præfatio hæc vel dedicatio Hadriani papæ impressa invenitur in *Collectione conciliorum Labbei*, tom. VI, col. 1820, et apud Harduinum, tom. III, col. 2033.

(42) Notandum hic est, in nonnullis hujus codicis exemplaribus manuscriptis capitula quædam inveniri, quæ sub nomine *Hadriani Papæ ad Angilramnum* circumferuntur; sed hæc capi ula ab ipso Angilramno, ut suæ causæ faveret, ex fictitiis pontificum epistolis excerpta fuisse videntur; verisimile enim est Angilramnum Metensem episcopum de quodam delicto forsan insimulatum illa usum fuisse industria, ut jurisdictioni diocesanæ se subtraheret, appellatione ad sedem apostolicam intentata. Illic

Hadriano-Dionysianam dicere possumus (42), eo quod eodem Dionysianum purum una cum additamentis Hadriani pontificis maximi contineret; quamvis in ea canones qui dicuntur *Apostolorum*, a Gelasio papa in concilio Romano, anno quadringentesimo nonagesimo quarto celebrato, reprobat, et ab ipso Dionysio Exiguo in dubium vocati (43), inventantur inserti; tanta tamen in Occidente viguit celebritate, ut, communi fere applausu, omnes sensim Ecclesiæ Latinæ illam receperint.

58. Et sane dubitari vix potest hoc ipso canonum codice usam fuisse Ecclesiam Gallicanam; ad illum enim ut putum purum, antiquæ disciplinæ regulas continentem, se referebat Hincmarus, archiepiscopus Remensis, in suis cum Nicolao primo contentionibus de causis episcoporum in concilio provinciali judicandis et executioni mandandis, non obstante ad sedem apostolicam provocatione, tum temporis per Isidori Mercatoris fictitiis decretales in ecclesiasticam disciplinam introducta; ex hoc ipso codice summarium compilavit Cresconius episcopus sub finem sæculi octavi ad usum Ecclesiæ Africanæ (44); hunc demum codicem Ecclesiam Magnæ Britanniæ recepisse, epistola Leonis quarti ad episcopos ejusdem Ecclesiæ directa inculenter ostendit: Quibus autem, ait, in omnibus ecclesiasticis utimur judiciis sunt canones apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensi-um, Antiochensium, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Carthaginensium, Africanensium, et cum illis regulæ præsulum Romanorum Sylvestri, Siricii, Innocentii, Zozini, Cœlestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachii, Simplicii. Isti omnino sunt et per quos judicant episcopi, et per quos episcopi simul judicantur et clerici (45). Quibus verbis codex Dionysianus auctus, seu Hadriano-Dionysianus, exacte describitur.

59. Ejusdem codicis usum in Hispania viguisse nonnulli deduci posse crediderunt ex his verbis, quæ in celeberrimo concilio Toletano tertio leguntur: *Maneant in suo rigore conciliorum omnium constituta, simul et*

opinionem non minime favet pervetustus codex manuscriptus in bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis asservatus, qui ita inscribitur: *Incipiunt capitula collecta ex diversis conciliis sive decretis pontificum Romanorum ab Angilramno, Metensi episcopo, et Adriano papæ ablati.* Vide insuper Hincmari Remensis opera, vol. II, pag. 475, ex Editione Simonii.

(45) « In principio itaque canones, qui dicuntur apostolorum de Græco transtulimus; quibus quia plurimum consensum non præbere faciem, hoc ipsum ignorare vestram nolimus sanctitatem. » *Præfatio Exigui, apud Labb., Conc.* tom. I.

(44) A iudicium compendium canonum ad usum ejusdem Ecclesiæ Africanæ jam ante redegerat Ferrandus, diaconus Carthaginensis, sed illud ex codice Dionysiano minime compilatum fuisse, vel ex eo apparet, quod præter versionem Latinam Dionysiana antiquiorem, qua Ferrandus utitur, plura referat concilia Africana, quæ in codice Dionysiano desiderantur.

(45) Exstat hæc epistola apud Labb. *Concil.* tom. VIII, col. 30, et apud Harduinum, tom. V, col. 1.

synod. cœ sanctorum præsulam Romanorum epistolæ, sed m. le, ut in sequenti paragrapho ostendemus. Verum de veteribus canonum collectionibus hæc pauca sufficiant; præsens nunc tempus requirit ut de compositione collectioni: genuinæ Isidorianæ aliquid dicamus.

60. Isidorus igitur, Hispalensis episcopus, doctrina æque ac morum sanctitate clarus, vir, ut verbis utar Hidesuni Toletani, *decore simul et ingenio pollens; nam tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius commendaret, ad exemplum Dionysii Exigui, sed methodo longe præstantiori, amplissimam, integerrimam, omnibus numeris absolutam canonum collectionem, Ecclesiæ Hispanæ usui accommodatam disposuit, illamque in duas partes divisit, quarum una concilia omnia, altera decretales epistolas amplectitur; earum primam quadrisarie subdivisit, optimaque ratione ordinavit; primum enim pulcherrimam præfationem, a larvato Isidoro postmodum sædatam, operi præfixit, in qua, uti supra observavimus (num. 45), canones qui dicuntur *Apostolorum*, ut apocryphos rejicit, deinde concilia Græciæ collocavit, incipiens a synodo Nicæna propter ejusdem magni concilii auctoritatem, ut in præfatione ipse testatur his verbis: *In principio autem hujus voluminis Nicænam synodum constitimus propter auctoritatem ejusdem magni concilii. Hæc autem concilia Græciæ non sub una et continua numerorum serie, ut Dionysius fecerat, sed suis quæque capitulis distincta locavit. Deinceps e vestigio sequuntur concilia Africæ Latina. Tertio postmodum loco concilia Gallicana coaptavit, quibus deum subdidit Hispanica, quæ hanc primam partem collectionis complent. Rujus igitur dispositionis ratione, facile unicuique fuit, nova post Isidori Hispalensis tempora concilia celebrata, sive Græca ea fuerint, sive Latina, nulla ordinis inversione aut perturbatione huic collectioni adicere, suoque loco et ordine collocare.**

61. Sed antequam ad posteriorem et ultimam hujus collectionis partem veniamus, duo hic obser-

(46) Quoniam de versione Latina canonum Græcorum agitur, juvat dissertationem brevem de hoc argumento eruditissimi viri Matthæi Aimerlichii, ex ejus *Specimine veteris Romanæ litteraturæ d-perditæ vel adhuc latentis pag. 102* excerptam, hic exhibere; id equidem eo magis gratum lectoribus fore arbitror, quod opus hoc parum obvium sit.

Brevis dissertatio de conciliis generalibus in Oriente celebratis.

« Concilia ecclesiastica complura, ante et post Constantinum Magnum primis iv Eccl. sec. habita, desiderari indubitatum est. Non pauca item ex illis, quæ supersunt, manca et mutila esse constat, partim injuria temporum et ethnicorum in Christianorum scripta odio, partim librariorum negligentia, et partim etiam nequitia hæreticorum per ea damnatorum. Utrum autem concilia, sive synodi præsertim generales in Oriente celebrata a Constantini Magni regimine ad Honorium, Latino sermone, aut Græco habitæ fuerint, videtur res parum discussa et minus

vanda occurrunt: primum, quod in fronte operis ipsi præfationi præponitur index præstantissimus, secundum materiarum ordinem dispositus, qui *Excerpta canonum* inscribitur; hunc indicem, uti jam prænotavimus (nota 19), ex Aguirrio excerptum, Romæ publicavit Cajetanus Cenni, illumque pro ipso codice accipiens magnifice inscripsit, *Codex veterum canonum Ecclesiæ Hispanæ*; quod equidem mirandum minime est; sive enim librorum aptam, beneque ordinatam divisionem, sive titulorum summam, ex canonibus conciliorum, et regulis decretalium conflata, spectes, codicem canonum perfectum et absolutum esse illico pronuntiabis, et talem omnino judicavit eruditissimus Dom. Coustant, licet illum ex hac nostra collectione dimanasse recte intellexerit, cum de illo loquens in sua ad epistolas Romanorum pontificum præfatione, num. 150, hæc ait: *Atque adeo debetur Hispanis ea laus, ut in texendis ejus generis lucubrationibus Reginones, Anselmos, Burchardos, Ivones, Gratianos, cæterosque canonum compilatores anteiverint.*

62. Notandum secundo versionem Latinam Græcorum canonum, quæ in hac nostra collectione legitur, prorsus diversam esse a Dionysiaca, ipsoque Dionysio Exiguo antiquiore: eruditorum plurimi crediderunt. Quo autem tempore, quoque auctore facta illa fuerit, incomperta res est et minus explorata; attamen in eam sententiam ire non dubito, beatum Isidorum in Græcis litteris minime imperitum, neque in aliorum verba jurare pronum, exemplaribus Græcis cum prisca versione Latina, forsitan et Dionysiaca ipsa collatis, suam hanc inde translationem confecisse, cujus rei indicium et argumentum non leve est versio Latina librorum sacrorum, quam ipse doctor Isidorus ad exemplum sancti Hieronymi, e codicibus Græcis et Hebraicis, ac ejusdem Hieronymi Vulgata versione recensuit; quam quidem rationem si eruditi viri mature per, euderint, absque dubio pronuntiabunt, priscam illam canonum Græcorum Latinam versionem, sin minus ab Isidoro factam, saltem emendatam, vel instauratam fuisse (46).

63. Laudatæ vero Scripturæ sacræ, ex B. Isidori

explorata. Communis opinio, concilia ista Orientalia Græco sermone habita, et omnia in eo Græce pertractata, tenet: propterea quod in illis maxima Patrum congregatorum pars essent episcopi Ecclesiarum Orientalium, in quibus Græco sermone res divina agebatur, et quia vix ulla antiqua horum conciliorum exemplaria, præterquam Græca supersunt, et Latina, ex Græcis exemplaribus conversa, valde recentia sunt, a viris Græce et Latine doctis lucubrata. Huic opinioni, quam vocatam in dubium non legi, opponi posse mihi videntur sequentia. 1° Quia Latina lingua, multis in Orientem deductis Romanorum coloniis, et innumeris Romanis cum publicis manibus per Orientis provincias dispersis, ac maxime Romanorum imperatorum politicis decretis, et cura, lingua communis, ac veluti veruacula totius Romani imperii facta erat inter urbane educatos: præsertim postquam jus Romanæ civitatis omnibus Romano imperio subjectis populis fuit impartitum. 2° Quia præsides conciliorum generalium, seu legati a Romano Pontifice, ut

versione Latina, nonnulla hodieque asservantur manuscriptorum exemplaria, litteris gothicis exarata, in variis Hispaniæ bibliothecis, Toletana præsertim, regiaque Matritensi; cujus versionis Latine Bibliorum sacrorum, si præmia excipias, quæ in operibus laudati Isidori inveniuntur edita, eadem ac nostræ canonum collectionis fortuna fuit; ignota enim adhuc jacet, artis typographicæ beneficio destituta. Faxit Deus! ut tandem aliquando una cum vetustissima liturgia Mozarabes, ejusdem Isidori Hispanensis diligentia ordinata, e tabulariis ecclesiæ Toletanæ in lucem prodeat, operam conferentibus eruditus Hispanis, quibus cordi sit tanti doctoris honor, et Ecclesiæ Hispaniæ decus, quæ et sacræ rituum antiquitate, et purioris disciplinæ regulis servandis cæteras forsitan antecellit (17).

64. His ita observatis, ad secundam et posteriori-

conciliis præessent, clerici Romani, seu Occidentis Ecclesiæ, quæ Latina dicitur, ut plurimum erant, quibus non Græca, sed Latina lingua familiaris erat; oportebatque ab eis plane intelligi, quæ in conciliis agebantur, ut Romanum pontif. absentem possent de illis reddere certiores. 3° Quia conciliis generalibus aderant vel imperatores ipsi (quod de Constantino Magno in Nicæno novimus, et in aliis de aliis imperatoribus), aut saltem provinciæ præsides cum urbanis magistratibus, ut tranquille omnia procederent, et nequid contra imperii leges decerneretur: quod etiam in conciliis nationalibus Hispaniæ, Gothorum tempore, observatum fuit. Toletanis enim conciliis aderant reges: viri primarii, sive summatæ regni regem comitabantur, et patrum sessionibus præsentis erant; congruum autem erat, et dignitati, tum Romani imperii, tum Romanæ Ecclesiæ respondebat, res sermone Latino, seu Romano, a viris doctis, Romanæ linguæ non expertibus, pertractari. 4° Quia Romanis legibus vetitum erat, negotia publica, præsertim judicialia, lingua alia quam Latina expediri. In conciliis autem, et negotia publica, et judicialia agitantur: cum Patres de hæreticis et erroribus eorum iudicium ferrent, ac plurima ad religionem, ad disciplinam et sacra publica imperii spectantia decernerent. 5° Quia Constantinus Magnus in concilio Nicæno, teste Eusebio in ejus Vita, orationem habuit Latino sermone ad cœtum sanctorum, seu ad episcoporum cœtum Nicææ congregatorum, quod indicat, illic Latinum sermonem et a Patribus intellectum, et ab eisdem usurpatum. 6° Quia acta conciliorum mittenda erant a legatis ad Rom. pontif. Romani, ut a concilio Patrum Occidentalium, et a clero Romano dis uterentur, subscriptioneque Romani pontificis probarentur et confirmarentur: quod opus erat ut concilium legitimum haberetur, ac per omnes orbis Ecclesias promulgaretur. Ad hoc autem necesse erat Latinum exemplar actorum et definitorum in concilio Romano mitti, ut secundum hoc exemplar (forsitan in nonnullis Romæ emendatum) exemplar Græcum authenticum postea ederetur: nec parum controversum fuit in concilio Nicæno, quænam vox Græca responderet voci Latine *constantianis*, quæ Latinorum menti et definitioni canonice non repugnaret. Tandem, quia constat, in concilio Chalcedonensi sæculo v celebrato, cui interfuit Marcianus imperator, lectam fuisse epistolam Leonis Latino sermone, et Marcianum Latino sermone prium Patres allocutum fuisse.

¶ Nec ista satis convelluntur rationibus pro communi persuasione superius adductis. Verum est maximam episcoporum partem, qui ad concilia generalia in Oriente celebrata confluebant, Græcos vel Asiaticos fuisse; at hi viri eruditi erant, inter quos

rem collectionis nostræ partem veniamus. Continetur in ea præsulum Romanorum Damasi, Siricii, Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Celestini, Leonis, Hilarii, Simplicii, Felicis, Gelasii, Anastasii, Symmachi, Hormisæ, Vigili et Gregorii Magni epistolæ decretalæ centum et tres, ut in descriptione præcipuorum Codicum paragrapho secundo annotavimus; his præponitur præfatiuncula, quæ in multis verbis cum Dionysii Exigui præfatione in epistolæ Romanorum pontificum convenit.

65. Habes igitur, erudite Lector, collectionis canonum præclarissimæ, ad exemplum Dionysii Exigui, sed methodo longe præstantiori adornatæ, atque ex puris fontibus eruatæ, brevem notitiam; quam quidem collectionem a divo Isidoro episcopo Hispanensi elucubratam fuisse, ut nunc pluribus demonstramus, res ipsa suadere videtur; attamen, ut meliori via

lingua Romana tunc temporis communis erat, ut antea Græca, et idcirco non semel Græci et Asiatici creabantur Ecclesiarum Occidentis, etiam Romanæ, præsulæ, ut ex serie pontificum Romanorum et aliarum Occidentis Ecclesiarum constat: quod non contigisset, si illi, et Romana lingua eruditi, et Romanis moribus instituti non fuissent. Verum item est pleraque exemplaria conciliorum, quæ Latino sermone habemus, ex Græcis exemplaribus recens conversa fuisse. Hoc autem neutiquam probat non fuisse olim Latina exemplaria, et quidem primæva, illorum conciliorum; sed solum, hæc, ut plura alia antiqua Latina monumenta, barbarorum in Occidentis provincias incursione, ac incensuris bibliothecarum, et archivarum, belli occasione excitatis, corrupta atque deperdita fuisse. Nemo enim inficias ierit, Latina olim exemplaria conciliorum Orientalium in scriptis Rom. Ecclesiæ reposita fuisse, etiamsi concilia illa Græco sermone, vel Arabico, vel Ægyptiaco celebrata fuissent. Sed de his hæcenus: quæ virorum eruditorum iudicio submitto, non desperans, a nonnullis saltem viris doctis, qui adductas perpenderit rationes, probabile reputandum, quod primo aspectu parum verisimile videtur, ob præjudicatum sine multo examine contrariam opinionem. Veritas nempe nondum est occupata, ait L. An. Seneca, multumque ex illa posteris relictum est, cum ea sit omnium temporum atque ingeniorum; audendumque est in examen vocare, quæ fuerunt sine multa indagine recepta, ne aliorum sententias dicamur more pecudum sequi, vel in aliorum dicta jurare, cum de re agitur quæ nullum moribus, nullum fidei catholice regulis afferet intertrimentum.

(47) Ista liturgia antiquam Ecclesiæ Hispaniæ, *Muzarabe*, vel *Mozarabem*, *Toletanam* quoque et *Isidorianam* appellatam, ab ipsis apostolis per S. Torquatam et ejus socios derivatam, curia Romana, illius antiquitati forte invidens, totis viribus contendit extinguere sæculo xi, quo senescente, post varias et sæpius repetitas contentiones Romanus ordo liturgicus in Aragoniæ regnum primum introductus, postmodum per Hispaniam universam sensim diffusus, perventam liturgiam Mozarabem male antiquavit, et in æternum delevit, nisi vir celeberrimus et immortalitate dignus cardinalis Ximenes de Cisneros, 14 capellaniis Toleti fundatis, ubi sex nunc exstant parochiæ Muzarabes, missalibus et breviariis prelo submissis, religioso antiquitatis ecclesiasticæ zelo adductus, in antiquum splendorem aliquantulum re-tituisset. De hac celebri liturgia scriperunt Pizarobles., Villegas, Aguirre, Pinius, tom. VI Act. sanctorum Julii, Flores., España Sagrada, tom. III et alii.

procedamus, oportet prius de codice canonum, ante A Rel cti ex codice coram concilio tam *generalium synodorum quam localium* (49). »

§ IV. *In quo de veteri canonum codice Ecclesie Hispanæ ante Isidori, Hispalensis episcopi, tempora, aliquid disseritur.*

66. Hispanis longe ante Isidori Hispalensis episcopi tempora suum canonum codicem fuisse, ex ipsis Hispaniæ conciliorum actis innotescit. Quisnam vero ille fuerit, quibusve canonibus et qua ratione dispositis, constiterit; quo auctore, vel qua auctoritate collectus, incerta res est et parum explorata. Alii enim illam collectionem fuisse credunt, quæ Martini Bracarenensis capitula dicitur, sed minus recte; hæc enim brevissima collectio pars tantum, et equidem exigua, codicis Ecclesie Hispanæ fuit, ut infra ostendemus; alii Dionysii Exigui codicem, ut ad Ecclesie Gallicanæ, ita ad Hispanæ usum pertinuis e, arbitrantur; sed meo quidem iudicio neutram collectionem Ecclesie Hispanæ peculiarem fuisse ex ipsis Hispaniæ conciliorum actis facile deprehenditur; id autem, ut luculenter expendamus, nostramque opinionem exactius stabilire possimus, videndum prius est quid de hac re nos edoceant laudata concilia.

67. Ex concilio Toletano secundo, æra quingentesima sexagesima quinta, hoc est anno Christi 551, celebrato, constat, non solum synodorum provinciæ alium statuta, verum etiam antiqua canonum decreta et instituta Patrum tunc temporis in Hispania viguisse: verba ejusdem concilii sunt hæc: « Cum in voluntate Domini apud Toletanam urbem sanctorum episcoporum præsentia convenisset, et de institutis Patrum canonumque decretis commemoratio haberetur, id nobis in unum positum placuit, ut si qua in antiquis canonibus minime commemorata sunt, salubri tractatu ac diligenti consideratione instituantur. Si qua vero in anterioribus conciliis sunt decreta, sed abusione temporum hactenus sunt neglecta, redivivæ ordinationis censuram obtineant (48). »

68. Id ipsam deducitur ex concilio Bracarense primo, trigesimo anno a laudata synodo secunda Toletana habito, ubi post septemdecim capitula, contra Manichæos et Priscillianistas constituta, hæc verba leguntur: « Lucretius episcopus dixit: Quoniam ea quæ a catholicis abominanda sunt et damnanda, manifestius et apertius etiam ignorantibus declarata sunt, necessarium post hoc arbitror, si vestræ fraternitati videtur, ut instituta nobis sanctorum Patrum, recensitis antiquis canonibus, innotescant. Quæ etsi non omnia, certe vel pauca quædam, quæ ad instructionem clericalis disciplinæ pertinent, relegantur. Omnes episcopi dixerunt: Placet quod dictum est...

(48) Loaysa, *Concilia Hispaniæ*, pag. 82.

(49) Loaysa, *Conc. Hisp.* pag. 179. Concilium festum Bracarense primum in collectione Labbeana secundum appellatur; illud autem quod ex Bern. de Br to exscriptum, edidit tomo II Concil., pag. 1507, Bracarense primum inscripsit; sed minus recte;

69. Et deinde in capitulis xii, xiii, xiv et xv ab hac ipsa synodo præscriptis, iterum laudantur antiqua canonum decreta, et sanctorum Patrum statuta his verbis: *Sicut et sancti præcipiunt canones. Sicut et antiqua continent statuta*, etc.

70. Porro concilia generalia et antiqua canonum statuta, quæ ex codice relecta in laudata synodo innotantur, eadem ipsa esse, quæ in veteri canonum codice Ecclesie Græcæ continentur, confirmat synodus Bracarenensis secunda, anno Christi quingentesimo septuagesimo secundo celebrata, in qua Martinus episcopus synodos generales, in Nicæa, in Constantinopoli, in Epheso et in Chalcedone habitas, recenset; speciales etiam synodos et canonum sententias Spiritu Dei conscriptas commemorat, quas oportet, ait, nos legere, et intelligere, et tenere (50).

71. Neque solum synodorum generalium et localium canones, verum etiam præsulum Romanorum decretales epistolas in veteri canonum codice Ecclesie Hispanæ contineri, ex eo apparet, quod in laudata synodo Bracarense prima, post capitula contra Priscillianistas edita, lecta fuerit epistola Vigilius Papæ ad Profuturum: *Relecta est auctoritas sedis apostolicæ quondam ad Profuturum directa episcopum, quæ propter prolixitatem his gestis minime est inserta* (51).

72. Hoc ipsum confirmat, imo manifeste demonstrat canon primus celeberrimæ synodi Toletanæ tertie, cui sanctus Leander, Hispalensis episcopus, interfuit, in qua, Ariana hæresi ejurata, tota gens Gothorum et Suevorum, Flavio Reccaredo rege gloriosissimo præsentem et testificantem, veram fidem catholicam, quam per 215 annos deseruerat, publice amplexa est. In laudatæ igitur synodi canone, vel capitulo primo hoc statuitur: « Maneant in suo vigore conciliorum omnium constituta, simul et *synodica sanctorum præsulum Romanorum epistolæ* (52). »

73. Præterea in laudato canonum codice Ecclesie Hispanæ jam inde ab initio sæculi sexti etiam concilia Galliæ contineri, patet ex synodo Tarraconensis, æra quingentesima quinquagesima quarta, quæ anno Christi 546 congruit, celebrata, ubi canon 11, de disciplina monachorum agens, Gallicanorum canonum statuta præcipit servari, his verbis: *Canonum ante omnia Gallicanorum de eis constitutione servata* (53).

74. Demum synodus Ilerdensis, æra quingentesima octuagesima quarta habita, de monachis id observari jubet, quod in Agathensi et Aurelianensi concilio statutum fuerat: en eis verba tit. III: « De monachis vero id observari placuit, quod synodus

laudatum enim concilium genuinum non est, neque in nostris Codicibus manuscriptis invenitur insertum.

(50) Loaysa, *Concil. Hisp.* pag. 166.

(51) Loaysa, *Concil. Hisp.* pag. 20.

(52) Loaysa, *Conc. Hisp.* pag. 217.

(53) Loaysa, *Conc. Hisp.* pag. 70.

Agathensis, vel Aurelianusis noscitur decrevisse A (54). »

75. His ita præmissis, ad ea veniamus, quæ de antiquo canonum codice Ecclesiæ Hispanæ inde stabiliri possunt. Et primo quidem, ex laudatæ Hispaniæ conciliorum actis primo aspectu cuilibet patebit, Ecclesiam Hispanam vel ante Isidori tempora, suum canonum codicem habuisse, in quo non solum concilia Græciæ, sed etiam concilia Galliæ et Hispaniæ, necnon et decreta præsulum Romanorum continebantur. Et sane concilia Græciæ in plerisque synodis Hispaniæ, præcipue vero in Bracarensi secunda, ut supra dictum est, merito laudantur; concilia autem Galliæ jam inde ab initio sæculi sexti in usu apud Hispanos fuisse, concilia Tarracone et Ilerdæ anno Christi quingentesimo decimo sexto, et quingentesimo trigésimo tertio celebrata, luculenter testantur. Quod vero attinet ad epistolas Romanorum pontificum, eas Ecclesiam Hispanam recepisse, laudata synodus Toletana tertia manifeste declarat.

76. Hinc patet secundo, capitula Martini Bracarenensis codicem canonum Ecclesiæ Hispanæ, omnium antiquissimum, non esse, ut nonnulli minus recte crediderunt; nam, præterquam quod in his capitulis nihil ex Galliæ conciliis vel ex decretis præsulum Romanorum invenitur excerptum, Martinum Bracarensem dimidio fere sæculo post synodum Tarraconensem floruisse constat; imo laudata capitula, quæ ipse Martinus (55) in suo per Orientem itinere ex synodis Græciis præcipue contulerat, in synodo Bracarensi secunda, anno quingentesimo septuagesimo secundo habita, cui laudatus Martinus præsedebat, primum lecta fuere, ibique verosimiliter approbata et recepta; ex eo enim tempore canonum codicem appositam fuisse, vel ex eo maxime colligitur, quod in omnibus manuscriptis exemplaribus collectionis nostræ, quæ usque adhuc reperiri potuerunt, ad calcem ejusdem synodi Bracarenensis secundæ, tanquam debito loco et ordine, inveniantur constanter collocata, et in uno alterove codice sub nomine *synodi Bracarenensis* tertiæ exhibita. Quapropter ista Martini capitula, ad calcem synodi Bracarenensis secundæ collocata, partem tantum, eamque minimam fuisse codicis canonum Ecclesiæ Hispanæ manifesto apparet; cumque nihil vel perpauca in illis inveniantur excerpta ex Galliæ et Hispaniæ conciliis, vel ex Præsulum Romanorum decretis, omnibus fere capitulis ex synodis Græciis et Africanis desumptis, statuendum omnino est, male a nonnullis *codicem canonum Ecclesiæ Hispanæ* laudata capitula nuncupari.

(54) Loaysa, *Conc. Hisp.* pag. 96.

(55) « Martinus, inquit Isidorus in lib. de Viris illust. cap. 35, Dumiensis monasterii sanctissimus pontifex, ex Orientis partibus navigans, in Galliam venit, ibique conversis ab Ariana impietate ad fidem catholicam Suevorum populis, regulam fidei et sanctæ religionis constituit, Ecclesias confirmavit, monasteria condidit, copiosaque præcepta piæ institutionis composuit. Cujus quidem ego ipse legi librum de Differentiis quatuor virtutum, et alium voluminem epistolarum, in quibus hortatur vitæ emendationem, et conversationem fidei, orationis instan-

77. Idem omnino de codice canonum Dionysii Exigui asserere non dubito; ex supradictis enim cuilibet patebit, laudatum codicem apud Hispanos minime in usu fuisse; statuta quippe synodorum Galliæ et Hispaniæ in illo desiderantur, quæ tamen in codice canonum Ecclesiæ Hispanæ contineri supra observavimus.

78. Cæterum, si laudatam Dionysii canonum collectionem Ecclesia Hispana ampleta fuisset, plurima ejusdem manuscripta exemplaria in variis Hispaniæ bibliothecis et ecclesiarum archivis absque dubio asservarentur; nullum tamen iuxta cernere est, cum innumera quidem sint, quæ ejusdem collectionis, ab Hadriano papa Carolo Magno oblata, in bibliothecis et tabulariis monasteriorum Galliæ inveniuntur; quod sane mirandum non est: tanta enim apud Gallos codex iste viguit auctoritate, ut simplici per vulgatoque nomine *Codex canonum* appellaretur, uti recte annotavit eruditissimus Constantinus, in sæpius laudata præfatione ad Epistolas Romanorum Pontificum num. 131.

79. Et sane si Dionysii Exigui canonum codice usi sunt Hispani, qui factum est, ut hi oleum et operam male perdidissent, quamplurima, quæ hodieum exstant variis temporibus exarata, amplissimæ collectionis nostræ Isidorianæ exemplaria exscribendo, multisque illa ornamentis, auro et coloribus depictis vario labore exornando? Cui bono id impense pretium inutiliter impensum? cum alioquin multo et utilius et facilius eis fuisset brevissimam Dionysii collectionem, Ecclesiæ Hispanæ usui accommodatam, describere, cujus tamen, si totam qua late patet, perages Hispaniam, nullum equidem invenies exemplare manuscriptum, quod in Hispania vel Hispanorum manu sit exaratum.

80. His itaque observatis ac mature perpensis, nemo, ut spero, inficiabitur, capitula Martini Bracarenensis, nec non et codicem Dionysii Exigui, male a nonnullis pro codice canonum Ecclesiæ Hispanæ acceptum fuisse: quin imo asserere non dubito, veterem codicem canonum, ante Isidori tempora in Hispania receptum, in quo concilia Græciæ, Galliæ et Hispaniæ, decretaque præsulum Romanorum continebantur, alium revera non fuisse, neque rerum substantia diversum ab Isidoriana nostra præstantissima collectione; nullas enim alicubi exstat codex, nulla canonum collectio, quæ omnia illa, quorum mentio sæpe fit in conciliis Hispaniæ, complectatur; nulla, inquam, quæ cum illorum verbis omnino conveniat, præter hanc nostram, quam, et eleemosynarum distributionem, et super omnia cultum virtutum omnium, et pietatem. Floruit, regnante Theodemiro rege Suevorum, temporibus illis, quibus Justinianus in republica, et Athanagildus in Hispaniis imperium tenuerunt. »

Istum vero Martinum, natione Pannonium fuisse Gregorii Turonensis Historia nos edocet; monasterio Dumiensi a se fundato præfuit usque ad annum circiter quingentesimum sexagesimum tertium, quo factus fuit archiepiscopus Bracarenensis; obiit circa annum Christi quingentesimum octogesimum quintum.

quam indigeste ordinatam, nulla methodo nullove ordine tunc temporis contextam, Isidorus Hispalensis episcopus, ad exemplum forsitan Dionysii Exigui, sed ratione longe præstantiori, ante medium sæculum septimum accurate recensuit, ac in meliorem ordinem apte rededit, præfixa pulcherrima præfatione, ac novo materiarum indice optima ratione disposito, qui *Excerpta canonum* inscribitur. Quod in sequenti paragrapho non levibus argumentis assertum luculenter ostenditur.

§ V. *Beatum Isidorum, Hispalensem episcopum, hanc nostram canonum collectionem ad usum Ecclesie Hispanæ contextuisse assertitur.*

R. Veterem canonum codicem ecclesie Hispanæ, ex Græciæ, Africæ, Galliæ et Hispaniæ conciliis, nec non præsulum Romanorum epistolis compositum, sed confuse nullaque ordinis ratione collectum, omnibus in eo contentis verosimiliter permixtis, beatum Isidorum Hispalensem episcopum, medio sæculo septimo, in eam formam, qua nunc gaudet concinnasse, methodoque pulcherrima digessisse, certis nunc argumentis stabilire aggredior.

82. Cujus rei dilucidandæ causa, præmonendum hic est, istam canonum collectionem eximiam ab Isidoro nostro digestam, miroque ordine concinnatam, post mortem auctoris ab episcopis Hispaniæ, eorumve jussu et auctoritate, conciliis consequenti tempore celebratis, præsertim Hispanis, adauctam sæpe fuisse, ut ejusmodi collectaneis usuvenit. Hujus rei argumento sunt Codices ipsi manuscripti laudatæ collectionis nostræ, quorum alii etiam nunc exstant, Beati Isidori tempore nihil recentius continentis, et sicut ab auctore ipso fuerant concinnati, nullam synodum Toletana quarta, cui Isidorus noster præsedet, posteriorem habentes; alii vero pro ratione temporis, quo illi exscripti fuerunt, plura concilia vel acta continent; sunt, quibus concilia tredecim, vel quindecim, vel septemdecim Toletana inserta conspiciuntur; imo in codice monasterii Cellesi-Novæ apud Gallecos, cujus indicis fragmentum edidit Henr. Florez., tom. VI *Hispaniæ sacræ*, synodum Toletana decima octava continetur.

83. Sed hæc conciliorum acta, cæteroque authenticæ, canonum collectioni post sancti Isidori mortem inserta, minime obstant quin Isidorus ipse laudatæ collectionis habendus sit auctor; methodus enim, et optima dispositionis ratio ejusdem collectionis ita concinne ordinata fuit, ut Hispaniæ concilia, vel quævis alia postmodum celebranda, codici apponi possent, nulla methodi vel ordinis inversione.

84. Et sicut Dionysii Exigui collectio canonum, etiam ab Hadriano papa, ejusve jussu et auctoritate aucta, Dionysio recte tribuitur, codicemque Dionysianum appellamus, aut, ut recentiori exem-

plo utar, sicut Dictionarium historicum, decem voluminibus majoris formæ constans, sub nomine Ludovici Moreri circumfertur, licet ad decuplum adauctum sit, vixque genuinum auctoris opus in eo indicari possit (56; ita eximia nostra collectio, pluribus licet synodis Toletanis, aliisque nonnullis post mortem auctoris adaucta, Beato Isidoro Hispalensi episcopo merito tribuenda est, Isidorianaque canonum collectio appellanda, præsertim cum istæ accessiones substantiam codicis, ordinisve rationem minime subvertant.

85. Cæterum ista additamenta legitima auctoritate canonum collectioni apposita fuisse, cum alia argumento sunt, tum illud quod a præsulibus Hispanis in synodo Toletana IX, æra Hispana sexcentesima nonagesima tertia celebrata, statutum fuit his verbis: Id in communi definitione decrevimus, ut capitula, quæ in priscis canonibus minime habentur inserta, pari promulgarentur sententia, et antiquis jungerentur regulis perenni jugitate mansura, et omni reverentia conservanda (57).

86. Similiter sanctus Julianus, archiepiscopus Toletanus, cæterique præsules in concilio Toletano XIV, congregati, a Leone papa secundo per epistolam invitati, ut synodum œcumenicam sextam, cujus acta ad eos miserat, susciperent ac synodica auctoritate suffultam per Hispaniæ provincias promulgarent, nihil honorificentius in laudatæ synodi œcumenicæ observantiam fieri posse censuerunt, quam statuta canonum decernere, ut in corpore canonum post Chalcedonense concilium debito honore et loco collocaretur: *Post Ch. Icedonense igitur concilium, sunt verba canonis 7, hæc debito honore, loco et ordine collocanda sunt, ut cujus glorioso themate fulgent, et et loci et ordinis coaptentur honore.*

87. His additamentis in errorem inductus clarissimus Constant indicem eximie nostræ collectionis, qui, ut sæpe dictum est, *Excerpta canonum* inscribitur, licet ipsum ex collectione conflatum recognoverit, tamen veterem canonum codicem Ecclesie Hispanæ appellavit, illumque post annum sexcentisimum nonagesimum tertium concinnatum pronuntiavit; cum enim ex descriptione manuscripti codicis canonum, quam illust. vir Josephus de Taver-
ner de Ardene, Gerundensis Ecclesie vicarius generalis, postea ejusdem Ecclesie episcopus dignissimus ad eum transmiserat, recte intellexisset, nihil recentius synodo Toletana quarta in laudato codice contineri, contra vero in indice, quem card. Aguirrius tomo III Concil. Hisp. imprimi curavit, synodum Toletanam decimam sextam citari, inde codicem omnino diversum, collectionisque nostræ recentiore laudatum indicem esse, minus rectè conjecit (58).

(56) Prima hujus operis Editio prodit Lugduni anno 1674, unico volumine in-fol., novissima vero Parisiis 1759, decem voluminibus in-fol.

(57) Loaysa, *Concil. Hisp.*, pag. 478.

(58) Constant, *Præf. ad Epist. Roman. P. ntif.* n. 14^a, 150; sed mirandum non est, eruditissimum

Constant ita judicasse, cum eminentissimus card. Aguirrius, qui Codices manuscriptos quamplurimos assidua manu versavit, quique e manuscripto veteri Toletano indicem ipsum exscripsit, *Librum canonum sanctorum Patrum* illum appellavit: imo compendium canonum forasis esse, quæ Ferrandus aia

88. Longe aliter profecto iudicasset vir eruditissimus, si manuscriptos Codices quamplurimos laudatæ collectionis, qui in Hispania exstant, inspicere licuisset; invenisset enim singulis Codicibus suum cuique præfixum esse indicem, in quo canones et sententiæ ex iis tantum monumentis, quæ in codice continentur, descriptæ referuntur; hi enim indices eodem modo, eademque ratione ac Codices ipsi adagebantur, ita ut in indice, codici, ultra synodum Toletanam quartam nihil habenti, præfixo, ista synodo recentius quidquam citatum frustra quæsieris; unde mirandum non est, quod in Indice canonum, ab eminentissimo card. Aguirrio in fronte tomi III Concil. Hisp. edito, synodus Toletana decima sexta citetur, cum manuscripto veteri Toletanæ Ecclesiæ, ex quo laudatus Aguirrius illum exscripsit, septemdecim Toletanæ synodi inveniantur insertæ.

89. Hæc sunt, quæ præmonere libuit contra objecta illorum, qui hanc canonum collectionem beato Isidoro Hispalensi nequaquam adscribi posse arbitrantur, eo quod plura in ea referantur concilia, post ejusdem Isidori tempora celebrata; nunc de iis dicere oportet, quæ laudatam canonum collectionem a beato Isidoro Hispalensi elaboratam fuisse declarant.

90. Primum sane et non leve hujus assertionis argumentum est, quod in libro vi cap. 16 Etymologiarum ejusdem beati Isidori prior et præcipua pars genuinæ præfationis eximie nostræ canonum collectionis de verbo ad verbum fere descripta invenitur, ut sequitur: « Canones autem generalium conciliorum a temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hæreses est scissa, quia non erat licentia episcopis in unum convenire, nisi tempore supradicti imperatoris. Ipse enim dedit facultatem Christianis libere congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in concilio Nicæno de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem evangelicam et apostolicam secundum post apostolos Symbolum tradiderunt. Inter cætera autem concilia quatuor esse (scimus) venerabiles synodos, quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quatuor Evangelia, vel totidem paradisi flumina. Harum prima Nicæna synodus, 318 episcoporum, Constantino Augusto imperante, peracta est. In qua Arianae perfidiæ damnata blasphemia, quam de inæqualitate sanctæ Trinitatis idem Arius assererat; consubstantiali Deo Patri Deum Filium, eadem sancta synodus per Symbolum definivit. S cunda synodus 450 Patrum sub Theodorico seniore Constantinopoli congregata est,

conus concinnaverat, male conjecerit. En ejus verba in præf. ad tom. III Conc. Hisp.: *Tomus tertius initium ducit ab indice utilissimo conciliorum et canonum, nunquam hæcenus (quod sciamus) publici juris facti, quo utebatur Ecclesia Hispana usque ad annum circiter 700. F. rassis vero idem i, se est, quem nullo antea elaboraverat Ferrandus diaconus, incun-*

A quæ Macedonium, Spiritum Sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantiali Patri et Filio Sanctum Spiritum demonstravit, dans Symboli formam, quam tota Græcorum et Latinorum confessio in Ecclesiis prædicat. Tertia, synodus Ephesina prima, 200 episcoporum, sub juniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem justo anathemate condemnavit, ostendens manere in duabus naturis unam Domini Jesu Christi personam. Quarta, synodus Chalcedonensis, 630 sacerdotum, sub Martiano principe habita est, in qua Eutychem, Constantinopolitanum abbatem, Verbi Dei et carnis unam naturam pronuntiantem, et ejus defensorem Dioscorum quemdam Alexandrinum episcopum, et ipsam rursus Nestorium cum reliquis hæreticis una Patrum sententia prædamnavit, prædicans eadem synodus Christum Dominum de Virgine sic natum, ut in eo substantiam et divinæ et humanæ confiteamur naturæ. Quatuor hæc sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissime prædicantes: sed et si quæ sunt concilia, quæ sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: quorum gesta in hoc corpore condita continentur. »

91. Huic autem argumento illud objici potest, quod hæc ultima verba *quorum gesta in hoc corpore condita continentur*, quæ in Etymologiarum libros male quadrant, nulla quippe in illis concilia reperiuntur, indicare potius videantur, hunc Etymologiarum locum ex præfatione collectionis canonum exscriptum esse, ideoque laudatam præfationem, ab alio auctore forte compositam, jam editam fuisse antequam suos Etymologiarum libros scripserit Isidorus, qui, ut notum est, plura ex variis libris excerpta, tacitis auctoribus in suum opus sæpe congestit.

92. Sed hæc objecta minoris sunt momenti; hoc enim Etymologiarum caput, fere integrum ex laudata præfatione collectioni canonum præfixa, ut pote genuinum Isidori fetum decompromissis Braulionem, qui illud opus, auctoris morte imperfectum, interpolavit et in libros xx divisit, recte annotavit doctissimus Grial in suis ad Isidori opera observationibus; et sane eodem forsitan modo, præmia in libros Veteris et Novi Testamenti e veteri codice manuscripto Bibliorum sacrorum versionis Isidorianæ exscripta, inter ejusdem Isidori opera edita fuisse, jam supra præmonuimus.

93. Præterea, cum et laudata collectionis canonum præfatio, et collectio ipsa Isidori Hispalensis tempore, ut infra palam fiet, conflata fuerit, absurdum quidem foret alteri potius quam Isidoro ipsi illam adscribere; nullus quippe illius temporis scriptor in Hispa-

sæculo sexto sub epigraphe Compendii sacrorum canonum. Si per me licet, idem cum illo: sed tamen longe auctior est iste, cum in hoc citentur multa concilia et decreta longe posteriora. . . . Cujuscunque deum studio is primum scriptus fuerit utilissimus is est. Vide plura infra.

nia fuit Isidoro clarior vel doctior, cui laudatum A opus possit attribui.

94. Sed et aliud gravissimum argumentum, quod clarissimo Hispaniæ Ecclesiæ doctore, Isidoro Hispanensi collectionem canonum vindicat, ex eo desumitur, quod, licet synodus Constantinopolitana secunda, quæ est œcumenica quinta, ante Isidori tempora celebrata fuerit, nulla tamen illius mentio sit in præfatione, neque laudatæ canonum collectioni invenitur inserta, quod equidem aliter se haberet si hujus collectionis auctor non fuisset Isidorus; ratio est quia doctor noster, ut ex ejusdem scriptis facile dignoscitur, de laudata synodo Constantinopolitana secunda bene non sensit, imo in eam sæpius acriter invehitur, eo quod *tria capitula* contra auctoritatem, ut ipse ait, concilii Chalcedonensis anathematizaverit (59).

95. Dilucidandæ rei causa, juvat hæc de re ipse audire Isidorum: « Justinianus Imperator, ait, lib. de Viris ill. cap. 31, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiam per diversas provinciâs misit. Condidit quoque et rescriptum contra Illyricianam synodum et adversus Africanos episcopos, Chalcedonensis synodi defensores perverso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni episcopi dicta, sive rescripta Theodoretæ, et epistolam quæ dicitur Ibas Edesseni Episcopi. »

96. Et iterum in Chronico ad annum ab orbe condito 5762 hæc ait: « Justinianus regnat annis xxxix. Iste Acephalorum hæresim suscipiens, omnes in regno suo episcopos tria Chalcedonensis concilii capitula damnare compellit. »

97. Quid autem sit Acephalorum hæresis idem Isidorus Etymol. lib. viii, cap. 5, explicat his verbis: « Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor, a quo exorti sint. Hi *trium Chalcedonensium capitulorum* impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, et unam in ejus persona naturam prædicant. »

98. Sed et doctoris clarissimi sententia de *tribus capitulis* apertius deprehenditur ex laudato ejus libro de Viris illustribus cap. 4, ubi de Theodoro, Mopsuesteno episcopo, loquens, hæc ait: « Hunc Acephalorum episcopi in præjudicio Chalcedonensis concilii, Justiniano principe compellente, damnare post mortem cum Ibas et Theodoro episcopis censuerunt.

Dum constat eum laudabilem virorum testimoniis clarissimæ Ecclesiæ doctorem fuisse. »

99. Similiter et de Facundo episcopo cap. 32 loquens: « Facundus Afer, ait, Hiermianensis Ecclesiæ episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elucit, præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei et Chalcedonensis synodi impugnatione fuisse damnata; id est, epistolam Ibas Edesseni episcopi ad Marim Persam directam, et Theodorum Mopsuestenum episcopum, et Theodoretæ Cyri episcopi dicta. »

100. Porro ex tam multis Isidori nostri verbis palam sit, eum ad defensionem trium capitulorum maxime inclinari, atque de synodo Constantinopolitana secunda, quæ est œcumenica quinta, non bene sentire. Hinc causa patet cur in sua præfatione postquam r synodos generales laudatæ Constantinopolitanæ quintæ, licet jam priorem habitæ, nullam mentionem fecerit, neque suæ canonum collectioni illam inseruerit, cujus sententiæ accedentes Hispani præules, in synodo Toletana decima quarta congregati, synodum œcumenicam sextam, nulla quintæ mentione facta, post Chalcedonense concilium debito honore, loco, et ordine collocari statuerunt; unde in manuscriptis, quotquot exstant, codicibus Isidorianæ canonum collectionis, etiam duodecimo sæculo exaratis, nullam prorsus synodi Constantinopolitanæ secundæ, œcumenicæ quintæ, mentionem invenies.

101. Neque minoris ponderis argumentum causæ nostræ suppeditat temporis ratio et locus, quo eximia hæc nostra canonum collectio confecta fuit; cum enim manifesta res sit, ut ex sequentibus patebit, laudatam collectionem et Isidori Hispaniensis tempore, et in Hispania atque ad Hispaniæ Ecclesiæ usum elucubratam fuisse, dubitari vix potest, quin, si qua ulla Isidoro nostro tribuenda canonum collectio est, hæc ipsa sit de qua hic agitur.

102. Porro ex nonnullis ipsius præfationis locis luculenter apparet, hanc canonum collectionem post annum Christi quingentesimum octuagesimum nonum digestam fuisse. Illa enim verba laudatæ præfationis: *sed et si qua sunt concilia, quæ sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt*, non aliunde accessita fuisse videntur, quam ex canone primo synodi Toletanæ tertiæ, anno quingentesimo octuagesimo nono celebratæ, ubi legitur: « Nihil ex hoc fiat quod

(59) Trium capitulorum historiam, nuda orta est controversia, quæ annos amplius centum Ecclesiæ pacem turbavit, longum esset referre; rerum summa hæc est: Anno Christi 449 Theodoretus Cyri episcopus, et Ibas Edessenus episcopus in conciliabulo Ephesino, a cujus aditu prohibiti fuerant, Dioscuro Alexandrino episcopo, hæretico Eutychnista et præside instigante, condemnati sunt suisque Ecclesiis pulsi, eo quod Theodoretus adversus duodecim anathemata Cyrilli scripserat. Ibas vero ad Marim Persam epistolam minus catholicam direxerat: hoc autem conciliabulo Ephesino, a Chalcedonensi synodo œcumenica anno 451 habita, labefactato, Theodoretus et Ibas, episcopi, suis Ecclesiis honorifice resti-

tati sunt: consequenti vero tempore in synodo Constantinopolitana secunda, œcumenica quinta, anno 553 celebrata, condemnata sunt *tria capitula*, id est, ejusdem Theodoretæ scripta adversus Cyrillum, Ibas Edesseni episcopi ad Marim Persam, et Theodori Mopsuesteni episcopi opera: hinc multæ et graves ortæ sunt contentiones, eo quod, his capitulis damnatis, auctoritas concilii Chalcedonensis labefactari videretur, cui illud accedit quod Vigilius papa magna constantia contra Justiniani imperatoris vim et contentionem synodum Constantinopolitanam secundam approbare sæpius recusaverit, ac præterea perfracti Latini episcopi contra quod pactum fuerat, laudatæ synodo interfuerunt.

sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt debere non A exemplaria apud alias nationes absque dubio invenirentur; nullum tamen, saltem putum purum extra Hispaniam videre est, si illud excipias, quod, ut supra observatum est, ex Arce Ambrosiana translatum, exstat in bibliotheca Cæsareo-Vindobonensi; illa quippe, quæ in Gallia vidit eruditissimus Constant, pura non sunt, licet ea excerpta absque dubio fuerint e Codd. mss., ex Hispania ipsa advectis ab illo forsau tempore, quo Narbonensis provincia Ecclesiæ Hispaniæ pars numerabatur (61).

103. Huc argumento non parum roboris affert alter ejusdem præfationis locus, in quo hæc de Symbolo Constantinopolitano notanda verba leguntur: *Dans latius symboli formam quam tota Græcia et Latinitas in Ecclesiis prædicant; cum enim Symbolum Constantinopolitanum, de quo hic agitur, in Hispaniæ Ecclesiis primum decantari cœperit post statutum in synodo Toletana tertia, ubi canone secundo præcipitur, ut per omnes ecclesias Hispaniæ vel Galliciæ, secundum formam Orientalium Ecclesiarum, concilii Constantinopolitani, hoc est, centum quinquaginta episcoporum, Symbolum fidei recitetur; ut priusquam Dominica dicitur Oratio, voce clara a populo decantetur,* (60) necessario deducitur laudatam præfationem collectionis nostræ non nisi post synodum Toletanam tertiam, hoc est, post annum Christi quingentesimum octuagesimum nonum conscriptam fuisse.

104. Neque solum ex præfatione, sed etiam ex ipsa canonum collectione ostenditur, eam Isidori Hispanensis episcopi tempore digestam fuisse; inter plurimos enim manuscriptos Colices laudatæ collectionis, qui in Hispaniæ bibliothecis asservantur, huc usque inventus est nullus, qui synodum Toletanam quartam, et Hispanensem secundam, quibus doctor noster præedit, non contineat; nullus, inquam, qui Gregorii Magni pape, ejusdem Isidori episcopi cœtanei, decretales epistolas non habeat; exstant tamen nonnulli, in quibus nihil invenitur, quod laudatis synodis aut Gregorii Magni litteris recentius sit; hinc patet laudatam canonum collectionem, Isidoro episcopo non mortuo, elucubratam fuisse.

105. Hæc de tempore, quo nostra canonum collectio confecta fuit: quod vero ad locum attinet, illam in Hispania atque ad Hispaniæ Ecclesiæ usum elaboratam fuisse, multa evincunt, in primis sequentia. Primo illa verba, quæ, ut supra dictum est, in ipsa præfatione laudatæ collectionis leguntur de Symbolo Constantinopolitano, *quod tota Græcia et Latinitas in Ecclesiis prædicant*, auctorem Hispanum fuisse luculenter demonstrant; illa quippe ætate, nullibi Ecclesiarum, præter Hispanas, hoc Symbolum decantabatur: porro ejusmodi consuetudinem Gallos sæculo octavo, Romanos vero multo serius amplexos fuisse, nemo nescit.

106. Secundo multitudo Codicum manuscriptorum hujus canonum collectionis, qui in variis Hispaniæ bibliothecis præcipue asservantur, aliud nobis efficax argumentum suppeditat ad asserendum, illam ad Hispaniæ Ecclesiæ usum fuisse digestam; si enim aliter res se haberet, pari modo laudatæ collectionis

(60) Et sane laudatum Symbolum in Missali mixto Isidoriano, quod *Mozar. bes* dicitur, immediate ante orationem Dominicam invenitur insertum; illud autem post elevationem decantabatur ut ex hac rubrica laudati M. scalis apparet: *Et elevet sacerdos Corpus Christi, ut videatur a populo. Et dicat chorus Symbolum bini ac bini videlicet.*

(61) Provincia Narbonensis usque ad initium sæcu-

107. Tertium argumentum, quo facile demonstratur eximiam hanc nostram collectionem et in Hispania et ad Ecclesiæ Hispaniæ usum fuisse compositam, in eo positum est, quod concilia in laudata collectione contenta, non solum Hispanica, sed B etiani (quod singulare quidem est) Græca, Africana et Gallicana æra Hispanica prænotentur hoc modo: *Canones Nicæni concilii æra 362. Incipit Chalcedonensis synodus æra 489. Incipit concilium Kartaginense tertium æra 435. Concilium Arelatense tertium æra 461. Concilium Vasense æra 480, etc., etc.* Hujusmodi autem usum Hispanorum peculiarem fuisse nemo nescit.

108. Denum, ut alia omittam, liceat in causæ nostræ confirmationem illud adjicere, epistolas omnes Romanorum præsulum, ad Hispanos directas, in collectione nostra contineri; imo lucem in ea primum viderunt epistolæ Hilarii pape ad Ascanium Tarraconensem, Simplicii et Felicis ad Zenonem Hispanensem, Hormisdæ ad Joannem Illicitanum, et aliæ nonnullæ, ut ex ipsa collectione patet.

109. Hæc igitur præcipua sunt quæ beato Isidoro Hispanensi episcopo, sui sæculi doctori clarissimo, nostram canonum collectionem vindicant; quæ sane collectio tanto viro dignissima, non solum orbi literato ignota adhuc jacet, sed, quod dolendum magis est, larvato Isidoro ansam præbuit, ut, sæculo nono ineunte, illam canonum collectionem, quam supposititorum ac interpolatorum monumentorum congeriem rectius appellem, magno Ecclesiæ catholicæ detrimento, Isidori quoque nominis injuria fabricaret; quod facinus neque in Hispania neque ab Hispano homine perpetratum fuisse, sed potius a Riculfo episcopo Maguntino cogitatum, sinon certum, saltem veritati consentaneum esse sequenti paragrapho demonstrabimus.

§ VI. *Isidori Mercatoris impurissimam canonum collectionem, quam neque in Hispania, neque ab Hispano confectam fuisse probatur, ex purissima tamen Isidoriana præcipue fluxisse asseritur. Nonnulla item de veteri Ecclesiæ Hispaniæ disciplina præstringuuntur.*

110. Ex antiquorum canonum statutis ac sancto-

li octavi, hoc est ad Roderici ultimi Gothorum regis obitum, sub Hispanorum regum ditone fuit; Narbonensem autem archiepiscopum ad concilia Toletana sæpe et per longa tempora venisse ex concilio subscriptionibus constat. In antiqua divisione provinciæ Hispaniæ, Narbonensi metropoli subjecta dicitur Ecclesiæ *Betaris, Agatha, Magalona, Nemauso, Luteba, Carcassona, Elna, Tolosa.*

rum Patrum decretis, in præstantissima nostra collectione Isidoriana contentis, quibus Hispani prævales ecclesiasticam disciplinam integram atque inviolatam per tot sæcula servarunt, facile unicuique patebit evocationes, indulta apostolica, immunitates, reservationes, aliosque abusus, per jus novum Pseudo-Isidorianum Caroli Magni tempore introductos, Ecclesie Hispanæ penitus ignotos fuisse, ut pote illis canonibus contrarios, qui in illius corpore canonum continentur

111. Et sane antiquo illo tempore, episcopi in Hispania absque sedis apostolicæ interventione vel auctoritate ordinabantur cum præscripto consensu vel consilio metropolitani episcopi, secundum canonum statuta, ut ex indice nostræ collectionis ostenditur; titulus enim trigesimus nonus libri primi laudati indicis, ut id probet, multa citat in canonum collectione contenta; exempli gratia: *Conciliū Nicæn. tit. 6; Concil. Antioch. tit. 19; Concil. Laod. tit. 12; Concil. Rhégiense tit. 6; Epistola Innocentii ad Victorium tit. 1*, et alia plura; nihil tamen in hoc indice, laudatæ collectioni præfixo, invenies de requisita sedis apostolicæ confirmatione in episcoporum ordinatione vel electione; imo per tredecim prima sæcula Ecclesie Hispanæ inventus est nemo, qui talem confirmationem a sede apostolica obtinere studuerit

112. Quod ad electionem attinet, verosimile videtur, quod secundum disciplinam Ecclesie universalis episcopi cleri et plebis suffragio primis temporibus in Hispania eligerentur; ea quippe consuetudo omnibus Ecclesiis communis fuit, ut Anselmus episcopus Lucensis testatur his verbis (62): « Porro eisdem apostolis decedentibus, Ecclesie ubique terrarum consuetudinem ab eis traditam inviolabiliter servaverunt, ut, decedente cujuslibet Ecclesie Pontifice, clerus et populus ejusdem communi deliberatione de suo vel alterius Ecclesie clero sibi pastorem præferrent. »

113. Fatendum tamen est, in his electionibus præcipuas partes episcopos et clerum habuisse, atque sine prævio plebis suffragio episcopos eligi et ordinari potuisse; populi enim vel plebis suffragia electionem non conficiebant, quia poterant episcopi etiam a populo electum rejicere, maxime si tumultuose id fieret; hinc facile crederem electionem a clero præcipue fieri, populi vero voluntatem tantum coramini solere, quod testari videtur epistola Leonis papæ dimidio sæculo quinto ad Rusticum Narbonensem episcopum directa: « Nulla, inquit, ratio sinit ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt

A electi, nec a plebibus expetiti. » Exstat hæc epistola in collectione nostra num. 68.

Iuvo ex sæpe memorato indice nostræ collectionis palam sit, plebem vel populum in Hispania ab ejusmodi electionibus exclusam fuisse; in titulo quippe xxxvi libri primi de *electione episcoporum* in scripto, hæc verba leguntur: *Non licere populis ministris altaris eligere, quod quidem statutum jam inde a Martini Dumiensis tempore in Hispania viguisse, aperte comprobatur ex ejusdem Martini capitulis nostræ collectioni insertis, in quorum primo titulo de electione episcopi* statuitur: « Non liceat populo electionem facere eorum qui ad sacerdotium provocantur; sed judicium sit episcoporum, ut ipsi eum, qui ordinandus est, probent si in sermone, et fide, et in spiritali vita edoctus est. »

114. Attamen consequenti tempore principes Christiani his electionibus se immiscuere, quod jus ab Ecclesia eis datum fuisse videtur eum in finem, ut sua auctoritate episcopos electos adversus hæreticorum pravas cavillationes confirmarent, sustinerentque; quidquid id sit, ex canone sexto concilii Tolentani xii constat, seculo jam septimo penes Hispaniæ reges episcopos eligendi jus liberum fuisse (65).

115. Cæterum antiquis canonum statutis et sanctorum Patrum regulis Ecclesia catholica fulcita, per octo prima sæcula integram ac inviolatam disciplinam servavit, collapsamque in antiquum splendorem restituit. Episcopi, uti jam observavimus, cleri votis et consensu, plebisque suffragio eligebantur, atque a metropolitano una cum episcopis comprovincialibus confirmabantur, et ordinabantur absque ulla prævia Romani pontificis confirmatione, ad hoc requisita: clerici ecclesiis cathedralibus vel parochialibus inserviendis ab episcopis eligebantur; decimæ et oblationes fidelium, possessiones, cæteraque bona ecclesiastica secundum singularium Ecclesiarum statuta ac provinciarum consuetudines distribuebantur; episcopi plenam potestatem, et in clerum sæcularum, et in monachos habebant, atque sui dogmatum ac disciplinae ecclesiasticæ custodes vigilantissimi, in observantiam divinæ legis toti incumbabant, nihil omittentes quod ad instructionem populi sibi commissi necessarium judicabant, publicam poenitentiam pro criminis ratione peccatoribus imponentes, viduis, pupillis ac pauperibus, tanquam seduli patrefamilias festinanter subvenientes (64).

116. Translationes episcoporum a canonibus strictè prohibebantur; episcopales vero sedes, si quas novas vel fidelium commodum, vel Ecclesie utilitas exigebat, a synodis nationalibus erigebantur.

117. Quod vero ad judicia attinet, episcopi *ejus disciplina instructus condigne susceptæ sedis gubernacula teneret.* Vide concil. Tarraconense, Tolentanum xii et xvi.

(64) Præsulum nostrorum auctoritas emanavit, ut facultates Ecclesie episcopi a regendum habeant potestatem; ita tamen, ut viduarum, pupillarumque, atque pauperum, nec non et clericorum stipendia distribuere debeant. *Epist. Gelasii ad Sicilienses episcopos, tit. 7, quæ ex tal in collectione nostra n. 85.*

(62) Libro secundo contra Guibertum Antipapam. Exstat in bibliotheca Patrum tom. XI, pag. 586 Edit. Coloniensis; vel tom. XVIII, pag. 606 Edit. Lugdun.

(63) Nominationem a se factam rex ad concilium nationale referebat, ut ab illo confirmaretur; quo facto episcopus confirmatus tenebatur intra certum temporis spatium, a canonibus statutum, post ordinationem suam coram metropolitano se sistere, ut

ralem jurisdictionem per suam diocesim exercebant, et auctoritate sua, consulto clero, causas decidebant; ab eorum tamen sententiis, maxime si causa gravis erat, ad metropolitanum episcopum provocabatur, qui una cum episcopis comprovincialibus sententiam ferebat: clerici igitur ab episcopi, episcopi ipsi a metropolitano et episcopis comprovincialibus, in synodo congregatis, secundum canonum statuta judicabantur.

118. Cum vero causæ majoris erant momenti, vel ad universalis Ecclesiæ statum et utilitatem spectabant, ad apostolicam sedem, tanquam totius Ecclesiæ caput, referebantur; ita nos edocent apertissima illa verba Innocentii primi, epistola ad Victorium Rothomagensem episcopum tit. III: *Si majores, ait, causæ in medium fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut vetus consuetudo exigit, vestrum iudicium episcopale referantur* (65).

119. Quocirca, et ut Ecclesiis procul disitis facilius rectiusque providerent Romani præsules, jam inde ab initio sæculi quinti, suos vicarios apostolicos per diversas provincias, tanquam fidei ac disciplinæ ecclesiasticæ conservatores vigilantissimos, constituerant; ita in Ilirico Thersalonicensibus episcopis Anysio et Rufo Innocentius papa iudicium causarum commisit. In Galliis etiam Arelatenses episcopi, et in Hispania Hispalenses sedis apostolicæ vicem gesserunt; his vicariis commissa pariter fuit majorum causarum cognitio, quas una cum binis episcopis singularum provinciarum, ab ipsis metropolitanis ad id designatis, judicabant; quod aperte demonstrant verba Leonis papæ in epistola ad Anastasium Thersalonicensem episcopum tit. X: *Unde, ait, si causa aliqua major existierit, ob quam rationabile et necessarium sit fratrum advocare conventum, binos de singulis provinciis episcopos, quos metropolitani crediderint esse mittendos, ad fraternitatem tuam venire sufficiat* (66).

120. Illæ vero causæ, quæ neque a vicariis apostolicis, neque in synodis provincialibus ob earum difficultatem diffiniri poterant, ad sedem apostolicam tanquam fidei alumnam, veramque canonum interpretem referebantur: *Si autem, verba sunt ejusdem Leonis ibid. tit. XI, in eo quod cum fratribus tractandum definiendumque credideris, diversa eorum fuerit a tua voluntate sententia, ad nos omnia sub gestorum testificatione referantur, ut remotis ambiguitatibus, quod Deo placeat, decernatur.* Id ipsum præmonuerat tit. VII ejusdem epistolæ his verbis: *Ac si forte inter ipsos, qui præsent, de majoribus, quod absit, peccatis causa nascitur, quæ provinciali nequeat examine diffiniri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positus*

(65) Exstat hæc epistola in collectione nostra n. 7.

(66) Vicarii apostolici id muneris non ex privilegio sedis, sed personæ, hoc est, pro merito suorum ratione, obtinebant; quapropter Hispalensis Ecclesia primum in Hispania sibi vindicare male contendit, eo quod beatus Leander, Zenon et Sallustius episco-

A partibus nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostrum cognitionem, quidquid illud est, transferatur.

121. Simili modo Gregorius Magnus in epistola ad Maximianum, episcopum Syracusanum, qua vices suas illi donat, majores causas, quæ ab illo dirimi non possent, suæ cognitioni reservat: *Sed si quæ, ait, fortasse difficilia existunt, quæ fraternitatis tuæ iudicio nequaquam dirimi possunt, hæc solummodo nostrum iudicium flagitent, ut sublevati de minimis in causis majoribus efficacius occupemur.*

122. Ejusmodi summam fuit ecclesiastica disciplina per octo prima sæcula in Ecclesia servata, synodorum ac sanctorum Patrum statutis confirmata, quæ, suis unicuique privilegiis servatis secundum divinam institutionem, incorrupta viguit, singulis provinciis pro varietate Ecclesiarum suos quosque ritus, suasque consuetudines retinentibus, utpote quæ ab Ecclesia catholica in fide ac doctrinæ substantia non discrepant; *quod enim, ait sanctus Augustinus epistola ad Januarium, neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter est habendum, et propter eorum, inter quos vivitur, societatem servandum est.* Et sanctus Gregorius in epistola ad Leandrum, Hispalensem episcopum, quæ exstat in collectione nostra numero nonagesimo nono: *In una fide, ait, nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa.*

123. Hæc itaque fuit regiminis Ecclesiæ exterior forma usque ad finem sæculi octavi, cum, regnante Carolo Magno, nova apparuit canonum collectio, Isidori Mercatoris vel peccatoris nomine insignita, monumentis quamplurimis, et genuinis, et adulteratis, et ficitissimis, genuina nostra Isidoriana tanto amplior, quod totam fere adulterina capit. Sane quantum ecclesiasticæ disciplinæ detrimentum attulerit hic impostoris fetus, quam perniciosas mutationes in jure canonico introduxerit, passim describit eruditissimus Constant in sua ad Epistolas Romanorum Pontificum præfatione num. 157: *Uline, ait, debilitati penitus, fractique disciplinæ nervi, perturbata episcoporum jura, sublatae iudiciorum leges, aut miserum saltem in modum afflictæ; hinc discordiarum, seditionum, ac litium seges immensa, quæ tot sæculis ad Ecclesiæ dedecus fideliumque offensionem fructificavit.*

124. Hanc igitur impurissimam canonum collectionem, ex qua Reginonis, Burchardi, Ivonis, aliorumque collectiones, nec non Gratiani decretum fluxere, ex Hispania allatam, Riculfum, episcopum Moguntinum, obtinuisse, atque brevi tempore longe lateque per Gallias illam disseminasse, testatur Hiemarus Rhemensis, his verbis: *Quia forte putasti, ait, neminem alium easdem sententias vel ipsas epistolas præter te habere, idcirco talia libere te*

pi vicem apostolicam habuerint; eadem enim ratione Ecclesiæ quoque Astoricensis et Liliectana de primatu possent contendere, cum constet beatum Toribium, Astoricensem episcopum, et Joannem Miletanum, vicariorum titulo et honore decoratos fuisse.

existimasti posse colligere; res mira est, cum de ipsis sententiis plena sit ista terra, sicut et de libro *collectarum epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania albatum Ritulfus, Moguntinus episcopus*, in hujusmodi sicut et in capitulis regis studiosus obtinuit et istas regiones ex illo repleri fecit (67). »

125. Ex quibus verbis illud etiam luculenter ostenditur, illum librum collectarum epistolarum de Hispania allatum, ab Isidoro quodam collectum fuisse; imo laudatum Isidorum, episcopum Hispalensem fuisse asserit idem Hincmarus opusculo quadragesimo octavo, num. 34, ubi hæc ait: « Scriptum namque est in quodam sermone, sine exceptoris nomine de Gestis sancti Silvestri excepto, quem *Isidorus episcopus Hispalensis* collegit cum epistolis Romanæ sedis pontificum a sancto Clemente usque ad beatum Gregorium (68). »

126. Observandum tamen hic est, Hincmarum Rhemensem hoc loco collectionem canonum supposititiam Mercatoris, non vero genuinam Isidori Hispalensis indicasse, quod plane nos edocent illa ejusdem Hincmari verba: *Collegit cum epistolis Romanæ sedis Pontificum a sancto Clemente usque ad beatum Gregorium*; nulla enim tam ampla tunc temporis exstitit collectio, præter interpolatam Mercatoris, quæ tot epistolas decretales, a sancto scilicet Clemente ad beatum Gregorium, amplexa fuerit.

127. Id ipsum apertius declarat sequentia laudati Hincmari verba in opusculo adversus Hincmarum Lugdunensem cap. 24, ubi de libro collectarum epistolarum Isidori verba faciens ait: « In cujus præfatione idem Isidorus dicit de Apostolorum canonibus, quod a quibusdam dicantur apocryphi, et plures eos recipiant, et sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas constitutiones posuerunt (69). » Hæc enim verba nullibi præterquam in interpolata præfatione larvati Isidori ad verbum fere scripta exhibentur (70).

128. Porro si Hincmarus Rhemensis in suis contra Hincmarum Lugdunensem disceptationibus rem totam melius explorasset, atque Hispaniæ præsules consulisset, vel e Codicibus manuscriptis genuinæ Isidorianæ canonum collectionis exemplar sibi excubiri curasset, impostorem utique detexisset, cul-

lectarumque epistolarum commento recognito, melioribus quidem armis Hincmarum Lugdunensem et Nicolaum primum adortus esset, eosque convicisset. Quod utinam fecisset! mendacio quippe in ipso statim o tu debellato, fraudeque depressa, quantum inde utilitatis evenisset, vel ex ipsis contentionibus, quæ tam acriter Ecclesiæ pacem per tot sæcula perturbarunt, facile conicitur (71).

129. Cæterum ex supra memoratis Hincmari Rhemensis verbis a nonnullis conjectatum est, fœdissimam Mercatoris canonum collectionem, et in Hispania fuisse confectam, et ab Isidoro, Hispalensi præsule, recensitam; cumque Ecclesia Hispana, ut sæpe præmonuimus, canonum collectionem sibi propriam possideat præstantissimam, et ut verbis utar eruditissimi Dom. Coustant, ditissimam eoque pretiosiorum, quod in ea nihil subditium, nihil non omni interpolationis labe purum offendas (72); tamen laudis vel honoris loco, improbæ falsitatis injuriam, et sibi ipsi, et suo clari simo doctore illatam, accepit, absque eo quod inter tot eruditos Hispanos unus exstiterit, qui Ecclesiam patriam, ejusque doctorem Isidorum a tam injusta criminatione vindicaret; quinimo eminentissimus cardinalis Aguirrius, vir alioquin doctissimus, dimidium fere tomi primi sæcæ maxime collectionis conciliorum Hispaniæ inutili eruditione refersit, ut assereret Mercatoris collectionem impurissimam, et in Hispania fuisse confectam, et ab Isidoro, Hispalensi præsule, collectam; præterea decretales epistolas, præsulis Romanis Siricii Papæ prædecessoribus ascriptas, licet illas interpolatas esse fateatur, integram tamen auctoritatem habere contendit; qui equidem tanti viri error, ex præjudicata opinione absque dubio natus, eo magis mirandus est, quod manuscriptos Codices quamplurimos collectionis nostræ genuinæ Isidorianæ ad manus habuerit, sæpeque recognoverit, quos inter duos optimæ notæ Toletanos, quorum indicem, qui, uti sæpe observavimus, *Excerpta Canonum* inscribitur, tanquam codicem canonum Ecclesiæ Hispaniæ, tomo tertio laudatæ sæcæ collectionis maximæ imprimi curavit, cum revera non codex, sed codicis, ex quo illum exscripsit, materiarum index sit; quod eundem si recte explorasset, systema absurdum, et in Isidori doctrinam injuriosum, quod tanto studio,

(67) Hincmari Opera studio Sirmondi, tom. II, pag. 476.

(68) Hincm. Operum tom. II, p. 795.

(69) Hincmari Opera, tom. II, pag. 477.

(70) Vide supra nota 32, ubi verba ipsa larvati Isidori descripsimus, et cum illis, quæ in genuina præfatione leguntur, contulimus, ut impostor melius innotesceret.

(71) Hincmarus Rhemensis in suis contentionibus contra Hincmarum Lugdunensem ac Nicolaum primum, novas pseudo-Isidori epistolas decretales pro genuinis habuit; nihil enim tunc temporis, defectu quidem critices, de earum falsitate constabat; quapropter adversariorum objectionibus, ex his fictitiis epistolis petitis, unum illud reponebat Hincmarus, illas scilicet epistolas in codice canonum ascriptas

non esse, ideoque nec auctoritatem, nec vim legis eas habere.

(72) *Præfatio in Epist. Roman. pontif.*, n. 156. Hic vir eruditissimus non senel nostræ canonum collectionis perhonorificam mentionem facit, licet eam non viderit, et ex indice duntaxat quem e codice manuscripto Ecclesiæ Gerundensis descriptum ei miserat illustris. Dom. Jos. de Taverner de Ardenne, talem auguratus fuerit: in laudata enim præfatione num. 154 hæc ait: *Fatendum, nullam hactenus publici juris factam esse (canonum collectionem) quæ non illi multitudine monumentorum ac dispositione concedat; et iterum num. 140: Cæterum nullam hactenus collectionem, quod jam observavimus, videre nobis contigit, quæ, sive monumentorum multitudine, sive ordinis ratio spectetur, possit cum hujus methodo et amplitudine contendere.*

tanque inutili eruditione stabilire contendit, in toto imponeret, tantique doctoris splendore multos alliceret.

130. Porro hujus doctissimi viri hallucinatio, præjudicataque opinio, vel ex iis verbis, quæ pag. 2 tomi tertii laudatæ maximæ collectionis conciliorum Hispaniæ leguntur, maxime patet. *Opertuit, inquit, ut circa finem sæculi septimi, aut initium octavi, is codex esset amplissimus, et ingentis magnitudinis volumine comprehenderetur; ut pote in quo exstarent omnia concilia eo usque celebrata, tum generalia, tum nationalia et provincialia; tum præterea quamplurimæ Romanorum præsulum epistolæ decretales, tot sæculis scriptæ, præsertim ad Hispanos: hæc enim verba evidenter demonstrant, eminentissimum Aguirrium ex indice, quem edidit, recte judicasse atque auguratum fuisse de ipsius codicis amplitudine; sed ita opinione sua obæcatus fuit ut illum ipsum codicem amplissimum, quem præ oculis habebat, et ex quo laudatum indicem exscripsit, non animadverteret; quod in tanto viro mirari satis nequeo, eo maxime quod nocturna diurnaque manu laudatum codicem versaverit, conciliaque in eo contenta tum generalia, tum nationalia et provincialia, nec non et epistolas Romanorum præsulum, quæ in indice citantur, non semel recognoverit, unde facillime potuit agnoscere opusculum quod sub titulo *Liber canonum sanctorum Patrum* nobis venditavit, non codicem, sed codicis canonum genuini Isidoriani materiæ indicem esse, omnibus manuscriptis Codicibus, quotquot exstant, constanter præfixum (5).*

131. Cæterum illud, ut certo certius, asserere non dubito, spurcam Mercatoris vel peccatoris collectionem, ut ex subsequentibus patebit, neque in Hispania, neque ab Hispanis fuisse confectam, sed a Riculpho, episcopo Moguntino, vel ejus auctoritate ordinatam, et per imperium Franco-Gallicum sparsam fuisse, ex supra memoratis verbis Hincmari Rhemensis facile deducitur; codicem namque manuscriptum genuinum Isidorianum, ex Hispania allatum, laudatus Riculphus obtinuit, illumque commentitiis epistolis decretalibus, quarum referam penam habebat (74), mirum in modum interpolatum, clarissimi Isidori nomine insignivit, ut facilius

(75) Vide supra, nota 58.

(74) Hoc sane testificari videntur verba Benedicti levitæ Ecclesiæ Moguntinæ, in præfatione ad libros quintum, sextum et septimum Capitularium a se compilatorum, ubi ait: *Quæ . . . in diversis locis et in diversis schedulis, sicut in diversis synodis ac p'actis generalibus edita erant, sparsim invenimus et maxime in sanctæ Mogontiacensis metropolis ecclesiæ scrinio a Riculpho ejusdem sanctæ sedis metropolitanae recondita, etc.*

Ex eodem forsân scrinio deprompta fuit Gregorii papæ epistola, cujus nulla ante fuerat notitia, quam Wormatiæ ipsum Riculphum attulisse dicitur, libro VII Capitularium, cap. 281, his verbis: *Nam cum Wormatiæ generalem conventum habuissentius, allata est nobis a Riculpho Moguntanensi metropolitano epistola Gregorii papæ, etc.*

(75) Inter Felicianæ hæreseos oppugnatōres primum locum obtinet Alcuinus, qui septem libros, etc.

D gantissime conscriptos, contra Felicem composuit. Agobardus etiam, Lugdunensis præsul sanctissimus, occasione schedulæ, post Felicis obitum inventæ, in qua impium errorem propugnare videbatur, librum unum adversus Felicem scripsit, qui exstat inter cætera ejus opera, a Stephano Baluzio edita. Parisiis 1666, 2 vol. in-8°.

(76) Elipandii epistola ad Carolum Magnum exstat apud Florentium *Hisp. sacra* tom.V. Hæc epistola, hæreticorum more, acri stylo arrogantiusque scripta est; inter alia minus reverenter de Carolo rege dicta, hæc verba leguntur: *Scilicet tantorum venerabilium Patrum de adoptione carnis Christi . . . ne reprobus solus; nam dicitur quod terroris potentatis multos, non justitia convincas.*

(77) Consule epistolam ejusdem Caroli Magni ad Elipandum, cæterosque Hispaniæ episcopos, quæ exstat in *Colloc. max. Harduini*, tom. IV, col. 896.

roris utebantur, laudati Isidori Hispalensis auctoritatem non semel appellavere, ut sub tanti viri nomine suæ causæ magis faverent (78).

136. Hinc facile dignosci potest quomodo Riculphus Moguntinus episcopus codicem canonum Isidori Hispalensis, ex Hispania allatum, obtinuerit; illa enim verba Hincmari Rhemensis *de libro collectarum Epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania allatum Riculfus obtinuit*, hoc sensu intelligenda sunt; hoc est, Isidori, doctoris clarissimi, canonum collectionem putam puram, quam mala fortuna Hincmarus Rhemensis non vidit, neque ob defectum sanioris criticæ, illo ævo minus excolte, talem auguratus est, ex Hispania adjectam Riculphus obtinuit, quam mirum in modum interpolatam, quamplurimisque fictitiis monimentis, ex supra memorato scrinio Ecclesiæ Moguntinæ absque dubio depromptis, mirabiliter adauctam, per imperium Franco-Gallicum longe lateque diffudit; quam sententiam plane confirmat ipsa Pseudo-Isidori canonum collectio, ex genuina nostra Isidoriana formata; multa quippe convincunt atque evidenter demonstrant, collectionem canonum putam puram Isidori pro fundamento Mercatori vel Riculfo fuisse, ut suam fabricaret.

137. Primum hujus assertionis argumentum in illo positum est, quod *ordinem de celebrando concilio* in principio suæ collectionis ediderit Riculphus; cum enim nullo in opere laudatus ordo exstet præterquam in manuscriptis Codicibus Hispanicis, dubitari non potest, quin Hispanum codicem genuinæ collectionis, ex quo illum exscripsit, a se manus habuerit impostor. Huic argumento non parum roboris affert æra Hispanica, plerisque conciliis nostræ collectionis prænotata, quam pseudo-Isidorus itidem servavit; hic enim usus nullibi terrarum, præter Hispaniam, observatur.

138. Deinde pseudo-Isidori præfatio conciliorum, cum re vera alia non sit quam ipsa Isidori Hispalensis præfatio genuina, sed mirum in modum discerpta, interpolata, et ad mentem falsarii reconcinnata, nonne fontem, ex quo illa defluxit, apertissime indicat? Illa quippe verba: « Postmodum vero Nicænam synodum constituimus, propter auctoritatem ejusdem magni concilii. Deinceps diversa concilia Græcorum et Latinorum, sive quæ antea, sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum

(78) Isidorus Hispalensis in scriptis Ellpandi sæpe laudatur. In epistola ad Alcuinum, quæ inter ejusdem Alcuini opera exstat, et apud Flores., *Hisp. sacra*, tom. V. pag. 543, Isidorum laudat Ellpandus his verbis: « Beatus quoque Isidorus, jubar Ecclesiæ, sidus Hesperix, doctor Hispanix, in libro Etymologiarum dicit: *Unigenitum autem vocatur secundum divinitatis excellentiam, quia sine fratribus.* »

(79) En verba præfationis genuinæ: « *In principio autem hujus voluminis Nicænam synodum constituimus propter auctoritatem ejusdem magni concilii. Deinceps diversorum conciliorum Græcorum et Latinorum, sive quæ antea sive quæ postmodum facta sunt, sub ordine numerorum ac temporum capitulis suis distincta, sub hujus voluminis aspectu locavimus, subjicientes etiam decreta Præsulatum Romanorum,*

A capitulis suis distincta, sub hujus voluminis aspectu locavimus, subjicientes etiam reliqua decreta Præsulatum Romanorum usque ad sanctum Gregorium et quasdam epistolas ipsius, in quibus pro culmine sedis apostolicæ non impar conciliorum exstat auctoritas. » Unde, quæso, hausit impostor? Nonne e genuina Isidori Hispalensis præfatione, ubi ad litteram fere scripta inveniuntur? Ita sane, ut ex collatione utriusque præfationis luce clarius innotescit (79).

139. Demum Isidorianæ nostræ, putæ puræ canonum collectionis partem primam, quæ conciliorum Græciæ, Africa, Gallix ac Hispaniæ decreta complectitur, ita suam fecit servatis Isidorus, ut, totam integramque describeret conciliorum ordine ac titulis canonum retentis, et quod magis est conciliorum Græcorum versione latina summa fide servata; quod equidem firmissimum nostræ assertionis argumentum est, cui solidum quidquam reponet nemo; aut enim Isidori genuinam, multoque antiquiorem canonum collectionem ex Mercatoris impurissima ac adulterina fluxisse dicendum est, quo nihil ineptius, aut ingenuè fatendum, impostorem suam ex Isidoriana formasse.

140. Jam eo adducimur, ut paucis probemus Pseudo-Isidori collectionem canonum neque in Hispania, neque ab Hispanis fuisse confectam: cujus rei elucidandæ causa, oportet, ut miserias et ærumnas, quas octavo, nono et decimo sæculo Ecclesia Hispana perpessa est, breviter perstringamus.

141. Nota res est, plenaque illius temporis historia, quanto placentu atque tumulu Maurorum irruptione, sæculo octavo inveniunt, repleta fuerit Hispania universa, cum Gothorum imperium, quod trecentis amplius annis felicissimum sæterat, a barbara inmanique gente deletum omnino fuit; Hispanis undique cæcis vel in diram servitutem redactis, qui cladi superfuissent, servitutem fugientes in diversa et abstrusa loca dilapsi sunt; ecclesiastici præsules in tanta rerum profanarum sacrarumque subversione, partim sacras sanctorum reliquias, ac illustrium virorum litteras et scripta, quæ colligere potuerunt, secum asportantes in Asturias abierunt; partim græcis sibi commissi, atque in servitutem redacti, saluti consulentes, eju dem periculi consortes facti, mortem, morteque pejorem (80) Saracenorum barbaram sæ-

in quibus pro culmine sedis apostolicæ non impar conciliorum exstat auctoritas. »

Hinc videtur pseudo-Isidorum illa suæ præfationis verba ex genuina Isidoriana de verbis ad verbum fere exscripsisse, si excipias illud in principio autem hujus voluminis Nicænam synodum constituimus, cujus loco ille scripsit Postmodum vero Nicænam, etc. Ratio est, quia impostor canones apostolorum, quos Isidorus Hispalensis ut apocryphos rejecit, in principio suæ compilationis constituit.

(80) Nullam opinantes esse molestiam diruptiones basilicarum, opprobria sacerdotum, tum et quod lunariter solvimus cum gravi mœnore tributum; adeo ut expedibilis nobis sit compeedium mortis, quam egentissimæ vitæ laboriosum discrimen. Eulogius lib. 1. *Mem. Sanctor.*, in *Biblioth. Patrum*, tom. XV, Edit. Lugdun.

vltim contententes, in patrio loco manserunt, miseris solatium præbituri, ovileque suum a rapacibus lupis defensuri; quocirca audiamus beatum Eulogium, Ecclesie Toletanæ episcopum designatum, qui martyrium Cordubæ subiit, quique hæc ipse miserissima vidit, et quorum pars magna fuit. Is sanctissimus præsul in epistola ad Wilesindum Pampilonensem episcopum, quæ exstat in *Bibliotheca Patrum*, tom. XV, pag. 298, Edit. Lugd., Maurorum sævitiam illis verbis describit: « Sævus adversus Dei Ecclesiam furor tyrannicus omnia subvertit, cuncta vastavit, universa dispersit, retrudens carcere episcopos, presbyteros, abbates, levitas, et omnem clerum, et quoscumque illa tempestate capere potuit, ferro devinctos, quasi mortuos sæculi subterraneis specubus immersit. Inter quos ego ille peccator, amabilis vester devinctus sum, et una pariter omnes horridos ergastulorum lumen squalores. Viduavit ecclesiam sacro ministerio, privavit oraculo, alienavit officio: et non est in hoc tempore nobis oblatio, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum quo possimus placare Dominum, etc. »

142. In tam misero rerum statu, ac lamentabili ruina tribus amplius sæculis sepulta jacuit Ecclesia Hispana, basilicis suis eversis, episcopis et presbyteris in carcerem coniectis, vel morti damnatis, universoque populo Christiano sacris ministeriis orbato (81).

143. Quæ cum ita sint, cumque per totam captivitatis tempus nulla interfuerit communicatio, nullum commercium præsulum Hispanorum cum Romanis pontificibus, quorum nulla quidem exstat genuina epistola decretalis ad Hispanos directa, si illam excipias Hadriani Papæ, quam occasione erroris Elipandi et Felicis, in concilio Francofurtensi damnati, conscripsit; quis sibi persuadere poterit, Hispanum epistolarum decretalium, hoc infelicissimo tempore confictarum, auctorem fuisse, vel illas in Hispania fabricari potuisse? Id equidem eruditorum virorum iudicio nullam habet fidem, maxime si, quæ rem non parum confirmant, et librorum a comuni strage servatorum paucitas, et litterarum studia in tam dira diuturna captivitate intermissa, vel plane degenerata, recte expenduntur; Hispani quippe tunc temporis, continuo bello a Mauris vexati, non litteris, sed armis libertatem recuperandam esse intelligentes, studiis remisit, in rem bellicam toti incumbant.

144. Præterea si, ut contenditur, collectarum epistolarum pseudo-Isidoriana farrago conficta fuit in Hispania, qui factum est, ut post varias doctorum virorum investigationes sedulo factas in tam multis hujus regni bibliothecis et archivis, ne unus tantum adhuc inventus sit manuscriptus codex ejusmodi

(81) Ecclesie Hispanæ captivitatem 371 annis durasse dici potest, hoc est, ab anno septingentesimo decimo quarto, quo Gothorum imperium eversum est, usque ad Toleti expugnationem ab Alphonso rege factam, anno millesimo octingentesimo quinto; ab illo enim tempore, Christianorum animis ad dulces libertatis nomen arreptis, Maurorum res ma-

A compilationis? Namque diffiteri non poterit quisquam, hujusmodi collectionis jam plurima exemplaria in diversas Hispaniæ provincias pervulgata oportuisse, antequam illud, ex quo Riculphus Moguntius imperium Franco-Gallicum repleri fecit, in ejusdem manus venisset; unde hoc autem, ut omnia ad unum tam ingentis magnitudinis volumina laudatæ collectionis ita interciderint, ut eo ipso in loco, in quo primum consarvinata fuerant, ne vestigium quidem unius tantum exemplaris appareat? Sed inquit, mirandum non esse, quod in tanta rerum omnium perturbatione, et miseria, bellorumque assiduitate exemplaria omnia ad unum in Hispania perierint. Quid ergo? Genuina Isidoriana canonum collectio, ante Maurorum irruptionem in Hispaniam facta et ordinata, a tam luctuosa strage, bellis, incendiis, malis denique omnibus, quibus hoc nobilissimum regnum a barbaris vexatum fuit per tria et amplius sæcula, incolumis integraque evadere potuit; Pseudo-Isidori vero farraginis, duobus sæculis recentioris, illo præterea tempore conflata, quo Carolus Magnus amoenissimam Hispaniæ provinciam obtinebat (82), ne vestigium quidem remansit? Cuique collectionis nostræ putæ puræ, plurima manuscripta exemplaria, nono, decimo, undecimo, et duodecimo sæculo exarata, in Hispaniæ bibliothecis hodieque asserventur, fictitiæ pseudo-Isidorianæ nec folium unum exstat, quod saltem indicare possit eam in hoc regno aliquando existitisse? Quis in animum inducat omnia subito exemplaria vel in ipso patrio loco, quasi de industria perii se? Sane cur ita evanuerint in promptu ratio est; videlicet quia certo certius esse constat, fictitiam pseudo-Isidori epistolarum collectarum farraginem, neque in Hispania, neque ab Hispano consarvinatam fuisse.

145. Imo ex quamplurimis genuinæ nostræ canonum collectionis manus riptis Codicibus sæpe laudatis, sæculo nono, decimo, undecimo et duodecimo exaratis, apertissime demonstratur, larvati Isidori spuriam collectionem usque ad duodecimum sæculum Hispanis vel ignotam omnino, vel saltem tanquam apocrypham et fictitiam ab illis habitam fuisse. Sane si Hispani pseudo-Isidorum cognovissent, illius collectionem canonum, ut magis copiosam, plurimisque monumentis adauctam, potius quam nostram absque dubio exscribi fecissent; sed præstantissimus codex Toletanæ Ecclesie, æra millesima centesima trigesima tertia exaratus, luculenter ostendit, spurias Mercatoris merces circa initium duodecimi sæculi in interiorem Hispaniæ partem nondum penetrasse; præterea, ineunte sæculo decimo tertio, illas in Hispania nondum cognitatas fuisse declarat epistola Innocentii III ad Petrum Compostellanum directa, in

gis magisque declinari et in pejus ruere cœperunt. (82) Catalonia provincia, Hispaniæ Tarraconensis pars, cujus caput est Barcino urbs celeberrima, studisque olim asperrima belli. Consule eruditus opus Ant. Capmany inscriptum: *Memorias historicas sobre la marina, comercio, y artes de Barcelona*, edita Martii 1779, 2 vol. 4°.

qua hæc verba leguntur : *Emeritense vero concilium authenticum esse multis rationibus astruebas; tum quia cum aliis conciliis continetur in libro qui Corpus canonum appellatur, quem Alexander papa per interlocutionem authenticum approbavit* (83). Porro Emeritense concilium, de quo hic agitur, nostræ collectioni insertum, in pseudo-Isidori compilatione non exstat: ergo collectio nostra genuina Isidoriana etiam sæculo decimo tertio *Corpus canonum Ecclesiæ Hispanæ* appellabatur; cumque de spuria Mercatoris collectione nulla apud Hispanos inveniatur mentio, nulla ejusdem notitia ante sæculum decimum quintum, in eam sententiam ire licet, laudatam collectionem ante typographicæ artis inventum Hispanis penitus ignotam fuisse.

146. Ex hactenus observatis certo constat, pseudo-Isidori adulterinam collectionem neque in Hispania, neque ab Hispano confictam fuisse; imo Riculphum Mogantinum episcopum ex genuina Isidori Hispanensis canonum collectione, notisque, et eatenus ignotis monumentis, in suo scrinio reconditis, illam formasse ostendimus; et ita quidem Hincmari Rhemensis verba, a nullo, quem sciamus, auctore satis recte dilucidata, luculenter explicantur. *Riculphus, ait Hincmarus, librum collectarum epistolarum ab Isidoro, de Hispania allatum, obtinuit, et Gallias ex illo repleti fecit; hoc est librum Collectarum epistolarum ab Isidoro, integerrimum, et ab omni interpolationis labe purum, de Hispania (ubi plurima asservabantur exemplaria) allatum Riculphus obtinuit, quem multis decretalibus epistolis, et fidei titulis, et interpolatis, mirabiliter adauctum, ac fœdatum, longe lateque divulgavit, et imperium Franco-Gallicum ex eo repleti fecit. Hinc factum est, ut Ecclesiæ Hispanæ, egregioque ejus doctori Isidoro, Hispalensi episcopo, sua ipsa collectio, integerrima ac præstantissima, loco laudis et honoris, ut par erat, unius hominis impudenti aujacia, non parum dedecoris attulerit.*

147. Cæterum Riculphum minus prudenti erga sedem apostolicam devotione, inconsideratoque zelo id effecisse, multi judicant: sit per me licet, verumtamen Ecclesia Romana, supra petram apostolicæ veritatis fundata, mendaciis non indiget,

Neq̃ tali auxilio nec defensoribus istis indignere Hispani, ut auctoritatem sedis apostolicæ, quam multis argumentis in suo, puto puro, canonum codice profitentur, consoli Jarent: et re ipsa tanta fuit apud eos Romanorum præsulum epistolarum dignitas, ut non minori auctoritate quam conciliorum decreta in Hispania illa vigerint. Quod in sequenti paragrapho demonstrabimus.

§ VII. Ecclesiam Hispanam sedis apostolicæ auctori-

(83) Exstat hæc epistola apud Labb. *Concil. tom. VI, pag. 514*, et apud Marduinum, tom. III et alibi.

(84) Hujus rei copules testis est beatus Hieronymus, qui epistola anno quatercentesimo nono ad Asteruchiam directa, hæc ait: « Ante annos plurimos cum in chartis ecclesiasticis juvenem Damasum Romanæ urbis episcopum, et Orientis alque Occidentis consultationibus responderem, etc. »

Neque solum Damasi papæ tempore, sed etiam ab

tatem semper agnovisse asseritur, quod et documentorum auctoritate et historiæ factis comprobatur.

148. Quanquam doctorum virorum consentiens fere sit opinio, pseudo-Isidorum nimio forsân zelo erga sedem apostolicam abreptum, suam canonum collectionem congegisse, novas epistolas decretales conflixisse, genuinasque interpolasse, ut Romanorum præsulum auctoritatem amplificaret; tamen clarissimus Blascus in suo erudito de collectione canonum Isidori Mercatoris commentario, pluribus argumentis demonstrat, Mercatorem in eo maxime laborasse, ut episcoporum indemnitati consulere, eorumque jura augetet.

149. Sane historia nos edocet, Angilramnum Melitensem episcopum primum omnium novis epistolis decretalibus usum fuisse, ut sub tegmine sedis apostolicæ episcoporum judicio se subtraheret, cujus exemplum Rothadus Suesionensis episcopus, et Hincmarus Lugdunensis, alique postmodum secuti sunt. Neque enim Romani pontifices in suscipiendis episcoporum appellationibus quicquam aliud sibi parabant, quam multiplices curas, gravioremque negotiorum molem; dissimulandum tamen non est, hæc privilegia in præsidium et defensionem episcoporum a Pseudo-Isidoro conficta, consequenti tempore ad ipsos episcopos opprimendos implorata sæpe fuisse, atque a Romanis pontificibus, bona tamen fide, in patrocinium suæ auctoritatis prolata.

150. Cæterum illud certissimum est, primatum Romanæ sedis, a Christo in Petrum apostolum, ejusque successores derivatum, mendaciis vel fictitiis monumentis minime niti; Ecclesias quippe omnes supremam sedis apostolicæ auctoritatem semper agnovisse, luculentissime testantur tot orbis ecclesiastici fere universi ad sedem apostolicam consultationes de rebus anxiiis missæ (84), vicarii apostolici, qui fidei integritati et legum sacrarum observantia invigilarent, in variis regionibus instituti, atque sanctorum Patrum hujusce argumenti plena opera, quorum testimonia hic referre et supervacaneum foret, et ab instituti nostri ratione alienum.

151. Quapropter, prætermisissis iis, quæ de Romanorum præsulum in Ecclesiam catholicam potestate a viris doctissimis disertissime tractata sunt et assera, hic solum agemus de eorundem Romanorum pontificum apud Hispanos auctoritate, quam Hispaniæ Ecclesiæ præsules semper agnovisse, monumenta in ipsam canonum collectionem Hispanam relata, luculenter testificantur.

152. Porro de summa sedis apostolicæ dignitate ac primatu, clarissimum perhibet testimonium epistola Gelasii papæ laudatæ collectioni Hispanæ inserta sub numero centesimo tertio, cujus auctoritas initio nascentis Ecclesiæ Romanam sedem consultatam ab aliis Ecclesiis fuisse, demonstrat epistola Clementis Romani Corinthiorum consultationi respondentis: quod autem super his rebus Romani præsules statuebant pro re judicata habebatur, ut ex sancti Augustini sermone 131 contra Pelagianos deducitur. *Jam enim, inquit, de hac causa duo concilia missa sunt ad sedem apostolicam; inde etiam rescribita venerunt. Causa finita est.*

tanto est gravior, quod in concilio Romano septuaginta episcoporum sit edita: titulo igitur secundo laudatæ epistolæ hæc verba leguntur: « Quamvis universæ per orbem catholicæ diffusæ Ecclesiæ unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana Ecclesia, nullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, seilicet evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit. »

153. Id ipsum confirmat ejusdem Gelasii papæ epistola, ad episcopos Lucaniæ directæ, quæ in nostra canonum collectione octuagesima quarta numeratur: « Satis indignum est, inquit tit. ix, quemquam vel pontificum vel ordinum subsequentium hanc observantiam refutare, quam beati Petri sedem et sequi videat et docere, satisque conveniens sit ut et tum corpus Ecclesiæ in hac sibimet observatione cœnoret, quàm illie vigere conspiciat ubi *Dominus Ecclesiæ totius posuit principatum.* »

154. Præterea titulus quinquagesimus primus libri primi indicis sæpe laudati collectionis nostræ, *de commissa vice sedis apostolicæ* inscriptus, in quo de vicariis apostolicis agitur, non obscure declarat Hispanos præsules supremam sedis apostolicæ auctoritatem agnovisse; in eo enim, ut commissam vicem sedis apostolicæ ab Hispanis admissam fuisse constet, citantur epistolæ Simplicii ad Zanonem Hispanensem, Hormisdæ ad Joannem Illicitanæ Ecclesiæ episcopum, quæ eisdem in nostra collectione sub numeris 79, 91, 95 et 96 inveniuntur insertæ. Et sane Romani præsules suas vices per Hispanias Zenoni aliisque episcopis absque dubio non delegassent, nisi sese Ecclesiæ catholicæ præpositos censuissent, et Hispani præsules supremam eorum auctoritatem agnovissent.

155. His autem reponet quisquam, non omnia monumenta Isidori canonum collectioni inserta, licet Hispanorum præsulum suffragio recepta et approbata sint, vim legis obtinere potuisse; ratio est, quia in eis nonnulla inveniri videntur, Ecclesiæ Hispanæ moribus ac disciplinæ contraria; exempli causa sit ipsa epistola, supra laudata, Gelasii papæ ad episcopos Lucaniæ directæ, quæ, ut jam observavimus, in nostra collectione genuina octuagesima quarta numeratur; titulo quippe xxvii ejusdem epistolæ illud reprehenditur: *quod absque præcepto sedis apostolicæ nonnulli factas Ecclesias vel oratoria sacrare præsumant*, cum tamen absque facultate vel præcepto ejusdem sedis apostolicæ ecclesias consecrandi jus apud Hispanos fuerit; et sane episcoporum vel presbyterorum Ecclesiæ Hispanæ inventus est nullus, qui sacras zedes consecrandi facultatem a Romano pontifice usquam petierit. Sed hæc obiectio, licet speciosa primo intuitu videatur, nullum habet pondus; laudata enim Gelasii papæ epistola ad episcopos Ecclesiarum, quæ Romanæ sedi, non ut Ecclesiæ capiti, sed ut metropolitane, suberant, scripta fuit; quod Hispani præsules recte intelligentes, in suam canonum collectionem illam admiserunt, eo scilicet sensu, ut sicut episcopis Ecclesiarum quæ Romanæ sedi, ut metropolitane subjectæ erant, absque præcepto ejusdem

A sedis ecclesiæ sacrare non licebat, ita Hispani episcopi absque metropolitani consensu et facultate basilicas consecrare non possent; eandem quippe potestatem habent metropolitani circa suffraganeos episcopos, quam sedes apostolica in ecclesiis suburbicariis, quæ eidem sedi, ut metropolitane, subjiciuntur.

156. Jam vero quanta apud Hispanos præsules vigerint auctoritate Romanorum præsulum decreta, cum tam multæ eorumdem præsulum epistolæ, in Hispanam collectionem admissæ, argumento sunt, tum illud quod Hispani præsules in conciliis generalibus et provincialibus sæpe testantur. In synodo Bracarensi prima, anno quingentesimo sexagesimo primo celebrata, post mentionem factam de epistola Leonis papæ ad synodum Gallæciæ, hoc de Vigiliæ epistola ad Profuturum subjicitur: *Lucretius episcopus dixit: Recte vestra fraternitas pro auctoritate sedis apostolicæ reminiscita est... Recte est auctoritas sedis apostolicæ quoddam ad Profuturum directæ episcopum.* Deinde Hispanorum religionem et observantiam in servandis Romanorum præsulum decretis apertissime declarat celeberrimi concilii Toletani tertii capitulum primum his verbis: *Maneant in suo vigore conciliorum omnium constituta, simul et synodicæ sanctorum præsulum Romanorum epistolæ.* Adeo ut primus Gothorum gentis conatus, post abjuratam Arianae hæreseos perfidiam, in hoc sanctissimo universæ Hispaniæ concilio, in eo fuisse videtur, ut suam erga sedem apostolicam reverentiam, devotionem et obedientiam significarent: nec minori postmodum erga sedem Romanam observantia, Patres concilii Toletani quarti Apocalypsim librum inter divinos recipiendum esse statuerunt, *quatenus*, inquit, *multorum conciliorum auctoritas et synodicæ sanctorum præsulum Romanorum decreta præscribunt.*

157. Quid plura? Ex genuina beati Isidori præfatione, quæ in laudatæ canonum collectione Hispana Græciæ conciliis præfixa habetur, luculenter ostenditur, Romanorum pontificum epistolæ decretales non minori auctoritate, quam conciliorum decreta apud Hispanos valuisse: *Subjicientes etiam, sunt verba ejusdem præfationis, decreta præsulum Romanorum, in quibus pro culmine sedis apostolicæ non impar conciliorum exstat auctoritas*, quibus sane verbis, vel exactius quidquam, vel expressius de sedis apostolicæ dignitate dici vix potest.

158. His igitur documentis suprema sedis apostolicæ auctoritate in Ecclesiis Hispanam asserta, superest, ut historica monumenta in medium proferamus, quæ auctoritatis ejusdem sedis apostolicæ usum in Hispaniis testificentur, atque Hispanorum præsulum commercium cum Romanis vicissim habitum declarent; sed antequam ea recenseamus, opportunum visum est, de falsitate epistolarum decretalium, quæ ad Hispaniarum episcopos directæ censentur, quæque pontificibus Siricii papæ antecessoribus falso adscribuntur, aliquid præfutare, quatenus eminentis. card. Aguirrius, minus recte

opinionem imbutus, has decretales tanquam genuinas A propugnauit; atque in suam maximam conciliorum Hispaniæ collectionem admisit.

159. Harum fictionum agmen ducit apud de Aguirre tom. I Concil. Hisp., pag. 163, epistola beati Anteri papæ, quæ sic inscribitur: *Charissimis fratribus per Basticam atque Toletanam provincias episcopis constitutis*. Præter multa falsitatis iudicia, quæ in hac epistola notantur, non parvi momenti illud est, quod inscriptio ipsa nobis exhibet: Anteri quippe temporibus (anno scilicet 238) provincia Toletana nondum existerat, Toletum urbs, illis certe temporibus oppidum minus nobile, secundum meliorem sententiam non nisi circa medium sæculum quatum metropolis facta est (85). Præterea argumentum ejusdem epistolæ, in qua de translationibus episcoporum agitur, B illasque licite fieri posse asseritur, impostorem detegit, nam, præterquam quod verosimile non est Anterum, qui vix mensem pontificatus explevit, Hispanorum consultationi respondere potuisse, translationes episcoporum ita stricte a canonibus prohibebantur, ut per sex prima Ecclesiæ secula de ejusmodi translationibus nullum vestigium habearius; quæ enim de Eusebio et Felice episcopis exempla profert impostor, commentitia sunt, atque historicis ecclesiasticis penitus ignota. Quinimo de strictissima antiquæ disciplinæ observantia circa ejusmodi translationes, epistola Hilarii papæ ad Tarraconenses episcopos, quæ in nostra canonum collectione septuagesima septima numeratur, perpulchrum nobis suppeditat exemplum, quod et Anteri C epistolæ falsitatem, et impostoris impudentiam magis magisque confirmat; anno etenim quatercentesimo sexagesimo quinto Tarraconenses episcopi ab Hilario papa per epistolam rogavere, ut Irenæi episcopi translationem, ab ipsis justam ob causam approbatam, confirmaret; sed Hilarius, consulto concilio Romano, asperitine eis respondit his verbis: « In quorum contumeliam a superbo spiritu etiam pars illa contemnitur, qua cavetur ne quis, relicta ecclesia sua, ad alteram transire præsumat, quod nimis improbe conuidentibus, et, ut doleatur gravius, vobis asserentibus, Irenæus episcopus conatur admittere, quod nostra auctoritate roborare cupitis, quos maxime de rebus illicitis magna indignatione probatis accendi.»

160. Demum, quæ ex Hieronymo, Gregorio Magno, Isidoro, aliisque auctoribus, Antero multo recentioribus, verba excerptis falsarius, supposititiam esse hanc epistolam testificantur.

161. Eodem jure sublestæ fidei a viris eruditis habetur epistola Lucii papæ ad Galliarum ac Hispaniarum episcopos directa, quæ exstat apud laudatum de Aguirre, tom. I Concil. Hisp., pag. 195; multa quippe continet, ut alia omitam, ex Leone Papa, Gregorio Magno, aliisque monimentis, Lucio recentioribus consarcinata (86).

162. Similiter epistola Sixti secundi papæ: *Dilectissimis fratribus per Hispaniarum provincias constitutis*, inscripta, eo quod multa de episcoporum iudiciis, canonum sacrorum decretis contraria, complectitur, necnon et sententias ex recentioribus auctoribus descriptas continet, inter spurias merito reputatur. Exstat apud Aguir. tom., I, pag. 213.

163. Sequitur deinde apud eundem Aguirrium, tom. I, pag. 218, epistola Dionysii papæ, qui Romanæ sedis episcopatum tenuit ab anno Domini 261 ad 273; ad Severum quemdam episcopum directa, cujus falsitatem cum alia manifeste ostendunt, tum illa præcipue verba de *Ecclesiis Cordubensis provinciae*; unde enim hausit impostor, tempore Dionysii papæ Cordubam metropolim fuisse? In quinque provinciis apud optimæ notæ scriptores Hispaniam diuisam inuenimus, in Carthaginensem scilicet, Bæticam (in qua Corduba), Lusitanam, Tarraconensem et Gallæciam; de provincia vero Cordubensi ne verbum quidem. Sane cur ita scripserit falsarius causa palam est, videlicet tempore pseudo-Isidori Corduba sub Maurorum imperio celeberrima fuit, caputque regni Cordubensis. Omitto quod contra episcoporum accusatores, ut solet, consarcinator conserit.

164. Exstat quoque apud laudatum Aguirrium, tom. I, pag. 221, epistola quædam Eutyichiano (87) papæ ascripta, atque ad Joannem et omnes per Basticam provinciam (quid iam brevi tempore actum est de provincia Cordubensi?) constitutos episcopos directa, quæ fere tota quanta est ex verbis Hilarii et Leonis constat, quapropter doctorum hominum iudicio inter spurias reponitur.

165. Demum tomo II, pag. 70, apud eundem Aguirrium exstat Melchiadis papæ, qui ab anno Domini 311 ad 314 sedisse creditur, epistola ad Marinum, Benedictum, Leontium et ceteros Hispaniarum episcopos directa, in qua iterum iterumque, idem quod in præcedentibus suppositiis epistolis recantat impostor circa episcoporum iudicia et appellationes ad Romanam sedem: *Episcopos, ait, nolite judicare, nolite condemnare absque sedis hujus auctoritate. Quod si feceritis, irrita erunt vestra iudicia, et vos condemnabimini*; et infra: *Si vero se viderit quisquam vestrum prægravari, hanc sedem appellet, huc recurrat, ut semper instituta fuit consuetudo*. Omitto cætera, quæ hanc epistolam, Melchiadi papæ adscriptam, supposititiam esse probant.

166. Hactenus epistolæ decretales quæ in Aguirrii Collectione concil. Hispaniæ, primis pontificibus Romanis, Siricii antecessoribus ascriptæ reperiuntur, quæque a viris doctissimis circa initium sæculi noni a pseudo Isidoro conflictæ iudicantur; sane si laudatæ epistolæ a tam sanctis pontificibus ad Hispaniarum provincias missæ fuissent, neque primis octo sæculi Hispaniæ Ecclesiæ patribus ignotæ illæ iacuisent, neque eas Isidorus Hispaniensis, qui præsulum Roma-

(85) Vide Florezium, *Hisp. sacra*. tom. V.

(86) Lucius papa ab anno 256 ad 257 sedisse creditur.

(87) Eutyichianus ab anno Domini 275 ad 284 Romanæ Ecclesiæ episcopatum tenuit.

norum epistolas, præsertim ad Hispanos summa diligentia collegit, silentio prætermisisset. Sed ad gemina monumenta veniamus, quæ non obscure declarant, Ecclesiam Hispanam in retinendo ecclesiasticæ disciplinæ vigore tenacem fuisse, Romanum præsulem summa reverentia observasse, illumque ut supremum judicem, et Ecclesiæ catholicæ caput, in rebus anxii sæpe consuluisse.

Ut autem in his recensendis rectius procedamus, suis quæque temporibus, quantum fieri possit, reddere curabimus.

167. Anno ducentesimo quinquagesimo octavo, Basilides Legionensis, et Martialis Asturicensis episcopi, tanquam libellatici (88), atque idololatriæ crimine insimulati, synodi provincialis sententia suis sedibus depulsi fuerunt, ac in eorum locum Felix et Sabinus substituti. Basilides, crimen crimini addens, Romam pergit, et ab Stephano papa, veritatis nescio, per circumventionem impetravit in communionem recipi; inde in Hispaniam reversus, episcopatum in quem legitima auctoritate Sabinus substitutus fuerat, per Stephani sententiam recuperare contendit. Hispani præsules, ea re commoti, beatum Cyprianum, Carthaginensem episcopum, consuluerunt, qui, facti questione in concilio perpensa, eis respondit omnia legitime ac canonicè facta fuisse, ordinationemque Sabini, rite peractam, rescindi non posse, non obstante Stephani papæ iudicio, a Basilide insidiosè decepti: *Nec rescindere, inquit, ordinationem jure perfectam potest, quod Basilides, post crimina sua detecta et conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longe positum, et gestæ rei ac tacitæ veritatis ignarum sefellit, ut exambiret reponi se injuste in episcopatu de quo fuerat justè depositus.* Sanct. Cypriani epist. 68.

168. Hinc patet Hispanos præsules auctoritatem sedis apostolicæ religiose observasse, alioquin Stephani papæ sententia commoti non fuissent, neque Cyprianum Carthaginensem in Africa consulissent: insuper ex Cypriani sententia patet etiam, pontificis iudicio, ad quem contra canonum statuta provocatur, standum non esse. Cæterum quis hujus facti exitus fuerit ignoratur.

169. Anno Domini trecentesimo quinquagesimo tertio Liberius papa Osum Cordubensem episcopum per epistolam monet de lapsu Vincentii legati, qui sancti Athanasii condemnationi subscripserat.

170. Anno trecentesimo octuagesimo quinto, Siricius Romane sedis episcopus Eumerii Tarraconensis consultationi, quam ad Damasum papam miserat, quindecim capitulis vel statutis respondit, in quibus

de Arianis, ad fidem catholicam conversis, non rebaptizandis, de apostatis, de pœnitentibus, de monachis et clericis agitur. Hæc Siricii epistola decretalis in collectione nostra tertia numeratur.

171. Anno circiter quatercentesimo secundo, Innocentio primo Ecclesiam Romanam moderante, Hilarius episcopus, et Elpidius presbyter, Hispani, Romam profecti sunt eum in finem ut malis summis quibus Ecclesia Hispana laborabat, pace turbata, despectis canonum statutis, ac sanctorum Patrum regulis, remedium adhiberent. Innocentius, eorum postulatis auditis, reque mature perpensa, ad Patres concilii Toletani primi epistolam direxit, in qua, antiquæ Ecclesiæ disciplinæ integritati providens, variis capitulis statuit, ut episcopi ad fidem conversi in communionem recipiantur; ut ordinationes contra canonum statuta factæ in posterum prohibeantur, ac Nicænæ regulæ serventur: demum, qui ab ordinibus arcendi, quique eligendi sint, plenius declarat.

172. Anno quatercentesimo quadragésimo septimo, beatus Leo papa primus, ad Turibium Asturicensem episcopum epistolam celeberrimam direxit contra Priscillianistarum errores, qui tunc temporis Ecclesiæ Hispanæ pacem magnopere turbabant. In hac epistola Turibio præcipit ut concilium generale, vel saltem provinciale convocari faciat, quod tantis malis remedium opportunum adhibeat. *Habeat ergo inter vos, ait, episcoporum concilium, et ad eum locum qui omnibus opportunus sit, vicinarum provinciarum conveniant sacerdotes.* Et infra: *Si autem aliqui, quod absit, obstiterint quominus possit celebrari generale concilium, Gallaciæ saltem in unum conveniant sacerdotes.*

173. Idem Leo papa anno quatercentesimo quinquagesimo quarto, episcopos Galliæ et Hispaniæ per epistolam monet de die quo anno sequenti solemnitas paschalis celebrari deberet.

174. Anno quatercentesimo sexagesimo quinto, Ascanius Tarraconensis, cæterique ejusdem provinciæ episcopi, apud Hilarium papam venerabundi per epistolam conqueruntur de Sylvano, episcopo Calagurritano, eo quod, contra sanctorum Patrum regulas et canonum statuta, fraterna eorum admonitione despecta, episcopos ordinare non erubesceret (89).

175. Eodem anno alteram epistolam ad eundem Hilarium scribunt, qua, ut supra præmonuimus, suppliciter cum precantur, ut Irenæi episcopi in sedem Barcinouensem translationem, ab ipsis approbatam, auctoritate sua dignaretur firmare. His litteris in concilio Romano relectis et examinatis, Hilarius

(88) Libellatici dicebantur illi qui, munere vel pecunia oblata, libellos a magistratibus paganorum exposebant, ut sacrificare vel ad aras diaboli venire non cogerentur; ejusmodi Christiani turpitudine notabantur, eo quod fidem catholicam profiteri erubescerent. Vide super hac re Mendozæ Comment. in canone in concilio Eliberitani.

(89) Hispani præsules erga sedem Petri reveren-

tiam et venerationem summam proferuntur his verbis: *Et si exstaret, inquit, necessitas ecclesiasticæ disciplinæ, expetendum revera nobis fuerat illud privilegium sedis vestræ, quo susceptis regni clavibus post resurrectionem Salvatoris per totum orbem beatissimi Petri singularis prædicationis universorum illuminationi prospexit: cujus vicarii principalis summi eminet, ita metuendus est ab omnibus et amandus.*

Ascanio, cæterisque provinciæ Tarraconensis episcopis rescribens, sequentia statuta decrevit: 1° Ut nullus sine consensu metropolitani episcopus ordinetur; 2° Ut nullus episcoporum, relicta propria ecclesia, ad aliam transeat; 3° Ut Irenæus remotus a sede Barcinonensi ad propriam revertatur; 4° Ut episcopi qui illicite ordinati sunt removeantur, et ne in una ecclesia duo episcopi habeantur; 5° Ut Irenæus, si ad ecclesiam suam non revertatur, a consortio episcopali removeatur.

176. Annum circiter quatercentimum octuagesimum, Simplicius Zenoni Hispalensis urbis præsulis vices suas commisit, ut patet ex epistola, quæ in nostra collectione exstat sub numero 79.

177. Felix ad eundem Zenonem, Hispalensem episcopum, circa annum quatercentimum octuagesimum quartum, epistolam urbanitatis ac honorificentia plenam conscripsit, Terentianum quemdam, virum clarissimum in Hispaniam redeuntem, commendans.

178. Anno quingentesimo decimo septimo, Hormisdas Joanni, Illicitanæ Ecclesiæ episcopo, de ejus in Italiam adventu libenter audivisse scribit, eique vices suas committit, servatis tamen metropolitanorum privilegiis.

179. Annis sequentibus idem Hormisdas ad episcopos per Hispaniam constitutos epistolam decretalem direxit, in qua hæc statuuntur: 1° Ut sacerdotes secundum canones ordinentur; 2° Ut pro episcopatu pretium non accipiatur; 3° Ut concilium per annos singulos celebretur; alteram deinde epistolam ad eosdem scripsit, qua de pace Ecclesiæ tum Hispaniæ, tum Orientis, illis gratulatur, ac professionem Joannis episcopi Constantinopolitani ad eos dirigit.

180. Circa idem tempus laudatus Hormisdas Sallustium Hispalensem episcopum, vicarium Apostolicum per Bæticam et Lusitaniam constituit, atque episcopis Bæticæ de ipsorum pace et concordia congratulatur.

181. Anno quingentesimo trigesimo octavo, Vigilius papa Profuturi Braccarensis episcopi consultationibus per epistolam respondet, in qua varia statuit ad Priscillianistarum errores præcipue spectantia. Hæc Vigilius epistola, quæ, ut supra dictum est, relecta fuit in concilio Braccarensi primo, exstat cum præcedentibus Hormisdæ in collectione nostra, num. 91, 98.

182. Anno quingentesimo octuagesimo nono, quo Gothorum gens in concilio Toletano III, Flavio Recaredo rege præsentem, abjurata Arianorum impietate, ad fidem catholicam conversa est, beatus Gregorius ad Leandrum Hispalensis urbis episcopum, epistolam benevolentia plenam direxit, in qua de multis, quibus obruebatur, pastoralis suæ curæ laboribus conqueritur; de Recaredi regis conversione summe gaudet, ac consultationi de trina baptismatis mersione re-

spondet; librum denique Regule pastoralis et suam in Job Expositionem ei transmittit.

183. Idem Gregorius laudato Leandro rescribens, pallium ad sola missarum solemnia ei transmittit, de summis, quibus agitur, curis, deque amissa monasticæ vitæ tranquillitate amice conqueritur. *Quasi enim prospero flatu navigabam, inquit, cum tranquillam vitam in monasterio ducerem; sed procellosis subito motibus tempestas exorta, in sua perturbatione me rapuit et prosperitatem itineris amisi, quia quiete perditâ mentis, naufragium pertuli.*

184. Ad Recaredum regem epistolam quoque conscripsit Gregorius, qua illum summo opere laudat quod ejus ope Gothorum gens ad catholicam fidem conversa fuerit, et quod constitutionem, quam adversus Judæos ediderat, licet pecuniarum summa ab ipsis offerretur, non mutaverit; agit præterea hæc epistola de muneribus sancto Petro ab ipso Recaredo transmissis, aliaque bene multa continet, ad principum præcipue institutionem pertinentia, lectu dignissima.

185. Circa idem tempus, laudatus Gregorius Claudio, regis ministro, Cyriacum monachum per epistolam commendat.

186. Istæ quidem sunt beati Gregorii Magni epistolæ in nostra canonum collectione insertæ; quæ enim in collectione maxima de Aguirre tom. II, pag. 409 et seqq. inveniuntur, in quibus de causa cujusdam Januarii, episcopi Malacensis, agitur, a viris doctissimis inter apocryphas merito recensentur; et sane historiæ Hispaniæ scriptorum, præcipue vero beati Isidori, Hispalensis episcopi, altum de hac re silentium, ejusmodi epistolarum falsitatem confirmat; notandum quippe est Malacam Bæticæ provinciæ urbem, Hispali subjectam esse; cumque illo tempore Isidorus noster, metropolitanus Bæticæ esset, tan notabilem sui suffraganei causam ignorare non potuit; neque verosimile videtur, Gregorium Magnum contra Ecclesiæ disciplinam et privilegia metropolitanorum, inconsulto Isidoro, Malacensis episcopi causam judicasse.

187. A Gregorii Magni tempore ad pontificatum usque Leonis secundi, hoc est integri fere sæculi spatio, nullam, quæ saltem exstat, habemus Romanorum præsulum epistolam ad Hispanos Patres directam; quod equidem eo magis singulare videbitur, quod, toto hoc temporis spatio, plura celeberrima concilia sub sanctissimis metropolitanis in Hispania fuerint celebrata.

188. Anno demum sexcentesimo octuagesimo quarto, Leo secundus pontifex maximus acta synodi œcumenicæ sextæ sub Agathone papa Constantino poli habitæ contra Monothelitas, qui unam esse in Christo voluntatem, unam solum operationem contendebant, ad Hispanos præsules misit, eos invitans ut canonica auctoritate suffulta per Hispaniam divulgarent (90).

189. Sed cum hujusce œcumenicæ sextæ synodi omnes præsules Hispaniæ invitati sunt, ut prædicta synodalia instituta, quæ inserat, nostri etiam vige-

(90) Ita declarat can. 2 conc. Tolet. XIV his verbis: *In cujus etiam gratioso epistolæ tractu ad hoc*

acta una cum epistolis laudati Leonis secundi, ad regem Ervigium et ad Simplicium comitem scriptis (91), perlata in Hispaniam fuerint eo ipso tempore quo concilium Toletanum decimum tertium dimissum jam fuerat, durissimum visum est beato Juliano Toletanæ ecclesiæ metropolitanæ, sævissimæ hiemis frigore rigescente, dimissos Patres iterum convocare; quapropter episcopos suffraganeos una cum vicariis metropolitanarum sedium in unum convenire studuit, ut acta laudatæ synodi œcumenicæ sextæ, in quantum a præcedentibus non discederent, approbarent, approbataque per Hispaniam divulgarent.

190. Interim beatus Julianus opusculum, quod *Apologeticum fidei inscripsit*, super actis laudatæ synodi œcumenicæ sextæ composuit, atque per Petrum Regionarium, qui hæc ipsa acta synodalia et epistolas Leonis secundi in Hispaniam attulerat, Romam misit ad Benedictum secundum, qui, Leone papa demortuo, Romanæ sedis principatum obtinuerat.

191. Hoc autem beati Juliani opusculum apologeticum, quod in concilio Toletano xiv relectum fuit, ejusdem concilii Patres, eodem honore et reverentia, ac epistolas decretales, habentem esse sanxerunt his verbis: « Illa igitur apologetica defensionis nostræ responsa, quæ ob istorum confirmationem sunt edita, pro multorum instructione et utilitate ecclesiasticæ disciplinæ, simili honoris et reverentiæ vigore firmamus, atque ad vicem decretalium epistolarum ea permanenda sancimus (92). »

192. Verum enimvero, cum Benedictus secundus, Romanus pontifex, nonnulla parum caute scripta in laudato beati Juliani opusculo sibi videri significasset, præsertim illa quæ de tribus in Christo substantiis in eo asseruntur (93), Patres concilii Toletani decimi quinti id ægre ferentes vividam hujus doctrinæ expositionem fusius explicatam, ac sanctorum Patrum testimoniis roboratam composuerunt, atque ejusdem concilii actis inseruerunt. In cujus doctrinæ de tribus in Christo substantiis expositione, laudati Patres firme et acriter respondentes hæc

manerent auctoritate suffulta; omnibusque per nos sub regno Hispaniæ consistentibus patesceret divulganda. »

(91) De fide harum epistolarum non solum dubitat card. Baronius, verum etiam spurias eas esse probare contendit; minus tamen recte, atque debilioribus argumentis id effecisse jam Paginus demonstravit ad annum 683, n. 8 et seqq. Cæterum facile crederem laudatum Baronium aliter judicatum fuisse, si manuscriptos Codices nostræ collectionis ad manus habuisset: neque enim pronuntiasset vir eruditissimus laudatas epistolas diversas ab illis esse, quarum mentio fit in xiv concilio Toletano, eo quod, ait ille, *his litteris dicantur nulli in Hispaniam non ipsa synodalia acta, sed tantum definitio synodi, edictum imperatoris et synodalis sermo acclamatorius, minima quidem actorum pars; in synodo vero Toletana xiv testentur episcopi se accepisse cum Leonis litteris ipsa integra gesta synodalia*: hoc quippe argumentum ex sola Codicum inspectione collectionis nostræ, in quam hæc acta synodalia referri sanxerunt Patres concilii Toletani xiv totum corrui; in laudatis enim Codicibus manu-

aiunt: « Ad secundum quoque retractandum capitulum transeuntes, quo idem Papa incaute nos dixisse putavit, tres substantias in Christo, Dei Filio, profiteri, sicut non pudebit quæ sunt vera defendere, ita forsitan quosdam pudebit, quæ vera sunt, ignorare. » Ad calcem autem hujus capituli, hæc non minus fortia verba leguntur: « Jam vero si post hæc, et ab ipsis dogmatibus Patrum, quibus hæc prolata sunt, in quocunque dissentiant, non jam cum illis est amplius contendendum, sed majorum, directo calle, inhxerentes vestigiis, erit per divinum iudicium amatoribus veritatis responsio nostra sublimis, etiamsi ab ignorantibus æmulis censeatur indocilis. »

193. Quæ quidem aliquanto duriora, quam ut observantiam Hispanorum erga Romanum præsulum decet, multis visa sunt. Cæterum Benedictus secundus his minime se offensum credidit; qui imo doctrinam Patrum Toletanorum pie recepit et approbavit, ac gratias agens, teste Roderico, exclamavit dicens: *Laus tua, Domine, in fines terræ* (94).

194. Hæc omnino sunt monumenta historica a Romanorum præsulum commercium cum Hispanis spectantia, quæ undecim primis Ecclesiæ sæculis reperiuntur, et quæ supremam sedis Apostolicæ auctoritatem ab Hispanis Patribus agnitam fuisse declarant; licet enim servatæ a majoribus suis discipline studiosos observatores Hispanos semper fuisse constet, ex supra dictis tamen patet, quam in sequendis præsulum Romanorum decretis religiosi illi fuerint, quantoque honori duxerint erga Romanam sedem observantissimos sese præbere.

195. Hæc demum sunt quæ de germanæ Isidori Hispanensis canonum collectionis origine, formatione, ac præstantia dicenda habui; plura forsitan quam præfationem decet, sed quæ opportuna tamen duxi, ut intelligatur quam immerito clarissimus Hispaniarum doctor Isidorus et Hispania ipsa de fabricatione fictitiæ Mercatoris collectionis a multis insimuletur, cum potius fatendum sit, quod equidem e nostra collectione patet, Ecclesiam Hispanam in retinendis genuinis monumentis, falsisque rejiciendis scriptis sola synodi definitio exstat, quæ est pars actorum minima, ad cujus calcem constanter inveniuntur laudatæ Leonis secundi epistolæ, quæ una cum synodi definitione, continua numerorum serie descriptæ, unum quasi corpus efficiunt.

(92) Conc. Tolet. xiv, can. 11.

(93) Licet recte ac catholice hæc duæ locutiones pronuntiari possint: *Christus duabus constat substantiis; Christus tribus constat substantiis*, posteriorem tamen præferendam esse censuerunt Patres concilii Toletani xv: cum vero hic loquendi modus inusitatus hodie sit, nonnullis parum doctis fidei catholicæ adversari visus est: non ita pridem ejusmodi semi-eruditi, tanquam a catholica fide alienam, obliterandam esse censuerunt eandem sanam doctrinam, ab eruditissimo et celeberrimo poeta Hispano Lope de Vega, clare ac perspicue hac strophe explicatam:

Sien lo tres naturalezas
Cuervo, Divinidad, y Alma
En un supuesto compuestas.

(94) Roder. Episc. *Chronicon*, lib. III, cap. 13.

cæteris præstare; canones quippe apostolorum, in aliarum Ecclesiarum, etiam Romanæ canonum codice admissi, a nostro Hispano inter apocrypha recensentur, et a corpore canonum rejiciuntur.

196. Cæterum ab epistolarum decretalium falsitatis et interpolationis criminatione multis, et non parum firmis argumentis, Hispaniam et Hispanos vindicavimus; imò Ecclesiam Hispanam, cum aliis in rebus, tum maxime in sua canonum collectione merito gloriari posse demonstravimus. Primum enim ex præmissa descriptione præcipuorum Codicum manuscriptorum hujus nostræ collectionis Hispanicæ, primo intuitu cuilibet patebit eam omnium veterum collectionum et præstantissimam esse et integerrimam, cum monumentorum multitudine et auctoritate, ac recta ordinis sui ratione cæteras omnes facile vincat; præterea ex notitia Codicis Arabici non obscure intelligitur quam religiosi in servandis canonibus Hispani præsulés fuerint, etiam sub durissimo barbaræ gentis imperio.

197. Egimus deinde de veteri canonum Codice

Ecclesiæ Hispanicæ necnon de hujus nostræ collectionis origine et progressu, quam beatum Isidorum Hispalensem episcopum, ad exemplum forsitan Dionysii Exigui, sed methodo longe præstantiori concinnasse, non aspernendis rationibus stabilivimus.

198. Nec debilibus argumentis ostendimus, Pseudo-Isidori spuriam collectionem neque in Hispania, neque ab Hispano fuisse confictam, sed potius in imperio Franco-Gallico Caroli Magni temporibus a quodam impostore, Riculfo Moguntini forsitan contubernali, supra fundamentum genuinæ Isidorianæ fabricatam fuisse.

199. Demum supremam sedis apostolicæ auctoritatem Ecclesiam Hispanam semper agnovisse, ex ipsius collectionis Hispanicæ monumentis comprobavimus: si quid autem in hac præfatione minus caute a me dictum sit, illud pro non dicto haberi volo, atque Romanæ sedi, quam ut Ecclesiæ catholicæ caput et agnosco et revereor, totum submitto.

INDEX RERUM ET ARGUMENTORUM

QUÆ IN HAC CANONUM COLLECTIONE CONTINENTUR.

Numeri respondent his qui in textu crassiori typo representati sunt.

A

Abbas. Episcopo suo summam humilitatem et reverentiam exhibeat. Conc. Emerit., 672. Duobus monasteriis non præsit. Conc. Epau., 262, et Agath., 241. Abbates. In potestate episcoporum sint. Conc. Aurel., 248. Non suscipiant monachos alienos. Conc. Aurel., 248. Prohibetur singulis abbatibus diversas cellulas aut plura monasteria habere. Conc. Agath., 238. Sine notitia episcopi venditiones non faciant. Conc. Agath., 241.

Ablutio pedum. In Cena Domini facienda est. Conc. Tolet. xvii, 591.

Abortus. Qui abortum vel abortum faciunt, vel natos suos extinguunt, post septem annos communionem habeant. Conc. Herd., 315.

Acacius. Baptizatos vel ordinatos ab eo post damnationem ejus nulla portio læsionis attingat. Epist. Anastasii ad Anastas. imp., 158. Ejusdem epistola ad Simplicium, 125. Ejus nomen specialiter in ecclesia taceatur. Epistol. Anastas. ad Anastas. imper., 157.

Accusator. Querendum est in judicio cujus fidei sit. Conc. Carthag., iv, 152. Sine accusatore legitimo quispiam non condemnetur. Conc. Tolet. vi, 406. Accusatores. Accusatores fratrum communionem priventur. Conc. Arelat. ii, 272. Ad clericorum accusationem servi non admittantur. Conc. Carthag. vii, 179. De levibus causis non audiantur, de criminalibus vero discutiantur. Conc. Vaucus. i, 226. Falsi accusatores fratrum usque ad exitum excommunicantur. Conc. Arelat. i, 196. Implicati criminibus clericos non accusent. Conc. Carthag. ii, 122. Qui clericum accusaverit et id non probaverit excommunicetur. Conc. Bracar. ii, 611. Qui

sacerdotes vel ministros falso accusant nec in fine communionem accipiant. Conc. Eliberit., 295. Si multa crimina objecerint, et unum ex ipsis de quo prius egerint probare non valuerint, ad cætera jam non admittantur. Conc. Carthag. vii, 179.

Acolythi. Quomodo fiant aut ordinentur. Conc. Carthag. iv, 142. Vide Clerici, Clericus, Clerus.

Adulter. Talis iudicatur qui; intercedente repudio, divortium pertulerit, et se nuptiis vinxerit. Epistol. Innocent. ad Exuper. episc., 18. Adultera. Uxor adultera: communio denegatur. Epist. Innocent. ad Exuper. episc., 17. Uxor adulteræ virum clericum fieri non licere. Conc. Neocæsar., 25. Adulteri. Septem annis poenitentur. Conc. Ancyrit., 22, et Bracar. ii, 627.

Adulterium. Mariti consilii suarum uxorum, si eas non relinquunt, nec in fine communionem accipiant. Conc. Eliberit., 292. Viri vel feminæ conjugati, et postea in adulterium lapsi, per quinquennium poenitentiam agant. Conc. Eliberit., 292. Cum adulteris uxoribus viri non conveniant. Epist. Innocent. ad Exuper. episc., 17. Vide Fornicatio.

Agape. Agape fratrum non debet contemni. Conc. Gangr., 50. In ecclesiis non licet agapam iacere. Conc. Laod., 54.

Agarrus. De Aggaro et Tiberiano qui ex laicis fuerunt ordinati. Epistola Leonis ad Africanos, 115.

Alipius episcopus. Ejus responsio pro veris exemplaribus Nicæni concilii perquirendis. Conc. Carthag. vi, 161.

Altare. De his qui altaria nudare præsumunt vel luminaria ecclesiæ subtrahunt. Conc. Tolet. xiii, 518. Et unguatur et benedicatur. Conc. Agath.,

253. Nisi lapideum non unguatur. Conc. Ejaun., 264. Non licet cui libet ex clericis sacra altaris vasa portare. Conc. Bracar. i, 604.

Amentes. His qui mente desipiunt quæ unque pietatis sunt conferenda. Conc. Arausic., 220.

Anastasius imperator. Admonetur ut constitutis apostolicæ sedis obtemperet. Epist. Anastas. ad Anastas. imperat., 158. Hortatur eum pontifex Anastasius, ut Alexandrinos episcopos admoneat ad fidem sinceram et ad pacem redire catholicam. Epist. Anastas. ad Anastas. imperat., 158. Anastasius papa. Epistola ad imperatorem Anastasium pro pace Ecclesiarum missa, 156.

Anatolius. Ejus fides probata scriptis ad Leonem papam missis, 68.

Anima. Qui aiunt animam hominis ex divina esse substantia damnetur. Epist. Leon. ad Thurib. Asturicæ., 91. Qui animas in cœlestibus peccare credunt, et secundam qualitatem peccati in hoc mundo accipere sortem vel bonam vel malam, damnetur. Epist. ejusd. ad eund., 95. Qui fatalibus stellis dicunt animas hominum obligatas damnetur. Epist. ejusd. ad eund., 95. Qui sub aliis potestatibus partes animæ, sub aliis corporis membra describunt, damnetur. Epist. ejusd. ad eund., 95.

Apostata. Ab Ecclesia separandi. Epist. Sirci. ad Eumer., 4. Catholici in hæresim transeuntes, si revertantur, post poenitentiam decem annorum ad communionem recipi possunt. Conc. Eliberit., 285. Fideles apostata post decem annos communionem accipere possunt. Conc. Eliberit., 285. Lapsi in fide poenitentiam biennii agant. Conc. Epau., 261. Lapsi, qui de catholica fide in hæresim transeunt, poenitentiam